T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLİM TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR MUCİT-GİRİŞİMCİ OLARAK THOMAS ALVA EDİSON'IN OSMANLI SÜRELİ VE SÜRESİZ YAYINLARINDAKİ TEMSİLİ

Mert ARSLANER

2501211309

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Meltem KOCAMAN

İSTANBUL – 2025

ÖZ

BİR MUCİT-GİRİŞİMCİ OLARAK THOMAS ALVA EDİSON'IN OSMANLI SÜRELİ VE SÜRESİZ YAYINLARINDAKİ TEMSİLİ

MERT ARSLANER

İkinci Sanayi Devrimi (1870-1914) sürecinde bilim ve sanayinin birleşmesinden doğan koşullar içerisinde, teknolojik yenilik ile girişimciliği birleştiren tekil aktör olarak ortaya çıkan "mucit-girişimci" profilinin en somut örneklerinden biri Thomas Alva Edison'dır. Bu tez, 19. yüzyıl sonlarından Edison'ın öldüğü 1931 yılı sonuna kadar olan Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi yayınlarındaki Edison imgesini, Hakkı Tarık Us, Seyfettin Özege, Milli Kütüphane dijital arşivleri ile birlikte, Wikilala dijital arşivi, Muteferriqa dijital arşivi ile transkripsiyon aracı ve Transkribus transkripsiyon aracından yararlanılarak gazete, dergi, risale ve ders kitapları gibi birincil kaynakları kronolojik ve tematik bir analize tabi tutmuştur.

Araştırma sonucunda, Edison imgesinin sabit bir portre olmadığı; dönemin sosyo-politik ve ideolojik koşullarına göre yeniden şekillenen işlevsel bir anlatı olduğu tespit edilmiştir. Bu temsilin, 1900 dolaylarında bir "ibret" figüründen, 1910 dolaylarında Osmanlı aydınının bir toplumsal eleştiri aracına, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise milli kalkınma ideali için bir rol modele dönüştüğü görülmüştür. Çalışmada, popüler anlatılarda "yalnız dâhi mucit" miti sürdürülürken, rasyonel analizlerde başarısının sırrını organize ve kolektif çalışmada gören bir "mucit-girişimci" portresinin de çizildiği ve bu çok katmanlı imgenin, Osmanlı-Türk modernleşmesinin temel meselelerinin tartışılmasında bir sembol olarak araçsallaştırıldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Thomas Alva Edison, Osmanlı İmparatorluğu, Erken Cumhuriyet Dönemi, mucit-girişimci, Osmanlıca süreli yayınlar, Osmanlıca süresiz yayınlar

ABSTRACT

THE REPRESENTATION OF THOMAS ALVA EDISON AS AN INVENTOR-ENTREPRENEUR IN OTTOMAN PERIODICAL AND NONPERIODICAL PUBLICATIONS

MERT ARSLANER

Thomas Alva Edison is one of the most concrete examples of the “inventor-entrepreneur” profile: a singular actor who emerged from the conditions created by the union of science and industry during the Second Industrial Revolution (1870-1914), combining technological innovation with entrepreneurship. This thesis examines the image of Edison in Ottoman and early Republican publications from the late 19th century until his death at the end of 1931, for which primary sources—such as newspapers, journals, pamphlets, and textbooks, gathered by utilizing the Hakkı Tarık Us, Seyfettin Özege, and National Library digital archives, along with the Wikilala digital archive, the Muteferriqa digital archive with its transcription tool, and the Transkribus transcription tool—were subjected to a chronological and thematic analysis.

The research concludes that the image of Edison was not a static portrait but a functional narrative that was reshaped according to the socio-political and ideological conditions of the period. This representation transformed from an exemplary figure around 1900, to a tool for social critique by Ottoman intellectuals around 1910, and finally to a role model for the ideal of national development in the early years of the Republic. The study finds that while the myth of the "lone genius inventor" was perpetuated in popular narratives, rational analyses also depicted a portrait of an "inventor-entrepreneur" whose secret to success was seen in organized and collective work. It is ultimately concluded that this multi-layered image was instrumentalized as a symbol for discussing the fundamental issues of Ottoman-Turkish modernization.

Keywords: Thomas Alva Edison, Ottoman Empire, Early Republican Period, inventor-entrepreneur, Ottoman periodicals, Ottoman nonperiodicals

ÖNSÖZ

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde başlayan İkinci Sanayi Devrimi, Batı'daki gelişmiş teknoloji ve sanayiyle birlikte yeni bir aktör tipi olan "mucit-girişimci"yi de ortaya çıkarmıştır. Batı'daki bu gelişmeleri ilgiyle takip eden Osmanlı aydınları, dönemin süreli ve süresiz yayınları aracılığıyla yeni icatları ve bu icatların arkasındaki figürleri Osmanlı okuruna tanıtmıştır. Bu figürler arasında Thomas Alva Edison, icatları ve girişimci kimliğiyle küresel bir şöhrete ulaşmış ve Osmanlı yayınlarında da önemli bir yer edinerek dönemin teknolojik ilerlemesinin en önemli sembollerinden biri haline gelmiştir.

Bu çalışma, küresel bir ikon olan Thomas Alva Edison'ın, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi yayınlarında nasıl bir imgeyle temsil edildiğini ve bu temsilin hangi toplumsal ve ideolojik motivasyonlarla şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın Edison ile sınırlandırılmasının ardında, araştırma sürecinin başında yapılan bir tespit yatmaktadır. Başlangıçta Batı ve Osmanlı bağlamında "mucit-girişimci" profilini karşılaştırmalı olarak incelemeyi hedefleyen bu tez, Osmanlı kaynaklarında bu profile birebir uyan yerli bir figüre rastlamanın zorluğunu, buna karşın Edison'ın bir ideal olarak gündemde tutulduğunu saptamıştır. Bu durum, tezin odağının, varlığı ve temsili oldukça zengin bir malzeme sunan Edison imgesinin analizi üzerine kurulmasını sağlamıştır. Bu temsili bütünüyle ortaya koyabilmek adına çalışma, geç on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı'sının bir devamı olarak erken Cumhuriyet dönemini de kapsayacak şekilde, Edison'ın öldüğü 1931 yılının sonuna kadar olan Türkçe yayınları da ele almaktadır.

Başta, bana bu tez konusunu öneren, tezin hazırlanması ve yazılması süreçlerinde yüksek sabır ve ilgi gösteren danışman hocam Doç. Dr. Meltem Kocaman'a, tezimi dikkatle inceleyen jüri üyeleri Prof. Dr. Tuncay Zorlu ve Dr. Öğr. Üyesi Kaan Ata'ya, transkripsiyon araçları konusundaki bilgi ve deneyimini paylaşan Arş. Gör. Özge Hazar'a, maddi ve manevi her konuda yardımlarını eksik etmeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Mert ARSLANER

BURSA, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ ii
ABSTRACT iii
ÖNSÖZ iv
ŞEKİLLER LİSTESİ viii
KISALTMALAR LİSTESİ ix
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ YAYINLARINDA EDİSON BİYOGRAFİLERİ VE EDİSON TEMSİLİ

1.1. 1889 (Saâdet) 14
1.2. 1889 (Tercümân-ı Hakîkat) 15
1.3. 1890 (Takvîm-i Ebüzziyâ) 17
1.4. 1890 (Musavver Cihan) 18
1.5. 1307: Hicri: 1889-1890/Rumi:1891-1892 (Takvîm-i Bahar) 19
1.6. 1308: Hicri 1890-1891/Rumi: 1892-1893 (Fünûn) 20
1.7. 1899 (Çocuklara Rehber) 22
1.8. 1906 (Servet-i Fünûn) 23
1.9. 1909 (Resimli Kitab) 25
1.10. 1910 (Arkadaş) 27
1.11. 1912 (Talebe) 27
1.12. 1913 (Şehbâl) 28
1.13. 1913 (İctihad) 29
1.14. 1922 (Bizim Mecmua) 34
1.15. 1925 (Kolay Kıraat) 40
1.16. 1925 (Muallimler Mecmuası) 41
1.17. 1926 (Fen Âlemi) 42
1.18. 1927 (Resimli Gazete Salnâmesi) 42

1.19. 1929 (Cumhuriyet) 43
1.20. 1931 (Cumhuriyet) 44
1.21. 1931 (Milliyet) 46
1.22. 1931 (Servet-i Fünûn) 47
1.23. 1931 (Edison: Hayatı ve Keşifleri) 47

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ YAYINLARINDA EDİSON İMGESİNİN BEŞERİ VE SOSYAL BOYUTLARI

2.1. Edison Röportajları 49
2.2. Edison'ın Ailesi 54
2.3. Edison'ın Evlilikleri 55
2.4. Edison'ın Kişisel Özellikleri ve Alışkanlıkları 57
2.5. Edison'a Dair İlginç ve Eğlenceli Yazılar 60
2.6. Edison'ın Söylemleri 61
2.7. Bir Referans Noktası Olarak Edison ve Zihinlerdeki Temsili 63
2.8. Edison'ın Doğum Günleri 67
2.9. Erken Cumhuriyet Dönemi Basınında Thomas Edison'ın Ölümünün Yankıları 71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ YAYINLARINDA BAŞLICA EDİSON İCATLARI

3.1. Telgraf Geliştirmeleri 76
3.1.1. İlk İcat ve İlk Patent 76
3.1.2. Duplex Telgrafı 78
3.1.3. Borsa Telgrafı 80
3.1.4. Telgraf Tekrarlayıcısı 82
3.2. Telefon Geliştirmeleri 83
3.2.1. Edison'ın Gelişmiş Telefonu 83

3.2.2. Karbon Verici 84
3.2.3. Uzak Mesafe Sorunu ve Hughes Mikrofonu 85
3.2.4. Loud Speaking Phone 88
3.3. Fonograf 88
3.3.1. Fonografın Ortaya Çıkışı 89
3.3.2. Fonografın Çalışma Prensibi ve Teknolojik Evrimi 90
3.3.3. Fonografın Mucidi Tartışmaları 94
3.3.4. Osmanlı'da Sosyal Hayatın Bir Parçası Olarak Fonograf 95
3.4. Ampul (Akkor Lamba) 99
3.4.1. Mevcut Sorunlar ve Edison'ın Motivasyonu 99
3.4.2. İcat Süreci 100
3.4.3. Edison Lambası 101
3.4.4. Edison Lambasının Avantajları ve Dezavantajları 103
3.4.5. Edison Lambasının Osmanlı'daki Uygulamaları 104
3.5. Hareketli Resimler 105
3.5.1. Tek ve Mucizevi bir Alet Olarak Kinetograf 105
3.5.2. Kavramların Ayrışması ve Kinetoskop'un Ortaya Çıkışı 107
3.5.3. Sesli Sinema ve Senkronizasyon Sorunu 107
3.5.4. Tarihsel Bağlam ve Edison'ın Rolünün Yeniden Değerlendirilmesi 108
SONUÇ 110
KAYNAKÇA 114
ELEKTRONİK KAYNAKÇA 137

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kamuran Sırrı, Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinaî ve Tatbikatı, Cilt: II, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1343 (Hicri: 1924-1925/Rumi: 1927), s. 346. 80

Şekil 2: "Şekil 193", Kamuran Sırrı, Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinaî ve Tatbikatı, Cilt: II, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1343 (Hicri: 1924-1925/Rumi: 1927), s. 458. 86

Şekil 3: "Şekil 194" Kamuran Sırrı, Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinaî ve Tatbikatı, Cilt: II, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1343 (Hicri: 1924-1925/Rumi: 1927), s. 459. 87

Şekil 4: "Şekil 1", Ahmed Rasim, Bedâyi-i Keşfiyyât ve İhtirâât-ı Beşeriyye Fonograf, İstanbul, Matbaa-i K. Bağdadlıyan (Aramyan), 1302 (Hicri: 1884-1885/Rumi: 1886-1887), s. 9. 91

Şekil 5: "Şekil 2", Ahmed Rasim, Bedâyi-i Keşfiyyât ve İhtirâât-ı Beşeriyye Fonograf, İstanbul, Matbaa-i K. Bağdadlıyan (Aramyan), 1302 (Hicri: 1884-1885/Rumi: 1886-1887), s. 11. 92

Şekil 6: "Şekil 690 Evvel, Sani", Adolph Ganot, İlm-i Hikmet-i Tabiiye, çev. Antranik Gırcikyan, Cilt: II, 2. bsk., İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1308 (Hicri: 1890-1891/Rumi:1892-1893), s. 620. 102

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.:	Aynı eser/yer
A.g.e.:	Adı geçen eser
Bkz.:	Bakınız
Bsk.:	Baskı
Çev.:	Çeviren
Ed.:	Editör/yayına hazırlayan
S.:	Sayfa
Y.y.:	Basım yeri yok
T.y.:	Basım tarihi yok

GİRİŞ

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve genellikle İkinci Sanayi Devrimi olarak adlandırılan dönem, yalnızca yeni teknolojilerin ortaya çıktığı bir evre değil, aynı zamanda inovasyon ve icat sürecinin, bu süreci yürüten aktörlerin ve bu sürecin gerçekleştiği mekânların da dönüştüğü bir kırılmayı ifade etmektedir. Bilimi ve sistematik araştırmayı, teknolojik gelişmenin merkezine yerleştiren ve genellikle 1870-1914 arasına tarihlenen[1] İkinci Sanayi Devrimi, teknolojik ilerlemenin doğasını kökten değiştirmiştir. Bilimsel bir temelden yoksun olan ve zanaatkâr ve teknisyenlerin tecrübelerine dayalı bir süreç olan Birinci Sanayi Devrimi'nin aksine,[2] bu yeni dönemin özünü teşkil eden "kesin bilginin araştırılması ve süreçlerin planlanması" olmuştur.[3] Artık bilim, teknolojinin önüne geçmeye başlamış; teknoloji ve üretimde teşvik edici bir faktör haline gelmiştir.[4] Bu yeni bilim-sanayi birlikteliğinin en somut ürünleri, dönemin sembolleri haline gelen elektrik, çelik ve kimya endüstrilerindeki gelişmeler olmuştur.[5] Birinci Sanayi Devrimi'nin "simgesel makinesi" demiryolu iken, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında buhar makinesinin yerini, elektrikli aydınlatma ve elektrik dağıtım ağları ile yeni kimyasal gelişmeleri kullanan endüstrilerin oluşturduğu "teknolojik ağlar" almıştır.[6]

Yeni teknolojik sistemlerin kurulması ve işletilmesi, Birinci Sanayi Devrimi'nin küçük ölçekli fabrika yapısını aşan, benzeri görülmemiş bir sermaye birikimi ve organizasyonel yapı gerektirmiştir.[7] Bu durum, General Electric ve Siemens gibi hem üretimi hem de inovasyonu tek bir çatı altında toplayan dev şirketlerin yükselişine zemin hazırlamıştır.[8] Bu büyük şirketler, yoğun rekabet

[1] Joel Mokyr, Robert H. Strotz, "The Second Industiral Revolution, 1870-1914", Northwestern University, 1998, s. 1; Daniela Coluccia, "The Second Industrial Revolution (late 1800s and early 1900s), **Croporate Management In A Knowledge-Based Economy**, Ed. Gianfranco Zanda, Hampshire and New York, Palgrave Macmillan, 2012, s. 52.
[2] Mokyr, Strotz, a.g.e.; Ce Zhang, Jianming Yang, **A History of Mechanical Engineering**, Singapore, Springer, 2020, s. 145.
[3] H. Stanley Jevons, "The Second Industrial Revolution", **The Economic Journal**, C. XLI, No: 161, Mart 1931, s. 1.
[4] Zhang, Yang, a.g.e.
[5] A.e., s. 140, 143, 146.
[6] Andreas Killen, "The Second Industrial Revolution", **The Fin-De-Siécle World**, Ed. by. Michael Saler, London and New York Routledge, 2015, s. 49; Mokyr, Strotz, a.g.e., s. 6.
[7] Jevons, a.g.e., s. 7.
[8] Killen, a.g.e., s. 49.

ortamında ayakta kalabilmek ve kârlarını maksimize edebilmek için üretimi "rasyonelleştirme" ve belirli ürünlerde "uzmanlaşma" yoluna gitmişlerdir.[9] Bu endüstriyel rasyonalizasyon girişiminin bir parçası olarak, Frederick Winslow Taylor gibi isimlerin öncülüğünü yaptığı "bilimsel yönetim" anlayışı da bu dönemde ortaya çıkmıştır.[10] İş süreçlerinin bilimsel analizi ve emeğin verimliliğini en üst düzeye çıkarmayı hedefleyen bu yaklaşım, görevleri standartlaştırmış ve planlama ile uygulama işlevlerini birbirinden ayırmıştır.[11] İnsan emeğini bilimsel olarak yönetilmesi gereken bir faktör, adeta bir "insan motoru" olarak ele alan Taylorizm, büyük şirketlerdeki üretim süreçlerinin rasyonelleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.[12] Sonuç olarak, inovasyon süreci ve icat etme eylemi de bu endüstriyel rasyonalizasyon girişiminin etkisiyle, bireysel ilham anlarından ziyade, yönetilmesi ve verimli hale getirilmesi gereken bir sürece dönüşmeye başlamıştır.

Yeni teknolojik sistemler çağının oluşmaya başladığı on dokuzuncu yüzyıldaki icat süreci hakkındaki yaygın kanı olan, bunun bir tür doğuştan gelen yeteneğe sahip "yalnız dâhilerin" işi olduğu görüşünün aksine, bu dönemdeki teknolojik gelişmelerin çoğu "atölye icadı" olarak adlandırılabilecek bir gelenekten doğmuştur.[13] Thomas Alva Edison, kariyerine bu imalat ve deney atölyelerini merkezine alan, usta operatörler, makinistler ve imalatçıların pratik deneyimlerini birleştiren geleneğin içinde başlamıştır. İngiltere'ye yaptığı bir seyahatte gözlemlediği İngiliz elektrikçilerin karşılaştığı birtakım sorunların çözümsüz kalması karşısında kendi bilgisinin sınırlarını da fark eden Edison, atölye geleneğinden yola çıkarak, bu geleneği daha da genişletme hedefiyle 1876'da Menlo Park Laboratuvarı'nı kurmuştur.[14]

Edison, bu laboratuvarını "her on günde küçük bir icat ve her altı ayda büyük bir buluş" üretmeyi hedefleyen bir "icat fabrikası" olarak tasarlamıştır.[15] Bu fabrika, Edison'ın "endüstriyel araştırmanın ilk büyük organizatörü" olarak sahip olduğu

[9] Jevons, a.g.e., s. 4.
[10] Coluccia, a.g.e., s. 59.
[11] Zhang, Yang, a.g.e., s. 184; Coluccia, a.g.e., s. 60.
[12] Killen, a.g.e., s. 48-49.
[13] Paul B. Israel, "Inventing industrial research: Thomas Edison and the Menlo Park Laboratory", **Endeavour**, C. XXVI, No: 2, 2002, s.48.
[14] A.e., s. 48, 50.
[15] A.e., s. 51; Leonard S. Reich, "Edison, Coolidge, and Langmuir: Evolving Approaches to American Industrial Research", **The Journal of Economic History**, C. XLVII, No: 2, June 1987, s. 341-342.

vizyonun bir ürünüdür.[16] Edison icat sürecini, önemli teknolojik sorunlara yönelik "eğitimli sıralı aramalar" (educated sequential searches) yaparak verimli hale getiren bir yöntemle idare etmiştir.[17] Bu organizasyonu hayata geçirmek için, kendi yeteneklerini artırmak amacıyla makinistler, cam ustaları ve mekanikçiler gibi zanaatkârlarla, bilim ve mühendislik eğitimi almış uzmanları bir araya getirmiştir.[18] Menlo Park'taki çalışma ortamı, büyük ve açık odalarda "son derece etkileşimli" bir işleyişe sahiptir ve idari personel minimumda tutularak biçimsel bir örgütsel yapıdan kaçınılarak araştırmacıların sorumluluk üstlenerek kendilerini "girişimci gibi" hissedip en yüksek seviyede üretken olmalarının sağlanması hedeflenmiştir.[19]

Edison'ın bu alandaki öncülüğüne yapılan vurgunun yanı sıra, onun kurduğu modelin, daha sonra GE (General Electric) ve AT&T (American Telephone and Telegraph Company) gibi şirketler tarafından kurulan laboratuvarlar için doğrudan bir emsal oluşturmadığını ifade eden tarihçiler de bulunmaktadır.[20] Bu görüşe göre aralarındaki temel fark, amaçtadır: Edison'ın laboratuvarı, doğası gereği "saldırgan" bir yapıdadır ve amacı, yepyeni teknolojiler ve pazarlar yaratan radikal icatlar yapmaktır.[21] Oysa kurumsal laboratuvarlar, temel olarak "savunmacı" bir stratejinin parçasıydı; ana hedefleri, sürekli ürün iyileştirmeleri ve stratejik patentlemeyle mevcut pazarları ve yatırımları korumaktır.[22]

Kurumsal laboratuvarların benimsediği bu savunmacı strateji, patentlerin yalnızca bir koruma aracı olmanın ötesinde, karmaşık bir rekabet silahı olarak kullanılmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim GE direktörü Willis Whitney'in ifadesiyle, bu laboratuvarlar şirketler için bir tür 'hayat sigortası' işlevi görmekteydi.[23] Bu anlayış, doğrudan yeni bir ürün geliştirmeyi hedeflemeyen ancak rakiplere karşı pazarlık gücünü artırmaya yönelik "üretken olmayan" araştırmalara büyük yatırımlar

---

[16] John J. Gilman, "Edison's Legacy to Research Management", **Materials Technology: Advanced Performance Materials**, C. IX, No: 11-12, 1994, s. 262.
[17] A.e., s. 263.
[18] A.e.
[19] A.e.
[20] John Kenly Smith, Jr., "The Scientific Tradition in American Industrial Research", **Technology and Culture**, C. I, No: 1, January 1990, s. 124.
[21] A.e., s. 125.
[22] A.e., s. 124-125.
[23] Leonard S. Reich, "Research, Patents, and the Struggle to Control Radio: A Study of Big Busines and the Uses of Industrial Research", **Business History Review**, C. LI, No: 2, Summer 1997, s. 209.

yapılmasına yol açmıştır.[24] Örneğin AT&T, bir icadın sadece en iyi veya en verimli versiyonunu değil, rakiplerinin kullanmasını engellemek amacıyla tüm "alternatif yöntemlerini" de kasıtlı olarak patentleme politikası gütmüştür.[25] Bu stratejinin bir diğer boyutu ise, rakip firmaların ana faaliyet alanlarına yakın fakat doğrudan kendi alanına girmeyen "tarafsız bölge" olarak adlandırılan alanlarda güçlü bir patent portföyü oluşturmaktır. Bu patentler, gelecekteki olası bir anlaşmazlık durumunda birer "takas" kozu olarak kullanılmak üzere biriktirilmiştir.[26]

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknolojik gelişmelerin hız kazanması, sadece endüstriyel manzarayı değil, aynı zamanda bu değişimin arkasındaki temel aktör olan mucidin profilini de kökten dönüştürmüştür. Popüler anlatıda sıkça rastlanan, çalışmalarını tek başına yürüten "yalnız mucit" miti, tarihsel gerçekliği yansıtmakta yetersiz kalmaktadır. Gerçekte bu dönemdeki mucitler, nadiren yalnızdılar; aksine model geliştiricilerinden patent vekillerine ve kendi kurdukları derneklere kadar uzanan geniş bir destek ağı içerisindeydiler.[27]

Bununla birlikte, mucitleri çevreleyen bu destek ağı her zaman yeterli ve organize değildi. Özellikle mucitlerin, inovasyonun kurumsal ve ticari dünyasının geleneklerine ve diline yabancı olmaları önemli bir engel teşkil ediyordu. Dahası, patent yasalarının getirdiği gizlilik zorunluluğu mucitler arasında iş birliği kurulmasını ve topluluk oluşturmalarını engelleyerek bu izolasyonu daha da artırmıştır. Bir fikrin patentlenebilmesi için kamuya açıklanmamış olması gerektiğinden, mucitler fikirlerini paylaşmaktan çekiniyor, bu da onları sosyalleştirecek ve destekleyecek toplulukların gelişimini baltalıyordu.[28]

Bu yeni dönemde ortaya çıkan mucit profilleri, geleneksel "yalnız mucit" kalıbının ötesinde, aktörlerin organizasyonel bağlamlarına ve ticarileştirme stratejilerine göre çeşitlilik göstermektedir. Yapılan sınıflandırmalar, bu dönemdeki mucitleri temel olarak üç ana gruba ayırmaktadır: Birincisi, büyük çoğunluğu

[24] A.e., s. 208.
[25] A.e., s. 231.
[26] A.e., s. 233.
[27] Carrol Pursell, "The American Patent Agency: The Embedded 'Lone Inventor' in American History", **Icon**, C. CVII, , 2011, s. 31.
[28] Peter Whalley, "The Social Practice of Independent Inventing", **Science, Technology, & Human Values**, C. XVI, No: 2, Spring 1991, s. 223-224.

oluşturan ve bir firmada maaşlı çalışan olarak icat yapan "çalışan mucitler" (employee inventors).[29] İkincisi, icatlarına dayalı bir iş kurmayan ve gelirini icadını bir şirkete satarak veya lisanslayarak elde eden "mucit-mucit" (inventor-inventor).[30] Üçüncüsü ise hem icat etme hem de ticarileştirme süreçlerini kendi kurduğu şirket aracılığıyla yürüten "mucit-girişimci" (inventor-entrepreneur).[31] Bu temel sınıflandırmayla birlikte, bu profillerin daha incelikli alt-türleri de mevcuttur. Örneğin, Samuel Ruben gibi bazı "bağımsız mucitler", "mucit-mucit" modelini bir adım öteye taşıyarak patentlerini lisansladıkları firmalara uzun süreli danışmanlık hizmeti vermiş ve bir "mucit-danışman" profili oluşturmuşlardır.[32] Diğer bir profil ise akademik dünyadan girişimciliğe geçen "bilim insanı-girişimcidir". Hermann Aron ve Ernst Abbe gibi örneklerde görüldüğü üzere bu kişiler, genellikle akademideki düşük kariyer beklentileri ve sanayicilerden gelen cazip teklifler gibi faktörlerin birleşimiyle, bilimsel uzmanlıklarını ticari bir girişime dönüştürmüşlerdir.[33]

Bu profiller arasında yer alan "mucit-girişimci"nin temel motivasyonu, onu diğer girişimci tiplerinden ayırır. Geleneksel "zanaatkâr" girişimcinin amacı daha iyi bir ürün yapmak, "fırsatçı" girişimcinin amacı ise daha iyi bir şirket kurmak iken, mucit-girişimcinin temel hedefi bu ikisi de değildir.[34] Onun asıl amacı, bir organizasyonu kendi başına bir hedef olarak değil, "çeşitli ürünleri icat etmesine ve üretmesine olanak tanıyan bir araç" olarak geliştirmektir.[35] Bu profil için şirket, sürekli icat etme faaliyetinin sürdürülebilmesi için bir platformdur. Nitekim zamanla bu tipin en belirgin özelliğinin patent almaktan ziyade, "şirketin yeni ürün geliştirme

[29] Linnea Karlsson, "Actors in Innovation: Testing the 'lone inventor' narrative", Bachelor's Thesis, Lund University Department Of Economic History, August 2016, s. 26-27.
[30] A.e., s. 27.
[31] A.e.
[32] Eric S. Hintz, "Independent Inventors in an Era of Burgeoning Research & Development", **Business and Economic History On-Line**, C. V, 2007, s. 1, 4.
[33] Shaul Katzir, "Technological entrepreneurship from patenting to commercializing: a survey of late nineteenth and early twentieth century physics lecturers", **History and Technology**, C. XXXIII, 2017, s. 2, 7.
[34] John B. Miner, Norman R. Smith, Jeffrey S. Bracker, "Defining The Inventor-Entrepreneur in The Context of Established Typologies", **Journal of Business Venturing**, C. VII, 1992, s. 105.
[35] A.e.

stratejisine güçlü bir bağlılığı" olduğu görülmüştür.[36] Bu aktör tipi, sadece tekil nesneler değil, bütüncül teknolojik sistemler kurma vizyonuna sahiptir.[37]

Bu yeni aktör tipinin en somut ve en öne çıkan örneklerinden birisi Thomas Alva Edison'dır. Edison, basit bir "tamirci" olmanın çok ötesinde, teknoloji, ekonomi ve bilimi sentezleyen sistematik bir "sistem kurucusu" idi.[38] Onun amacı sadece daha iyi bir ampul icat etmek değil, gaz lambasıyla rekabet edebilecek bütün bir elektrikli aydınlatma ve güç sistemini kurmaktı. Ünlü yüksek dirençli filaman arayışı dahi, rastgele bir deneme-yanılma sürecinden ziyade, dağıtım hatlarındaki bakır maliyetini düşürme gibi ekonomik bir hedeften yola çıkarak Ohm ve Joule yasalarıyla yaptığı hesaplamaların mantıksal bir sonucuydu.[39] Bu vizyonunu hayata geçirebilmek için Menlo Park'ta kurduğu ve içerisinde farklı uzmanlıklara sahip bir ekibi (fizikçiler, zanaatkârlar, mekanikçiler) yönettiği "icat fabrikası", onun sadece bir mucit değil, aynı zamanda bir organizatör ve yönetici olduğunu da göstermektedir.[40]

Thomas Alva Edison, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında teknoloji dünyasında yalnızca bir dizi önemli icadın mucidi olarak değil, aynı zamanda icat etme sürecinin kendisini dönüştüren bir arketip olarak öne çıkmıştır. Onun asıl mirası, belirli teknolojileri yaratmasının ötesinde, icat etme işini sistematik hale getirmesidir.[41] Edison'ın dehasının kapsamı, büyük ölçüde icat etme eylemini bir meslek haline getirmesinden kaynaklanmaktadır.[42] Bu süreçte, kendisinden önceki mucit profilinden ayrılarak, organize araştırmayı ve girişimciliği tek bir potada eriten yeni bir model oluşturmuştur.

Bu bakımdan Edison'ı tanımlayan en temel özelliklerden biri, bir mucit olduğu kadar bir girişimci olmasıdır.[43] Edison için icadın başarısı, teknik olarak çalışmasından

---

[36] A.e., s. 103.
[37] Thomas P. Hughes, "The Electrification of America: The System Builders", **Technology and Culture**, C. XX, No: 1, January 1979, s. 124.
[38] A.e., s. 125-126.
[39] A.e., s. 136.
[40] A.e., s. 127.
[41] David Hochfelder, "Edison and The Age of Invention", **A Companion to the Reconstruction Presidents 1865-1881**, John Wiley & Sons, Inc., 2014, s. 513.
[42] Wyn Wachhorst, **Thomas Alva Edison: An American Myth**, 2. bsk, Cambridge, Massachusetts and London, The MIT Press, s. 13.
[43] Hochfelder, a.g.e., s. 507.

ziyade piyasada başarılı olup olmamasına bağlıdır.[44] Kariyerinin başlarında geliştirdiği otomatik oy kaydedici, Kongre tarafından politik olarak pratik bulunmadığı için reddedilince, bir daha asla ticari talebi olmayan bir şey icat etmemeye karar vermiştir.[45] Bu ilke, onun bütün çalışmalarına yön vermiş ve laboratuvarının temel amacını "ticari değeri olan şeyler üzerinde çalışmak" olarak belirlemesine neden olmuştur.[46]

Bu girişimci vizyon, Edison'ın icat sürecine yaklaşımını şekillendirmiştir. Kendisini Samuel Morse veya Alexander Graham Bell gibi ilhamla hareket eden "dâhi yalnız mucit" imajından ayırarak, zorlu problemlerin en iyi işbirliği ve sıkı çalışma ile çözülebileceğine inanmıştır.[47] Bu inançla, makinistler, teknik elemanlar ve eğitimli bilim insanlarını bir araya getiren takım araştırması yöntemini başlatmıştır.[48] Kinetoskop projesinde olduğu gibi, icat sürecini işlevsel alanlara bölerek yönetmiştir; projenin elektrik/mekanik yönlerini kendine ayırırken, fotoğraf/optik sorunları asistanı W.K.L. Dickson'a delege etmiştir.[49]

Edison'ın organize araştırma metodolojisinin temelinde, icat eylemini tamamen yeni bileşenler yaratmaktan ziyade, önceden var olan cihazları ustaca birleştirme süreci olarak gördüğü anlaşılmaktadır.[50] Örneğin, kinetoskopun kesintili hareket mekanizmasını oluşturmak için telgraf icatlarından gelen "çift etkili mandal" ve "polar röle" gibi parçaları kullanmıştır.[51] Bu sentezleyici yaklaşım, onun bilişsel sürecinin de bir parçası olarak görülmektedir. Edison'ın yeni bir icada başlarken, genellikle fonograf gibi önceki başarılı bir icadından yola çıkarak bir "zihinsel model" oluşturduğu kaydedilmiştir.[52] Ancak Edison için bu zihinsel modelin sadece teknik bir çerçeve olmadığı, aynı zamanda pazarlama varsayımlarını da içeren bir girişimcilik planı olduğu vurgulanmıştır.[53] Nitekim kinetoskopu "göz için fonograf" olarak

---

[44] A.e.
[45] Wachhorst, a.g.e., s. 157-158.
[46] A.e., s. 35.
[47] Hochfelder, a.g.e., s. 507.
[48] Wachhorst, a.g.e., s. 13.
[49] W. Bernard Carlson, Michael E. Gorman, "Understanding Invention as a Cognitive Process: The Case of Thomas Edison and Early Motion Pictures, 1888-91", **Social Studies of Science**, C. XX, No: 3 August 1990, s. 401.
[50] A.e., s. 418.
[51] A.e.
[52] A.e., s., 417.
[53] A.e., s., 409.

tasarlaması, onu fonograf salonlarına benzer, tek kişilik ve jetonla çalışan bir makine olarak düşünmesine yol açmıştır; bu sebeple, asistanının teknik olarak mümkün olan projeksiyon fikrini, kendi ticari modeline uymadığı için reddettiği ifade edilmiştir. [54]

Edison'ın bu sistematik ve girişimci arketipi, Amerikan kültüründe temel bir çelişkiyi çözmek üzere güçlü bir mite dönüştürülmüştür. Wachhorst'a göre bu mit teknolojinin ilerlemesine yönelik var olan kararsızlığı ve Sanayi Devrimi'nin "karanlık yüzüne" dair duyulan endişeleri yatıştırmıştır.[55] Temel endişe, teknoloji yoluyla elde edilen gücün, bireyi doğadan ve topluluktan koparan, Faust-vârî bir "aşırı bireyselleşme" arayışı olmasıydı.[56] Mit, bu gerilimi, Edison'u iki karşıt imgeyle sunarak dengelemiştir. Bir yanda, halkın gözünde teknolojinin anlaşılmaz ve neredeyse doğaüstü gücünü temsil eden 'Menlo Park Büyücüsü' figürü yer almıştır.[57] Diğer yanda ise, bu gücü meşrulaştırmak için onun hayatı, azim ve şansla şöhret ve servete ulaşan girişimci bir gazeteci çocuk olarak klasik başarı hikâyelerine benzer şekilde anlatılmıştır.[58] Bu başarı anlatısı, onun teknolojik dehasını ve gücünü Amerika'nın kırsal ve demokratik değerlerine dayandırarak meşrulaştırmıştır.[59] Bu sentez, teknolojik ilerlemenin "ahır köşesi tamirciliğinin zirvesi" olarak görülmesini sağlamış ve nihayetinde sanayileşmenin getirdiği teknolojik gücün, ülkenin yerleşik değerleriyle çelişmediğini, aksine bu değerlerden doğduğunu ima ederek kültürel bir uzlaşı yaratmıştır.[60]

Edison'ın yalnızca Amerika'da değil küresel ölçekte bir sembol haline geldiği bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu da Batı'daki gelişmeleri kendine özgü bir ilgi ve kaygı ikilemi içinde takip etmekteydi. II. Abdülhamid döneminde siyasi konuların yasaklanması, basını popüler bilim, teknolojik gelişmeler ve Avrupa'dan çeviriler gibi alanlara yönlendirerek bu konularda bir içerik zenginliği oluşturmuştur.[61] Bu durum,

[54] A.e.
[55] Wachhorst, a.g.e., s. 30.
[56] A.e.
[57] A.e., s. 19.
[58] A.e., s. 18.
[59] A.e., s. 46.
[60] A.e., s. 85-86.
[61] Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, t.y., s. 66-67.

Batı'ya yönelik popüler bir ilgi ve hayranlık ortaya çıkarırken,[62] modern bilimsel bilginin topluma yayılmasında basının önemli bir görev üstlenmesini sağlamıştır.[63]

Batı teknolojisine yönelik ilginin temelinde ise pragmatik nedenler yatmaktaydı. Öncelikle ordunun modernizasyonu gibi askerî ihtiyaçlardan doğmuş[64] batılılaşma çabaları, beraberinde ciddi kültürel kaygılar da getirmiştir. Batı'dan bilim ithal etmek, çoğu zaman "ahlaki değerleri" koruma uyarısıyla birlikte ele alınmış[65] ve bu durum, Batı'nın sadece "maddi" uygarlığının alınması, "manevi" uygarlığının ise reddedilmesi gerektiği yönünde bir görüşe dönüşmüştür.[66] Sonuç olarak bilim tartışmaları, bilimin kendisinden çok, onu temsil eden "bilim adamının" nitelikleri üzerine odaklanmış; bu kişinin ahlaklı ve "bizden biri" olması gerektiği fikri merkezi bir önem kazanmıştır.[67]

Bu ilgi, kaygı ve beklenti ortamında, ülkenin geri kalmışlıktan kurtulması için "çağ değiştirecek bir bilimsel başarı"nın yaratacağı "ulusal gururun" toplumu kökten değiştireceğine dair bir inanç mevcuttu.[68] Thomas Edison, küresel bir teknoloji ikonu olarak Osmanlı gündemine bu bağlamda girmiştir. Edison'ın ve icatlarının Osmanlı'daki varlığıyla ilgili olarak, Osmanlı süreli yayınlarındaki Edison da dahil olmak üzere birçok bilim insanı biyografilerini inceleyip, bu biyografilerdeki bilim insanı imgesi üzerine yoğunlaşan bir yüksek lisans tezi[69] ve fonograf hakkında yazılmış bir eseri konu alan bir makale[70] gibi çalışmalar olmakla birlikte, bu ikonun yerel bir bağlamda, yani Osmanlı yayınlarında nasıl bir imgeyle temsil edildiği, hangi

---

[62] A.e., s. 86.
[63] Orhan Koloğlu, **Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, 2010, s. 164.
[64] Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, 3. bsk., İstanbul, Ülken Yayınları, 1992, s. 36.
[65] M. Alper Yalçınkaya, **Learned Patriots**, Chicago and London, The University of Chicago Press, 2015, s. 2-3.
[66] Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 18. bsk., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları s. 374.
[67] M. Alper Yalçınkaya, a.g.e., s. 4, 16.
[68] Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, s. 98.
[69] Fırat Kahraman Aykara, "19. Yüzyıl Osmanlıca Süreli Yayınlarında Batılı Bilim İnsanı Biyografileri ve Bilim İnsanı İmgesi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022.
[70] Dilek Herkmen, "Ahmed Rasim'in Fonograf Adlı Eseri", **Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları**, Sene: 2021, No: 4, s. 104-114.

özelliklerinin öne çıkarıldığı ve bu temsilin arkasındaki kültürel, sosyal ve politik motivasyonların ne olduğu daha önce sistematik bir analize tabi tutulmamıştır.

Öte yandan, Edison'ın dünya çapındaki popülerliği dikkate alındığında, onun farklı ülkelerde nasıl algılandığını ele alan çalışmalar, bu araştırma açısından referans oluşturabilirdi. Ancak yapılan literatür taramasında, Japonya örneği dışında benzer bir incelemeye rastlanmamıştır. Sugiyama Shigeo'nun Japonca biyografiler üzerinden Edison imgesini analiz eden makalesi, Edison'a atfedilen bilim insanı ya da mühendis imgesinin zaman içerisinde belirgin bir dönüşüm geçirdiğini ve her dönemde, dönemin toplumsal koşullarına uyum sağlayacak biçimde yeniden üretildiğini ortaya koyması bakımından, bu tezdeki analiz için açıklayıcı bir örnek oluşturmuştur.[71]

Bu tez çalışması, bir mucit ve girişimci olarak Edison'ın Osmanlı yayınlarındaki yansımalarını merkeze alarak, oluşturulan Edison imgesini ve bu imgenin tartışıldığı bağlamları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Osmanlı yayınlarının Edison'ı daha çok nasıl bir kimlikle öne çıkardığı, icatlarının nasıl ele alındığı ve temsilinin modernleşme tartışmalarında nasıl bir yer edindiği sorularına cevap aranacaktır. Edison'ın temsili anlatısını bütünüyle ortaya koyabilmek için, geç on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı'sının bir devamı olarak, Edison'ın öldüğü yıl olan 1931'in sonuna kadarki süreçte yayımlanan Türkçe yayınlar ele alınmak üzere, erken Cumhuriyet dönemi metinleri de bu analize dâhil edilmiştir.

Tezin temel kaynaklarını oluşturan Osmanlı süreli ve süresiz yayınlarındaki (gazeteler, dergiler, risaleler, telif ve tercüme ders kitapları) metinler "mucit-girişimci" arketipi çerçevesinde yorumlanmaya çalışılacaktır. Tezin birinci bölümünde, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi yayınlarındaki Edison biyografileri incelenecek ve bu biyografiler ışığında Edison temsilinin siyasi ve toplumsal koşullar çerçevesindeki dönüşümü ortaya koyulacaktır. Tezin ikinci bölümü, Edison'la yapılmış röportajlar, Edison ile ilgili çeşitli haberler ve Edison'ın bir arketip olarak zihinlerde edindiği yeri gösteren çeşitli metinler aracılığıyla Edison'ın beşerî ve sosyal yönlerinin ne şekilde ele alındığına dair analizlere ayrılmıştır. Tezin üçüncü bölümünde ise, Edison'ın

[71] Sugiyama Shigeo, "Biographies of Scientists and Public Understanding of Science", **AI & Society**, Cilt: XIII, March 1999, s. 124-134.

başlıca süreli ve süresiz yayınlarda en çok yer alan icatlarının geliştirilme süreçlerine dair anlatılar ve bu icatların teknik detayları ile özellikle fonograf ve akkor lamba gibi icatlarının toplumsal yansımaları ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ YAYINLARINDA EDİSON BİYOGRAFİLERİ VE EDİSON TEMSİLİ

Bu bölümde, Thomas Alva Edison'ın profili on dokuzuncu yüzyıl sonlarından erken Cumhuriyet dönemine uzanan bir zaman diliminde, dönemin süreli ve süresiz yayınlarında yer alan biyografiler üzerinden kronolojik olarak incelenmektedir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarından başlayarak Edison'ın ölümünün ardından yayımlanan biyografilere kadar süren bu yayınlar, Batılı bir mucidin biyografisinin basit bir tekrarından ziyade, her dönemin kendi toplumsal ve ideolojik koşullarının izlerini taşıyan birer kültürel ayna işlevi görmektedir.

Bu dönüşüm üç ana evrede izlenebilmektedir: 1890'lı yıllardaki metinlerde Edison, yoksulluktan gelip azim ve çalışkanlıkla başarıya ulaşan, hayatı bir "ibret" kaynağı olarak sunulan ahlâki bir figür olarak öne çıkarılmıştır. 1906-1913 yıllarındaki metinlerde ise bu anlatı keskin bir toplumsal eleştiri aracına dönüşmüş; Edison'ın girişimci vizyonu, Osmanlı toplumuna atfedilen "ataleti" ve kültürel "eksiklikleri" sorgulamak için kullanılmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde ise Edison imgesi, yeni rejimin milli kalkınma ve modernleşme idealleriyle uyumlu bir şekilde yeniden kurgulanarak "Türk gençliğine model olabilecek" azimkâr bir rol model olarak sunulmuştur. Bu tez, Edison anlatısının söz konusu biyografiler üzerinden Osmanlı-Türk modernleşme sürecindeki temel kavramları tartışmak için nasıl araçsallaştırıldığını ve yerelleştirildiğini gösteren bir analiz sunmaktadır.

İlgili biyografileri incelemeye geçmeden önce, modern ve eleştirel çalışmalara dayanarak hazırlanmış, mitlerden arındırılmış kısa bir Edison biyografisi sunulacaktır. Bu biyografik çerçeve, Osmanlı metinlerindeki abartılı, eksik veya hatalı bilgileri tespit etmek için güvenilir bir referans noktası oluşturacak ve dönemin algısını daha isabetli yorumlamaya olanak tanıyacaktır.

Thomas Alva Edison'ın hayatı ve mirası üzerine çok sayıda biyografi kaleme alınmıştır. Bu çalışmalar arasında, kendi dönemlerinde standartları belirleyen ve

akademik olarak öne çıkan üç temel eser bulunmaktadır: Matthew Josephson'ın *Edison: A Biography* (1959),[1] Paul Israel'in *Edison: A Life of Invention* (1998)[2] ve Wyn Wachhorst'un *Thomas Alva Edison: An American Myth* (1981).[3] Bu üç eserin daha iyi anlaşılması amacıyla, haklarında yazılmış akademik eleştiri metinleri incelenmiştir. Bu incelemeler, Josephson'ın eserinin uzun yıllar boyunca Edison hakkındaki efsaneleri yıkan ve onu ekonomik bağlamına oturtan standart bir kaynak olduğunu ortaya koymuştur.[4] Wachhorst'un çalışmasının ise geleneksel bir biyografiden ziyade, Edison mitinin Amerikan kültürü üzerindeki yansımalarını inceleyen bir analiz olduğu ve bu yaklaşımıyla öncü kabul edildiği görülmüştür.[5] Öte yandan Paul Israel'in yazdığı biyografinin ise, Israel'in *Thomas A. Edison Papers*[6] projesindeki önemli tecrübesi sayesinde birincil kaynaklara dayalı en kapsamlı ve detaylı çalışma olduğu, bu nedenle Josephson'ın eserinin yerini alarak yeni standart olarak kabul edildiği tespit edilmiştir.[7] Edison'ın hayatını konu alan bu eserden hareketle, bölümün devamında görülecek Edison biyografilerinde yer verilen bilgilere ışık tutacak şekilde, oldukça kısaltılmış bir biyografisi şöyledir:

Thomas Alva Edison, 11 Şubat 1847'de Milan, Ohio'da doğdu. Babası Samuel Edison annesi ise eski bir öğretmen olan Nancy Elliott idi. Ailesi 1854'te Port Huron, Michigan'a taşındıktan sonra, Edison'ın resmi eğitimi, bir öğretmeninin onu "şaşkın/akılsız" olarak tanımlaması üzerine annesinin onu okuldan almasıyla sadece birkaç ay sürdü. Genç yaşta, Grand Trunk Demiryolu'nun Port Huron-Detroit hattında

---

[1] Matthew Josephson – **Edison: A Biography**, New York, McGraw-Hill Book Companyi Inc., 1959.
[2] Paul Israel – **Edison: A Life of Invention**, New York, John Wiley & Sons, Inc., 1998.
[3] Wyn Wachhorst- **Thomas Alva Edison: An American Myth**, Cambridge, The MIT Press, 1981.
[4] F. Garvin Davenport, Review of Edison: A Biography, **The American Historical Review**, Cilt: LXV, No: 3, April 1960, s. 636–637.; Thomas P. Hughes, Review of Edison A. Biography, **Technology and Culture**, Cilt: I, No. 3, Summer, 1960, s. 284-286.
[5] John M. Staudenmaier, Review of Thomas Alva Edison: An American Myth, **Science**, Cilt: CCXVI, No: 4543, 16 April 1982, s. 289-290.; David Rhees, Review of Thomas Alva Edison: An American Myth, **Technology and Culture**, Cilt: XXIII, No: 4, October 1982, s. 676-678.; R. A. Buchanan, Review of Thomas Alva Edison: An American Myth, **Journal of American Studies**, Cilt: XVI, No: 3, December 1982, s. 509-510.
[6] Thomas A. Edison Papers Projesi, Rutgers-New Brunswick School of Arts and Sciences bünyesinde, Paul Israel'in yöneticiliğini ve genel editörlüğünü yaptığı, 5 milyon sayfalık belge arşivini düzenleyerek, yayımlayarak ve dijitalleştirerek araştırmacıların ve kamuoyunun erişimine sunmayı amaçlayan bir projedir. Bkz: edison.rutgers.edu
[7] Ronald R. Kline, Review of Edison: A Life of Invention, **Technology and Culture**, Cilt: XLI, No: 3, July 2000, s. 605-606.; Jeffrey L. Meikle, Review of Edison: A Life of Invention, **The American Historical Review**, Cilt: CV, No: 4, October 2000, s. 1321-1322.; John W. Servos, **The Business History Review**, Cilt: LXXV, No: 4, Winter 2001, s. 819-822.

gazete ve şekerleme satarak ticari zekâsını gösterdi; bu sırada bir bagaj vagonunda kurduğu laboratuvarda kimya deneyleri yapıyor ve "Weekly Herald" adında kendi gazetesini basıyordu. Bu vagonda bir kimyasal yangın çıkması ve Mount Clemens istasyon şefinin küçük oğlunu kurtardıktan sonra istasyon şefinin ona minnettarlığını göstermek için telgrafçılık eğitimi vermesi gibi olaylar hayatında dönüm noktaları oldu. Bu olay onu gezgin bir telgrafçı olarak geçireceği ve otomatik telgraf tekrarlayıcı ile borsa göstergesi "stock ticker" gibi icatlar yapacağı yıllara taşıdı. Newark, New Jersey'deki atölyelerinin ardından, 1876'da endüstriyel araştırma için bir model haline gelen ve "icat fabrikası" olarak bilinen ünlü Menlo Park Laboratuvarı'nı kurdu. Burada, 1877'de fonografı, 1879'da ise pratik akkor flamanlı ampulü ve bütün bir elektrik aydınlatma ve dağıtım sistemini hayata geçirdi. Bu sistemin ticari başarısını 1882'de New York'taki Pearl Street İstasyonu ile kanıtladıktan sonra, 1887'de West Orange, New Jersey'de çok daha büyük bir araştırma tesisi kurdu. Bu yeni merkezde kinetoskop ve dayanıklı bir alkalin depolama pili gibi yüzlerce yeni icada imza attı. 18 Ekim 1931'de West Orange'da hayatını kaybeden Edison, modern endüstriyel yaşamı şekillendiren ve icat sürecini sistemli bir girişime dönüştüren bir miras bıraktı.[8]

Ortaya konulan bu çerçeve ışığında, Edison imgesinin söz konusu üç evresini yansıtan Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi biyografileri kronolojik sırayla aşağıda incelenmektedir.

1.1. 1889 (Saâdet)

Erişebildiğimiz malzemeler arasında Edison'ın en erken tarihli biyografileri 1889 yılında yayımlanmış iki makalede görülmektedir. Bu makalelerden ilki, "Edison'un Tercüme-i Hâli" başlığıyla Ahmed Fethi Bey'in sahibi olduğu *Saâdet* gazetesinde yayımlanmıştır. Metnin başında, bu biyografinin Edison'ın Paris ziyareti vesilesiyle *Le Figaro* gazetesinde yer verilmiş olan biyografinin tercümesi olduğu belirtilmektedir.[9] Biyografi, uzun boyu, geniş omuzları, tıraşlı yüzü, yumuşak bakışları ve iyimser gülümsemesiyle yakışıklı biri olduğu ifade edilen Edison'ın doğum yeri ve tarihi ile babası hakkında bilgi ile başlamaktadır. Metin, Edison'ın on bir yaşındayken

[8] Paul Israel, a.g.e.
[9] "Edison'un Tercüme-i Hali", **Saâdet**, Sene: 5, No: 1416, 25 Zilhicce 1306/10 Ağustos 1305 (22 Ağustos 1889), s. 2.

bir demiryolu hattında yolculara çeşitli mallar satmaya başladığını aktarmakta ve sonraki tüm biyografilerin aksine, onun bu işte çalışırken boş vakitlerinde kitap okuyup vagonuna yerleştirdiği aletlerle kimya deneyleri yapmasını meraklı oluşuna değil, boş durmak istememesine bağlamaktadır. Yazıda ayrıca, Edison'ın demiryolu hattında çalışırken *Grand Trunk Herald* adlı bir gazete çıkardıktan sonra Port Huron'da *Paul Pry* adlı gazeteyi yayımladığı ve özellikle savaş döneminde çok para kazandığı aktarılmaktadır.[10]

İlk gençlik dönemiyle ilgili bahsin tamamlanmasının ardından, Edison'ın "boş durmak istemeyen", çalışkan kişi imajını pekiştiren ayrıntılar gelir: Edison bir icat üzerinde çalışmak için kendini kapattığında uzun saatler yemek yemez, karısını ve çocuklarını dahi görmez. Sabaha karşı erken saatte uyanıp kahvaltı ettikten sonra kimya laboratuvarına gider. Şatafatlı eğlencelerden hoşlanmaz ve zamanının büyük bölümünü çalışmakla geçirir.

Ardından, icatları üzerine çalışmadığı zamanlarda üç bin kadar işçinin çalıştığı, yıllık cirosunun milyonlara ve araştırma harcamalarının dört yüz bin dolara ulaştığı fabrikalarını ziyaret edip burada çalışan işçileri ve mühendisleri denetlediği anlatılmıştır. Edison'ın altı yüz on adet keşfinin olduğu, fonografın Amerika'daki satış hakkını yedi yüz eli bin dolara başka bir firmaya sattığı ve Amerikan piyasasındaki elektrikli aydınlatma makinelerinin büyük bir kısmını kendisinin sağladığı belirtilerek, Edison'ın başarısının ne denli büyük olduğu vurgulanmıştır.[11]

Metnin son bölümü Edison'ın özel yaşamına ayrılmıştır. Tek eğlencesinin kendi icatlarından biri olan elektrikli bisiklet ile gezinmek olduğu ifade edildikten sonra, Edison'ın iki kez evlendiği ve en büyüğü dokuz, en küçüğü üç yaşında olmak üzere dört çocuğu olduğu bildirilerek metin sonlandırılmıştır.[12]

1.2. 1889 (Tercümân-ı Hakîkat)

Yine 1889 yılında, Ahmed Midhat Efendi'nin çıkardığı *Tercümân-ı Hakikât* gazetesinde "Edison" başlıklı bir biyografi yayımlanmıştır. Metin, faydalı icatlarıyla

[10] A.e.
[11] A.e.
[12] A.e., s. 2-3.

bilim dünyasında saygın bir konum elde eden Edison'ın yakın zamanda Amerika'dan Avrupa'ya gerçekleştirdiği seyahatten sonra, Mısır üzerinden İstanbul'a da geleceğinin gazetelerde duyurulması üzerine biyografisinin yayımlanmasının uygun bulunduğu ifadesiyle başlamaktadır.[13]

Biyografi, elektrik alanındaki keşifleriyle herkesi şaşırtan Edison'ın yoksul bir babanın oğlu olmasına karşın, girişkenliği ve tükenmeyen çabası sayesinde beş milyon dolara varan bir servet kazandığını vurgular. Küçük yaşta trenlerde çalışmaya başlayan Edison'ın, geçimini sağlamayı başarmış olmasına rağmen hayattaki amacının yalnızca yiyip içmekten ibaret olmadığı; bilim ve teknoloji alanında kendisini geliştirerek ruhunu besleme arzusuna sahip olduğu ve bu arzunun giderek arttığı ifade edilmiştir. Böylece, *Saâdet*'teki biyografide yer alan söylemin aksine Edison'ın bu alanlara oldukça meraklı bir çocuk olduğu vurgulanmıştır.[14] Edison'ın bu arzusunu tam olarak gerçekleştirememesi nedeniyle büyük bir ümitsizlik içinde olduğu sırada, Port Huron'daki Grand Trunk demiryolu telgraf dairesi memurlarından birinin desteğiyle elektrik alanındaki bilgisini genişlettiği; kısa sürede küçük aletler icat ederek bunların satışından önemli gelirler elde ettiği belirtilmiş ve böylece Edison'ın sahip olduğu merak, gayret ve kabiliyet sayesinde dikkate değer sonuçlara ulaştığı gösterilmiştir.[15]

Edison'ın en çok önem verip üzerine yoğunlaştığı alanlardan "sesin yayılması ve kaydedilmesi" konusundaki çalışmaları sonucunda, art arda geliştirdiği telefon, fonograf, mikrofon ve megafon gibi icatlarıyla şöhretini küresel boyuta taşıdığı aktarıldıktan sonra; son dönemde elektrikli aydınlatma üzerine bazı çalışmalar yaptığı ve başarıya ulaştığı, bu çalışmalarını uygulamaya koymak amacıyla 1878'de New York'ta bir şirket kurduğu; bu şirket sayesinde hem halkın, hem çalışanların, hem de ülkesinin ve milletinin fayda sağladığı ifade edilmiştir. Edison'ın New York'a bir saat mesafede Pennsylvania demiryolu hattı üzerinde, elektrik teknisyeni (elektrisyen),

[13] Hüseyin Rahmi, "Edison", **Tercümân-ı Hakîkat**, No: 3376, 20 Muharrem 1307/4 Eylül 1305 (16 Eylül 1889), s. 2. Edison'ın Mısır'a ya da İstanbul'a gittiğine dair tarihsel kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.
[14] A.e.
[15] A.e., s. 3.

kimyager ve mühendis gibi çeşitli mesleklerden üç yüz civarında personelin çalıştığı bir imalathanesinin bulunduğu belirtilerek, sahip olduğu imkânlar açıklanmıştır.[16]

Biyografinin son bölümünde, "Emile Dore" isimli bir yazarın "Edison'un Hissiyatı ve Âsârı" adında bir kitabının olduğu ve bu kitapta Edison ile ilgili önemli bilgilere yer verdiği bildirilmiştir.[17] Bahsi geçen kitaba atıfla; Edison'ın elektrik bilimiyle ilgili çalışmalar yapabilmek için gerekli pahalı alet ve edevatı temin edebilmek amacıyla önemli bir gazetenin başyazarı olma imkânı üzerine düşünüp, bunu hayata geçirmek için önce demiryolu telgraf âmirini, ardından tren kondüktörünü nasıl bir zekâ göstererek ikna ettiği; bu sayede büyük bir başarıyla çıkardığı gazete sayesinde kısa sürede yüksek gelir elde ederek amacına ulaştığı aktarılmıştır. Bu anlatım aracılığıyla, Edison'ın bilim ve teknoloji merakı uğrunda girişimciliği, zekâsı ve kabiliyeti sayesinde nasıl önemli sonuçlar elde ettiği vurgulanmıştır.[18]

1.3. 1890 (Takvîm-i Ebüzziyâ)

Edison'ın biyografisi, yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, kimi zaman tek başına bir makalenin konusu olurken, kimi zaman da icatlarının ele alındığı makalelerde destekleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında Edison biyografisinin fonograf ile birlikte ele alındığı 1890 tarihli iki makale sayılabilir. Bunlardan ilki olan, Ebüzziyâ Tevfik tarafından almanak türünde hazırlanan *Takvîm-i Ebüzziyâ*'nın "Edison ve Fonograf" başlıklı makalesi, asıl konuya geçmeden önce okuyucuyu Edison ile tanıştırır: 1847 yılında Ohio'da doğan Edison, ilköğrenimini sınırlı düzeyde annesinden almış; çocukluk döneminde ekmek parası kazanmak zorunda olması, yetişkinlikte sergilediği üstün gayretin temelini oluşturmuştur.[19] Memleketindeki bir demiryolunda gazeteci çırağı olarak işe girdikten sonra henüz on iki yaşındayken yalnızca o demiryolu hattında yolculuk edenlere hitap edecek haberleri topladığı *Grand Trunk Herald* adlı gazeteyi çıkarmaya başladığı aktarıldıktan sonra, daha garibinin bu gazeteyi bir vagonun köşesinde ucuza edindiği eski bir el tezgâhı ve ikinci el matbaa harfleri ile kendi başına düzenleyip basması

[16] A.e.
[17] Burada söz konusu edilen kitabın özgün adı ve yazarını tespit etmek mümkün olmamıştır.
[18] A.e.
[19] **Takvîm-i Ebüzziyâ**, Sene: 10, y.y., t.y., 1307 (1890), s. 72.

olduğu ifade edilerek, Edison'ın genç yaşındaki ticari zekâsı, çalışkanlığı ve kabiliyeti vurgulanmıştır.[20] Yazının biyografik bölümünün son kısmında, Edison'ın vagonda sebep olduğu yangından sonraki süreçte Menlo Park ve Orange'daki laboratuvar ve fabrikalarını açabilecek servete sahip olana kadar çalışmış olduğu işler ile kurmuş olduğu atölyeler anlatılarak Edison'ın girişimciliği ve çalışkanlığı üzerindeki vurgu pekiştirilmiştir.[21]

1.4. 1890 (Musavver Cihan)

Aynı yıl yayımlanmış, Ali Fuad'ın çıkardığı *Musavver Cihan* gazetesinde yer alan "Hâl-i Muhteri'-i Meşhûr Edison ve Fonograf" başlıklı makale de bir öncekine benzer bir şekilde fonografa geçmeden önce Edison'ın hayatından bahsetmiştir: Edison'ın doğum yeri, tarihi ve ailesiyle ilgili bilgiler verildikten sonra, eğitimiyle annesinin ilgilenmiş olduğu ve kendisinin de eğitime dair istek ve yetenek sahibi olduğu için gece gündüz kitapları elden bırakmadan çalıştığı ve gördüğü her şeyi anlamak istediği ifade edilmiştir.[22] Ardından, babasının artık kendi kendini idare etmesi gerektiği için onu vagon yamağı olarak işe yerleştirmesi üzerine çalışmaya başlayan Edison'ın arkadaşları gibi gece gündüz satıcılık ile meşgul olmayıp zaman buldukça okuyup araştırdığı belirtilerek, Edison'ın merakı ve çalışkanlığıyla akranlarından sıyrıldığı ifade edilmiştir.[23] Bununla birlikte, trenin durduğu her istasyonda Edison'ın doğruca telgraf odasına gidip telgraf aletlerini incelediği, gazete alıp satmak için matbaalara gittiğinde makinelerin başında saatlerce durup hareketlerini izlediği aktarılarak Edison'ın bu mekanik aletlere ne kadar meraklı bir çocuk olduğu vurgulanmıştır.[24] Edison'ı seven matbaa çalışanları ona ucuz fiyata eski alet ve edevat satmış, Edison da bu sayede *Grand Trunk Herald* adıyla bir gazete basmaya başlamıştır. Edison'ın bu gazeteyi kendisinin yazıp düzenleyip basması, yazar tarafından Edison'da sıra dışı bir özellik olarak altı çizilmiştir.[25]

---

[20] A.e., s. 72-73.
[21] A.e., s. 73.
[22] "Hal-i Muhteri'-i Meşhûr Edison ve Fonograf", **Musavver Cihan**, Sene: Bir, No: 6, 30 Haziran 1306 (12 Temmuz 1890), s. 43.
[23] A.e.
[24] A.e.
[25] A.e.

Metnin ilerleyen bölümünde, bir gün bir trenin demiryolu üzerinde duran çocuğa çarpmak üzere olduğunu görünce "kuş gibi uçarak" Edison'ın çocuğu kurtarması, çocuğun babası olan telgraf âmirinin onu ödüllendirmek için kendisine telgrafçılığı öğretmesi ve Edison'ın bu mesleği oldukça iyi öğrenmesi üzerine telgrafhanede işe girmesi anekdotuna yer verilir. İşinde iyi olmasına rağmen vaktinin bir kısmını araştırma ve deneylere ayırdığı için istifa ettirildiği anlatılarak, girişkenliği, kabiliyeti ve bilimsel ve teknik araştırmalar yapma tutkusu bu makalede de vurgulanmıştır. Edison'ın bu tepkilerden yılmayıp telgrafçılıkta ve makinecilikte gece gündüz çalışarak şevk ve gayreti sayesinde "iki zıt yönden aynı anda telgraf çekilmesi" usulünü keşfettikten sonra başka pek çok makineler daha icat ederek şöhretini artırdığı ve bu icatların yalnız bir tanesinden 500.000 dolar kazandığı; bu sermayeyi yine keşif yapma uğruna harcayarak nihayet fonografı icat etmeyi başardığı aktarılmıştır.[26]

Biyografinin son bölümüne yaklaşırken, Edison'ın icatlar uğruna göstermiş olduğu çabayı tam olarak anlayabilmek için Menlo Park'taki çalışma ortamını görmek gerektiğine işaret edilir. Burada Edison ile beraber birçok usta çalışmaktadır; kendisi genellikle gece yarısına, bazen de sabaha kadar emek harcar ve bir keşif üzerinde çalışırken bu iş tamamlanmadıkça rahat edemez. Ayrıca bunca keşfin ve icadın şan, şöhret ve servet uğruna olmadığı ifade edilir.[27] Metnin biyografi kısmını sonlandıran şu cümlede, yazarın biyografide yaptığı vurguların ve kullandığı ifadelerin motivasyonu oldukça net bir biçimde görülmektedir: "Edison'ın çabası ve gayreti dünyaya ibret olabilir".[28]

1.5. 1307: Hicri: 1889-1890/Rumi:1891-1892 (Takvîm-i Bahar)

Ahmed Edib ve Ahmed Macit'in almanak türünde hazırladığı *Takvîm-i Bahar*'ın 1307 baskısında "Genç Edison" başlığı altında verilmiş biyografi, fizik ve özellikle elektrik bilimindeki hayret veren icatlarıyla büyük şöhrete sahip olan Edison'ın babasının oldukça yoksul olması sebebiyle kısıtlı bir eğitim görüp okuldan çıktıktan sonra bir dolara bile sahip olmadığı için işçiliğe yöneldiği ifadeleriyle

[26] A.e.
[27] A.e., s. 44.
[28] A.e.

başlamaktadır.[29] Keşif ve icatlarının işçi olarak çalıştığı bu dönemden başladığı aktarılan Edison'ın 30 yaşında iken telefon ve fonografı icat ederek büyük bir servet kazandığı fakat bu servetin dörtte üçünü yeniden araştırmalara ve icatlara harcadığı; keşifleri ve icatları sayesinde servet sahibi olan mucitlerin genellikle nadir bulunmasına karşın, Edison'ın bir dönem kendi geçimini bile sağlayamazken şimdi keşif ve icatları sayesinde milyonlar kazanıp, büyük fabrikalara sahip olduğu belirtilerek, Edison'ın mucit kimliğiyle birlikte ticari yönü dolayısıyla da diğerlerinden ayrıştığı ifade edilmiştir.[30]

Fiziksel özelliklerine de değinen yazı, Edison'ı alnında zekâ parıltısı, gözlerinde gayret, yılmazlık, engel tanımazlık ve kararlılık görülen; sırtı çok çalışmaktan eğilmiş, zihni ise bu derin kavrayış sayesinde daha da keskinleşmiş biçiminde betimleyerek, ona atfedilen niteliklerle birlikte daha da yüceltilmiştir.[31] Dahası, Edison'ın istikrarlı çabası ve metanetli azminin insanı ne denli başarılı kılabileceğini gösteren çok iyi bir örnek olduğu; Edison'ın çabası ve zekâsının ürünü olan icatlarının insan aklının sınırlarının ötesinde olduğunun herkesçe bilinen bir gerçek olduğu ifadelerinde, bu yüceltmenin daha da pekiştirildiği görülmektedir.[32] Metin, Edison'a duyulan güveni açıkça gösteren bir ifade ile sonlandırılmıştır: "Henüz kırk üç yaşında olan bu harikaların mucidinin bakalım gelecekteki icatları ne olacak!".[33]

1.6. 1308: Hicri 1890-1891/Rumi: 1892-1893 (Fünûn)

Fonograf ve daha sonra telefonu konu alan M. Ali imzalı tercümelerle, *Fünûn* dergisinin 1308 tarihli 2. Sayısında, fonograf anlatılmadan önce bir Edison biyografisi verilmiştir. Metin, Edison'ın yaşamının kuvvet, çaba ve sarsılmaz bir kararlılık sayesinde elde edilen başarının nadir bir örneği olduğu ifade edilerek başlamaktadır.[34] Bir önceki biyografideki ifadelere benzer şekilde Edison tarif edilip, doğum yeri ve

[29] Ahmet Edip, Ahmet Macit, **Takvîm-i Bahar**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1307 (Hicri: 1889-1890/Rumi:1891-1892), s. 60-61.
[30] A.e., s. 61.
[31] A.e.
[32] A.e., s. 62.
[33] A.e.
[34] M. Ali, **Fünûn**, İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1308 (Hicri 1890-1891/Rumi: 1892-1893), s. 10.

tarihi ile ailesi hakkında bilgi verilip, ilk gençlik dönemindeki yaptıkları anlatıldıktan sonra; 1870'de New York'a beş parasız gelip nihayet teknik hüneri sayesinde Western Union ve Gold and Stock Telegraph Company adlı şirketlerde maaşlı çalışmaya başlayarak ve icat ettiği telgraf makinesini satarak elde ettiği servet ile Philadelphia-New York hattı üzerinde kurduğu laboratuvar ve bu laboratuvarın oldukça geniş ölçekteki imkânları anlatılmaktadır.[35]

Laboratuvarın anlatılmaya devam edildiği bölümde, mucitlerin genellikle bilinenden bilinmeyene ulaştıkları; bir maddenin özelliklerine bakarak bunları uygulamaya koydukları belirtilmektedir. Buna karşın, çok güçlü bir hafıza ve yılmaz bir azimle durmadan çalışan Edison'ın yöntemi bunun tam tersidir: laboratuvarında çeşitli maddelerle ilgili çeşitli deneyler yapılıp bu deneylerin sonuçları özel defterlere kaydedilir, Edison aklına gelen bir fikri somutlaştırmak istediği zaman bu gözlem okyanusuna dalarak daha önce kaydedilmiş olan işine yarayacak gözlem sonuçlarından istifade eder; böylece toplanılan her gözlem verisinin işe yarayacağı zaman bir gün mutlaka gelir. Bu ifadelerle açıklanan Edison'ın bilimsel ve teknik keşiflere ulaşma yöntemi, Edison'ın sıra dışı yönlerini vurgulamakla birlikte kurumsallaşmış endüstriyel araştırmanın burada oluşmuş olduğunu ortaya koyar niteliktedir.[36]

Devam eden bölümde, Edison'ın çocukluk dönemine dair rivayet edilen bir olay anlatılır: Edison bir gün kaybolur, her yerde aranır fakat bulunamaz. Sonunda bir tavuk kümesi içinde tavukların kuluçkaya yatmasını taklit ederek yumurtaları ısıtırken bulunur.[37] Bu hikâyenin, gelecek ifadeleri destekleyecek bir zemin olması için aktarıldığı görülmektedir: Edison'ın bir kâşif olmaktan çok yetkin bir taklitçi, bir mucit olmaktan ziyade olağanüstü bir deneyci olduğu; zira kendisinden önce başkaları tarafından düşünülmemiş hiçbir keşfinin olmadığı ifade edilmiştir. Devamında, Edison'ın hakkını vermek üzere, Edison olmasaydı akademi camiasının yapmış olduğu gözlemler ile toplamış olduğu verilerin dikkatli incelemelere tesadüf edemeden unutulacağı; Edison'ın milletine bahşedilmiş olan pratik düşünme kabiliyetine sahip

[35] A.e., s. 12-13.
[36] A.e., s. 13-14.
[37] A.e., s. 14-15.

olmasıyla, kendisinden öncekilerin fikirlerini ve düşüncelerini olağan üstü zekâsıyla uygulamaya koyarak şöhret kazandığı ifade edilmiştir.[38]

1.7. 1899 (Çocuklara Rehber)

İncelediğimiz yayınlar arasında bu yıl yayımlanmış olan tek biyografi, Ahmed Midhat'ın çıkardığı *Çocuklara Rehber* dergisinin 36. ve 37. sayılarında iki parça hâlinde yayımlanmış Mürettib Ziya imzalı "Edison" başlıklı biyografidir. İlk sayıdaki metin şu ifadeyle başlamaktadır: "İşte on dokuzuncu asrın deha bir harikası… Edison, bu öyle bir mücessem zekâdır ki onu tavsîfe nereden başlamak lazım geleceğine insan mütehayyir kalır."[39]

Girişin ardından, "sanki gaipten bir ses ona daima ilerlemesini tavsiye ederdi" ifadeleriyle anlatılan Edison'ın meydana getirmek istediği eserler için parası olmaması nedeniyle hızlıca çok para kazanabileceği bir yol düşünerek, henüz on iki yaşında "The Gread Railroad Trunk" adında bir gazete çıkardığı anlatılmıştır.[40] Edison'ın kendi başına nitelikli bir gazeteyi bir de bir tren vagonu içinde hazırlaması, bu durumun "garipliğine" işaret edilerek anlatılmakla birlikte, bu garip girişimin Amerika halkının özelliklerinden olduğu ifade edilmiştir.[41]

Nitelikli ve başarılı olan bu gazete ile ilgilenmeye devam ederken bir yandan da bilimsel araştırmalarına devam ettiği belirtilen Edison'ın esas kabiliyetinin bilim yönünde olması dolayısıyla gazetecilikten ziyade bir telgrafçı olmayı tercih ettiği; bir sene sonra Posta ve Telgraf Nezareti'nin açtığı bir yarışmada başarılı olarak birinci sınıf bir memuriyete atandığı aktarılmıştır.[42]

Biyografi sonraki sayıda kaldığı yerden devam eder. Yarışmadaki bu başarısının kendisine bir başarı yolu hazırladığı belirtilen Edison'ın bir sene sonra küçük büyük birçok icatlar yapmış olduğu ve bunlardan yalnızca bir ikisinin kendisini

[38] A.e., s. 15-16.
[39] Mürettib Ziya, "Edison", **Çocuklara Rehber**, Sene: 3, No: 36, 16 Şaban 1317/7 Kanun-i Evvel 1315 (20 Aralık 1899), s. 7.
[40] A.e.
[41] A.e.
[42] A.e.

bilim âleminde önemli bir mevkiye yükselttiği aktarılmıştır.[43] Her işinde, her girişiminde bir yenilik görüldüğü ifade edilen Edison'ın yüzlerce patenti olduğu ve dünyanın çoğu yerinde icatlarının taklit edilmesine karşı birçok avukatı olduğu belirtilerek, Edison'ın mucit ve yenilikçi özellikleri vurgulanmakla birlikte bir girişimci olarak ticari yönü de gösterilmiştir.[44]

Son olarak, Edison'ın New York civarında inşa ettirdiği büyük "ameliyathânesi" anlatılıp, günlerce uyumadan çalışabildiği ifade edilmiş ve yeni keşfi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.[45]

1.8. 1906 (Servet-i Fünûn)

Ahmed İhsan Tokgöz tarafından yayımlanan *Servet-i Fünûn* dergisinin 814. sayısında "Edison" başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Bu makalenin girişinde, metindeki başlıklar verilmiştir: "Edison nasıl çalışır? Neler keşf ve ihtirâ etti ve neleri keşf için uğraşıyor? – Edison'da intizam-ı mesâî – Yeni çimentolar, kalıpla hâne dökmek – Vereme, seratâna, cüzzama velhasıl her derd-i deva nâ-pezire karşı Edison ilaç buluyormuş – Edison ve elektrik – Edison henüz tafsilat vermiyor".[46]

Edison bu yazıda, neredeyse ismini duymamış kimsenin olmadığı; bir demirci ustasının, bir marangozun çalıştığı gibi günleri ve saatleri belirli olarak çalışan; akla ve hayale sığmayan makineleri icat etmeyi kendine meslek edinmiş Amerika'nın yetiştirdiği bir dâhi olarak tanıtılmıştır.[47] Edison'ın yalnızca bilimsel çalışmaları ve dâhiyane icatları sayesinde ünlü olmadığı; gazetelerde garip huyları ve mizacına dair yazılar yayımlandığı ve bunlar üzerinden deha sahibi bir insan olduğunun anlaşıldığı ifade edilmiştir.[48]

Sonraki bölümde, Edison'ın keşifleri ve icatlarının Newton'ın veya Galile'nin tesadüfler sonucu zihinlerinde oluşan fikirleri takip ederek keşiflerde bulunmaları gibi

---

[43] Mürettib Ziya, "Edison: Mâbad-ı Nüsha: 36", **Çocuklara Rehber**, Sene: 3, No: 37, 25 Şaban 1317/16 Kanun-i Evvel 1315 (28 Aralık 1899), s. 5.
[44] A.e.
[45] A.e., s. 6.
[46] "Edison", **Servet-i Fünûn**, Sene: 16, Cilt: XXXII, No: 814, 16 Teşrin-i Sani 1322 (29 Kasım 1906), s. 121.
[47] A.e.
[48] A.e.

değil; varmak istenilen sonucun belirlenip, bu hedef doğrultusunda adeta matematik hesabı yapılıp, gerekliliği muhtemel olan her türlü çalışmanın teker teker belirlenip sürekli bir çalışma ve gayret ile meydana getirildiği ifade edilerek, Edison'ın kendine özgü bir sistematik yönteme sahip olduğu işaret edilmiştir.[49] Edison'ın daha önce abes görülebilecek olan "ne gibi bir şey icat etmeyi düşünüyorsunuz?" sorusunu normalleştirdiği, kâşif ve mucit olmayı bir meslek edinmiş olduğu vurgulanmıştır.[50]

Devam eden bölümde, Edison'ın, özellikle o dönemde popülerleşmeye başlayan otomobiller ve teknelerde kullanılan benzinli motorlar ile elektrik motorlarının verimsiz olmaları nedeniyle daha hafif ve dayanıklı bataryalar üretebilmek için gerekli madenin kobalt olduğunu tespit edip; seri üretimde kullanabilmek için pahalı ve nadir bulunan bu madeni, ihtiyaç olunan miktarda bulabilmek için arayışa başlayıp nihayetinde bulduğu; böylece daha hafif ve daha uzun ömürlü yeni bataryalar tasarlayıp bunların üretilmesi için New Jersey'de büyük bir fabrika kurup kendisine bir pay alarak fabrikanın üretim ve satış haklarını bu şirkete verdiği anlatılmıştır.[51] Bu anlatı, Edison'ın mucit-girişimci yönünü tam olarak açıklar niteliktedir.

Sonrasında, Edison'ın, hayırseverlerin yoksul aileler için ucuz ve sağlıklı konut sağlama çabalarından etkilenerek, çok daha hızlı ve sağlam evler inşa etmek üzere, kuruduğunda oldukça sert bir hâle gelen bir çimento üretmek amacıyla dev bir fabrika kurduğu; asıl hedefinin ise çeşitli modellerde tam teşekküllü ev kalıpları yapılarak, içine bu çimentonun dökülmesiyle birkaç gün içinde oturmaya hazır bir ev inşa edebilmek olduğu anlatılarak, Edison'ın bir başka sorunu verimli şekilde çözmek üzere olan bir girişimi gösterilmiştir.[52]

Metnin son bölümünde, Edison'ın bir doktor olmamasına rağmen verem, frengi ve cüzzam gibi büyük hastalıkların tedavisi üzerinde düşündüğü, bu amaçla elektrik gücünden yararlanmak istediği ve bu konuda birçok araştırma yaptığını dile getirmekle birlikte ayrıntı vermediği aktarılmaktadır. Ayrıca şimdiye dek sanayinin gelişmesine

[49] A.e., s. 122.
[50] A.e.
[51] A.e., s. 122-123.
[52] A.e., s. 123.

hizmet etmiş olan Edison'ın, üzerinde çalıştığı icatları tamamladıktan sonra mesaisini bilimsel araştırmalara ayıracağı ve bu alanda da hayret verici keşifler yapmasının beklendiği ifade edilmiştir.[53]

1.9. 1909 (Resimli Kitab)

Ubeydullah Esad tarafından yayımlanan *Resimli Kitab* dergisinin 8. sayısında M. Rauf imzalı "Elektrik Kralı Edison" başlıklı biyografi şöyle başlamaktadır:

> "Muallim haşin bir sedâ ile: 'Thomas, dedi, sen daima böyle ahmak kalacaksın'. Bu uğursuz kehânet karşısında çaresiz talebe başını eğerek ağlamaya başladı. Fakat okuldan eve dönene kadar gözyaşlarına hâlâ hâkim olamadığından annesine açıklama yapmak zorunda kalmıştı. Çocuğun naklettiği olay ile annelik gururu ezilen kadıncağız soluğu okulda alarak: 'Muallim efendi' diye haykırdı, 'benim oğlum ahmaksa sizin kadar değildir. Bundan böyle derslerinize ihtiyaç duymayacaktır'."[54]

Bu girişten sonra, "Büyük bir kâşifin başlangıç noktası" bölümünde Edison'ın ilk gençlik dönemi anlatılmaya başlanmıştır. Henüz on bir buçuk yaşında, Detroit-Port Huron hattındaki trenlerde sigara ve gazete satarak, 1860 Muharebesi'nin gazetelere olan rağbeti arttırmasının da etkisiyle bir sene içerisinde ailesine 2000 dolar gönderebilmeyi başarmış olan Edison'ın bu durumu "Bu şansım ilk mutluluğum olmuştur" şeklinde ifade ettiği aktarılmıştır.[55] Ardından Edison'ın haberlerini kendisinin toplayıp yazdığı gazeteyi bastığı baskı makinesinin yanına yerleştirip aralıksız çalıştırdığı pilin alev alması sonucu vagonda yangın çıktığı ve bu nedenle trenin kondüktörünün Edison'ı trenin penceresinden fırlatıp attığı anlatılmıştır.[56] Bu olayın ardından raylar üzerinde oynayan bir çocuğun başka bir trenin altında kalmak üzere olduğunu görüp çocuğu kurtaran Edison'ın, yakındaki istasyonların birinde telgrafçı olan babasının minnetini nasıl gösterebileceğini sorduğunda, "Bu pek kolay…madem ki telgrafçılığı biliyorsunuz, bana birkaç ders veriniz!" şeklinde

[53] A.e., s. 123-124.
[54] M. Rauf, "Elektrik Kralı Edison", **Resimli Kitab**, No: 8, Mayıs 1325 (Mayıs 1909), s. 823.
[55] A.e.
[56] A.e.

cevapladığı belirtilmiştir.[57] Bu bölümde, Edison'ın kabiliyetli ve meraklı olması yanında şansının da onun hayatında etkili olduğu anlatılmaktadır.

Sonraki "İlk keşfiyât, ilk mükâfat" başlıklı bölümde, bir iki ay içince hocasından daha iyi telgrafçılık öğrenerek Boston'da gece haberleşmelerinde çalışmak üzere memur olan Edison'ın, gündüzleri vaktini araştırmalara ayırdığı için gece mesaisinde uykusuzluk nedeniyle sorun yaşaması üzerine amirinin her yarım saatte bir kendisine "A" harfini telgraf çekmesini emrettiği ve Edison'ın kısa sürede telgraf teline saat makinesine benzer bir düzenek bağlayarak bu işin kendi kendine yapılmasının çaresini bulduğu aktarılmaktadır.[58] Bu anlatıda Edison'ın önüne çıkan engelleri zekâsı ve teknik kabiliyeti ile aşmış olduğu anlaşılmaktadır.

Bir sonraki "Mükemmel bir dârü'l-amelât" başlığı altındaki bölümde Edison'ın Orange'daki laboratuvarının işlevi ve ölçeği açıklandıktan sonra; çok çalışkan olduğu belirtilen Edison'ın "Deha yüzde iki ilhamdan ve yüzde doksan sekiz gayretten oluşur" ve "Başarı isterseniz dönüp saate bakmayınız" sözleri aktarılarak Edison'ın başarısındaki gayret ve çalışkanlık etkisine dikkat çekilmiştir.[59]

Son bölüm olan "Bir icatlar hazînesi" başlığı altında Edison'ın icatlarından "en mühimleri" sayılmıştır: Telefon için yapılan değerlendirmeye göre; Graham Bell, bir Fransız ve Alman tarafından ortaya konulmuş olan bir fikri uygulamaya koymuş, ancak tamamlanmış bir alet olmayan telefonu bu şekilde ortaya çıkarmıştır. Edison ise, Hughes'in icat ettiği mikrofonu iyileştirip ilave ederek telefonun halihazırdaki hâlini meydana getirmiştir. Bu geliştirme sayesinde Edison yedi milyon frank kazanmıştır. Akkor lamba keşfi ise farklı bir yaklaşımla anlatılır. Edison, Philadelphia'da görmüş olduğu, ışık şiddeti çok yüksek elektrik lambalarını incelemiştir. Bu lambaların ihtiyaç duyduğu geliştirmenin, ışık şiddetini azaltıp lamba sayısını çoğaltmak olduğunu düşünmüştür. Edison, "pek kolay" olduğu ifade edilen on üç aylık gayretli bir çalışma ile akkor lambaları keşfetmiştir. Metinde fonograftan bahse gerek olmadığı belirtilmiştir. Tarih itibarıyla son icadı olan sinematografı ise bilimsel bir olgudan hareketle keşfettiği bildirilmiştir. Bu olgu, "ışıklı bir nokta yer değiştirse bile,

[57] A.e., s. 823-824.
[58] A.e., s. 824.
[59] A.e., s. 824-825.

görüntüsü göz tabakamızda saniyenin ikide biri kadar bir süre daha kalır" şeklinde açıklanır. Son olarak, "iki günde inşa edilen evleri" de yine Edison'ın keşfettiği bildirilmiştir.[60] Bu bölümde de, Edison'ın zekâsı ve hüneri ile sorunlara çözümler bularak mevcut aletleri iyileştirerek tamamlanmış hâle getirdiği ifade edilmiştir.

1.10. 1910 (Arkadaş)

Çocuklara yönelik olarak hazırlanan, Mehmed Şemseddin'in çıkardığı *Arkadaş* dergisinin 1. sayısında yine "Elektrik Kralı Edison" başlığıyla yayımlanmış olan makale[61] içeriği bakımından, metin yapısındaki bazı farklılıklarla birlikte, bir önceki biyografi ile tamamen aynıdır. Bu durum, bu ikinci makalenin birincisinden hareketle yazılmış olabileceğini ya da bu iki makalenin ortak bir kaynaktan yararlanılarak yazılmış olabileceğini düşündürmektedir. İkinci biyografinin birinci biyografiden tek farkı, metnin sonuna dâhil edilmiş olan bir birkaç cümledir:

> "Bu büyük mucidin hayatı bizim her çalışma ve kararlılık arzumuza örnek olmalıdır. O her gün bütün dünyaya fayda sağlayacak araçların araştırmasıyla meşgul… Bizde daha icat düşüncesi başlamadı. Zira başlaması için nelerin gerektiğinden habersiziz. O hâlde ne yapalım? Önce çalışmanın yolunu öğrenelim, sonra çalışalım…"[62]

Bu paragrafla birlikte, Edison'ın bu biyografisinin toplum nezdinde öğretici ve harekete geçirici bir biçimde algılanmasının istenildiği anlaşılmaktadır. Yazar, Edison'ı sistematik ve ısrarcı bir yaratıcılık anlayışının temsilcisi olarak sunarken, toplumdaki yenilikçilik düşüncesinin eksikliğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, bu eksikliğin giderilebilmesi için gerekli olan koşulların dahi farkında olunmadığını vurgulayarak, oldukça net bir sorun tespiti ve çözüm reçetesi sunmaktadır.

1.11. 1912 (Talebe)

Mehmet Sırrı Sanlı tarafından çıkarılan *Talebe* dergisinin 1. sayısında "Şöhret Yolunu Buluncaya Kadar Edison…" başlığıyla yayımlanan biyografinin, *Fünûn*'un 1892 tarihli 2. sayısında yer alan biyografinin belirli bölümlerini kimi zaman farklı

[60] A.e., s. 825.
[61] "Elektrik Kralı Edison", **Arkadaş**, No: 1, 6 Muharrem 1328/5 Kanunusani 1325 (18 Ocak 1910), s. 14-16.
[62] A.e., s. 16.

kelimelerle doğrudan aktarma, kimi zaman da özetleme yoluyla yeniden değerlendirdiği izlenimini uyandırmaktadır. Benzerlik, her ikisinin aynı metinden tercüme edilmiş olmasından da kaynaklanıyor olabilir. Bununla birlikte, M. Fâik Şemseddin imzasıyla yayımlanmış bu biyografide yazarın küçük bir dokunuşu da göze çarpmaktadır. Yazar, Edison'ın trende satıcılık yaptığı sırada bilimsel merakını takip edebilmek için kitaplar almak üzere kazandığı paranın bir kısmını ayırmasını "bizim, Osmanlıların tamamıyla aksine olarak" ifadesiyle sunmaktadır.[63] Bu ifadeyle yazar, toplumun hayata bakışını sorgular şekilde, toplumdaki bilgi edinimine ve kişisel gelişime yönelik yatırım yapma kültürünün eksikliğine işaret etmektedir. Yazar metinde benzer bir mesajı taşıyan başka herhangi bir ifadeye yer vermemiştir.

Diğer yandan bu metinde fonografın "pek düşkün, aç bir zavallı fakat büyük bir girişimci Amerikalı" tarafından keşfedilmiş olduğu; Edison'ın "fakirlik, sefalet ve bilinmezlikten kurtularak" şöhrete erişmiş olduğu tarzında ifadelere rastlanmaktadır. "Çalışma ve araştırmayı hiçbir zaman elden bırakmayan" Edison, "çalışma ve girişim için yaşayan" Edison ve tren vagonunda gazetesini basıp bilimsel araştırma ve deneyler yapmasıyla ilgili "Kim bilir? bu yaşam tarzından ve araştırmalardan ne kadar memnundu?" gibi ifadeleri[64] yazarın, yukarıda aktarılmış olan toplumsal eleştirisi ile bir arada değerlendirildiğinde merak ve çok çalışma ile yoksulluktan kurtulmanın mümkün olduğu düşüncesini pekiştirir.

1.12. 1913 (Şehbâl)

Hüseyin Sadeddin Arel'in kurucusu olduğu ünlü *Şehbâl* dergisinin 94. sayısında Kamuran Sırrı imzasıyla yayımlanan "Thomas A. Edison" başlıklı biyografi, önceki birçok makaleye benzer şekilde Edison'ın doğum tarihi ve yeri, ailesinin sahip olduğu imkânlar ve erken yaşta vagon garsonu olarak çalışması anlatısıyla başlamaktadır.[65]

Kurduğu bağlantılar ve tamamen kendi gayretiyle gazete çıkardığı sırada bir yandan kimya deneyleri yapıp bir gün vagonda yangın çıkmasına sebep olan Edison'ın

[63] M. Faik Şemseddin, "Şöhret Yolunu Buluncaya Kadar Edison…", **Talebe**, Cilt: I, No: 1, 1 Şubat 1327 (14 Şubat 1912), s. 7.
[64] A.e., s. 6-8.
[65] Kamuran Sırrı, "Thomas A. Edison", **Şehbâl**, No: 94, 1 Nisan 1329 (14 Nisan 1913), s. 436.

bu çalışmaları dolayısıyla işlerinde görülen yenilik ve ilerleme amaçlarının onun fıtratı gereği olduğu ifade edilmiştir.[66] Ardından, yine önceki biyografilerin çoğuna benzer şekilde telgraf memuru olması anlatıldıktan sonra, buradaki işinin gerekliliği olarak yarım saatte bir "altı" işaretini diğer istasyonlara telgraf çekme işinin tekrara dayalı oluşundan sıkılan Edison'ın bu işi kendi kendine ve bir hattın taraflarında bulunan mevkilere aynı zamanda gönderebilecek bir alet icat ederek çözdüğü ve böylece 1861 tarihinden itibaren "bir hat üzerinde iki nokta ile birden haberleşme" imkanının doğduğu; Edison'ın mucitlik hayatının bu noktadan sonra verimli bir şekilde başladığı aktarılmıştır.[67]

Devam eden bölümde, Edison'ın New York'a gelip burada işe girmek ve telgrafla ilgili icadını satarak kazandığı serveti ile Menlo Park Laboratuvarı'nı kurması ve bu laboratuvar anlatıldıktan sonra, Edison'ın bu tarihten itibaren birçok önemli icat ve eserler meydana getirerek insanlığa hayret veren ilerlemeler sağladığı ve bu sayede bilim dünyasının ebedi bir kahramanı olduğu ifade edilmiştir.[68]

Metnin son bölümünde, bütün hayatı boyunca çalışmaktan ve araştırmaktan yılmayarak gece gündüz meşgul olan Edison'ın iki sene önceki bir Avrupa ziyaretinde kendi icatlarıyla ilgili birçok fabrika olduğunu ve bunlarla birçok insanın uğraşmakta olduğunu görmesinin eşsiz bir mutluluk olduğu ifade edildikten sonra; insanlığı kolaylıklar ve yenilikler içinde yaşatmayı onun kadar başarmış kimse olmadığı belirtilen Edison'ın, ömrün boşa geçirilmediği takdirde ne kadar büyük sonuçlar ortaya çıkarabileceğini ispat eden ender kişilerden olduğu ifade edilerek metin sonlandırılmıştır.[69]

1.13. 1913 (İctihad)

Bu yıl, Abdullah Cevdet'in çıkardığı *İctihad* dergisinin 78. ve 79. sayılarında iki parça hâlinde Mühürdareviç A. Vefa imzasıyla "Edison" başlıklı, 81. sayısında ise

[66] A.e.
[67] A.e.
[68] A.e., s. 436-437.
[69] A.e., s. 437.

"Edison ve Fonograf" başlıklı makaleler yayımlanmıştır. Yazar, ilk sayıdaki metne şu ifadelerle başlamıştır:

"Edison! Bizim gibi her hususta geri kalan bir memlekette bile şu muhterem ismin nüfuz etmediği yer, işgâl etmediği hafıza pek azdır zannederim."[70] Ek olarak, "elektrik kralı" Edison'ın telgraf, telefon, otomobil ve elektrikli aydınlatma gibi icatları sayesinde bilim ve sanayinin gelişmiş olduğu yerlerde pek çok kişi tarafından tanındığı ifadeleri ile yazar, Osmanlı'da "ilerleme", "gelişme" gibi kavramların ve bilim ve sanayinin eksikliğine işaret etmektedir.[71]

Yazar, Edison'ın babasının birçok meslekte çalışmış olması özelliğini miras alarak, henüz on iki yaşında iken Kanada-Michigan arasında sefer yapan trenlerden birinde gazete ve çikolata gibi şeyler satarak birkaç dolar olan sermayesine birkaç bin frank eklemeyi başardığını[72] ifade ettikten sonra bu kazandığı parayla kendisine okuma ve araştırma yapma imkânı yaratmaya çalışmasını şu ifadelerle yorumlamıştır:

> "Binlerce Frank!? Ne alâ! Memleketine git otur rahat rahat ye. Bu Şarklı veya bir Avrupalı olsa idi böyle yapardı. Lâkin bir Amerikalı için bu büyük züldür."[73]

Yazar, bu ifadelerle M. Faik Şemseddin'in *Talebe*'deki ifadelerine benzer bir şekilde toplumun hayata bakış açısını ve buna paralel olarak, elde ettiği kaynakları kullanma biçimini eleştirmektedir.

Metin, Edison'ın hayat hikâyesini önceki biyografilere benzer şekilde devam ettirir.[74] Edison'ın icatlarından olan elektrik lambasını nasıl geliştirdiği detaylıca anlatmaya başlar ancak anlatının devamı sonraki sayıya bırakır.[75]

Biyografinin ikinci ve son bölümünü içeren 79. sayıdaki metin, Edison'ın elektrik lambasını geliştirme sürecini, bu yolda vermiş olduğu önemli kararları ve çalışkanlığını vurgulayarak devam eder.[76] Elektrik lambasını icat etmede başarılı olan

---

[70] A. Vefa, "Edison", **İctihad**, No: 1-78, 29 Ağustos 1329 (11 Eylül 1913), s. 1729.
[71] A.e.
[72] A.e., s. 1729-1730.
[73] A.e., s. 1730.
[74] A.e.
[75] A.e.
[76] A. Vefa, "Edison: Mâbad", **İctihad**, No: 2-79, 5 Eylül 1329 (18 Eylül 1913), s. 1749-1750.

ve dünyaya umulmadık derecede huzur ve rahat sağlayan Edison'ın, böylece bilim camiası ve insanlığa bir şeref daha ilave ettiği, elektrik lambasının yaşamın hangi noktalarında ne gibi değişikliklere yol açtığı örneklerle anlatıldıktan sonra; Edison'ın bir edebiyat ve müzik sever olduğu bilgisi de eklenerek metin sonlandırılır.[77]

81. sayıdaki "Edison ve Fonograf" başlıklı metin, Edison'ın başarısının nedenlerini anlamak üzerine kurgulanmıştır. Yazar, "elektrik kralı"nın, bazılarının zannettiği gibi şansın yardımıyla mı yoksa belirli bir yöntem, bir prensip çerçevesinde dehasıyla mı başarılı olduğunu kanıtlama işine girişir.[78] İlk olarak, elektrik lambasını geliştirmek üzere yaptığı çalışmalarda Edison'ın önce, bunu şansa bağlı bir durum olarak değerlendirerek, sıcağa platinden daha fazla dayanıklı erimez bir madde aramadığını; sonra yalnızca karbon malzemeye odaklanmaktansa, bu maddenin homojen olma özelliğine odaklanmayı tercih ederek başarıya ulaştığını ve bu sayede açtığı yolla selülozun meydana geldiğini aktarır. Edison'ın belirsiz ve şansa bağlı bir yol tercih etmektense belirli bir prensibi takip ettiği gösterilmek istenmiştir.[79]

Ardından, fonografın neden Charles Cros'un değil de Edison'ın icadı olduğu anlatılmıştır. Halihazırda bulunmuş olan sesin titreşimlerini zikzaklı çizgiler halinde bir kâğıda yazma yöntemi üzerine, sesi tekrar oluşturmak için bu zikzaklı çizgilerin ufak girinti ve çıkıntılardan oluşması gerektiği fikrini Cros bulmuştur. Cros, bu girinti ve çıkıntıları fotoğraf yöntemiyle oluşturmayı düşünmüştür. Fakat Edison fotoğraf yöntemlerine başvurmadan, titreşimi yumuşak bir kâğıt üstüne doğrudan girintili çıkıntılı çizgiler halinde aktarmak şeklinde yeni ve sade bir yöntem geliştirerek başarıya ulaşmıştır. Daha sonra kalay yerine balmumu kullanılarak fonograf gramofon elde edilmiştir.[80]

Yazar, bu incelemelerin ardından, bir mucidin azim ve kararlılık gibi karakter özelliklerinin yanı sıra çok sayıda deney ve araştırma yoluyla doğa kanunlarını en iyi

[77] A.e., s. 1750.
[78] A. Vefa "Edison ve Fonograf", **İctihad**, No: 81, 21 Teşrinisani 1329 (4 Aralık 1913), s. 1799.
[79] A.e.
[80] A.e., s. 1799-1800.

şekilde öğrenmesinin ve kullanılacak malzemelerin özelliklerine hâkim olmasının büyük önem taşıdığı sonucuna varıldığını belirtmiştir.[81]

Makale, her büyük ismin hayatında dikkat çekici olağan dışı haller bulunduğunu ifade ederek Edison'ın hayatından bazı olayları örnek gösterir.

Öncelikle, Edison'ın okulda öğretmeni tarafından "kalın kafa" olarak nitelendirilmesi ve babasının da Edison'ın bir marangoz dükkânına girdiğinde "Bu testere niçin kesiyor?" veya "Bu çark neden bu tarafa dönüyor da diğer tarafa dönmüyor?" gibi, kendince önemli olan sorularını aptallık olarak değerlendirmesine karşın; çocuk terbiyesi konusunda güçlü bir sezgiye sahip olan annesinin, Edison'da her zaman arkadaşlarına göre bir farklılık gördüğü ve onu evde okutmaya başladığı anlatılmıştır. Ardından Edison'ın bu duruma ilişkin şu sözlerine yer verilmiştir: "Annem imdadıma yetişmeseydi ben tam anlamıyla bir haylaz olarak kalacaktım."[82]

Ardından, trende tablasına doldurduğu öteberiyi satmakla meşgul olduğu sırada başından geçen bir olay anlatılır. Buna göre, bir gün Edison birinci vagonda şık ve zengin görünümlü iki kişi görüp bunların Amerikalı zenginlerden olduklarını anlayarak tablasını önlerinde açar ve adamlardan biri Edison'ın tablasını alıp trenin penceresinden dışarı atar ve sonra adamlarından birine "hesabını gör" emrini verir. Edison fırsattan istifade ederek mallarının değerinin iki katını alır ve vagonuna dönüp daha büyük bir tabla hazırlayarak geri gelir. Aynı olay tekrarlanınca, eskiden kalan satılmamış gazeteler ile bayatlamış çikolataların hepsini bir sepete doldurup geri gelir ve aynı olay yeniden yaşandıktan sonra adam Edison'a daha ne varsa getirmesini söyler. Edison başka hiçbir şey kalmadığını söyleyince adam, öyleyse küçük satıcıyı dışarı atın emrini verir, bu duyan Edison arkasına bakmadan doğruca makinist vagonuna kaçar.[83]

Üçüncü olarak, Edison'ın telgrafhanede memur olarak çalışmaya başladığı ilk gününe dair bir hikâye anlatılır: Edison bir gün bir telgrafhanenin telgrafçı aradığı haberini alır ve derhal başvuruda bulunur. Telgrafhanede Edison'ı karşılayan memurlar

[81] A.e., s. 1800.
[82] A.e., s. 1800-1801.
[83] A.e., s. 1801.

ve amir kendisine alaycı bir tavır ile boş masayı gösterir. Zira bu boş kalan masaya bir başka merkezden telgraf çeken memur çok hızlı telgraf çekmesiyle meşhur biridir ve bu nedenle daha önce o masada çalışanlar sürekli işten vazgeçerlermiş. Fakat, Edison oldukça ciddi bir şekilde olgun bir tavır ve yüksek bir hüner göstererek karşıdaki memuru usandıracak kadar başarılı olunca, memurlar "nihayet galibiyet bizde kaldı" diyerek Edison'ın boynuna sarılmışlar.[84]

Yazar, bu üç hikâyeyle, daha önce ifade ettiği gibi, açıkça Edison'ın sıra dışı zekâsını ve kabiliyetini vurgulamak istemiştir. Bu üç hikâyenin ardından yazar "dalgınlık büyük adamlara mahsus bir hâl midir, nedir?" sorusunu yönelttikten sonra, Edison'ın dalgınlığına dair iki hikâye aktarır: Bir gün Edison vapurdan veya trenden herkesle beraber çıkarken polis memurları çıkanlara isim soruyorlarmış. Sıra kendisine gelip ismi sorulunca Edison ismini unutup telaşlanınca polis kendisini şüpheli bularak kenara çekmiş. Bu hikâyeyi keyifle anlatan Edison şu sözleri söylemiş:

> "O sırada başımı kesseler ismim aklıma gelmiyordu. Bereket versin ki geçen yolculardan biri…nazar-ı dikkatimi çekecek şekilde dik bir sesle "Thomas" deyince ben de ister istemez 'benim ismim Thomas Alva Edison'dur' diyerek bağırmaya başladım ve bu şekilde bir iki saat beklemek zahmetinden kurtuldum."[85]

Başka bir hikâyeye göre, Edison çok sigara içtiği için laboratuvarındaki masasında daima çok sayıda sigara bulundurumuş. Gelip gidenler Edison'ın yumuşak huylu ve alçakgönüllü olmasından istifade ederek bu sigaralardan bir iki tane almayı alışkanlık edinmişler. Edison bu nedenle bazen sigarasız kaldığını görünce bu insanlara bir azizlik yapmaya karar vererek sert ve kalitesiz tütünden bir iki paket sigarayı masasının üstüne koyup kendi sigaralarını başka bir tarafa saklamış. Bu planını hazır ettikten sonra özel sigaralarından bir tane yakarak işine başmış fakat çalışırken de diğer her şeyi unutan Edison ağzının fena şekilde yandığını ancak işini bitirdiği zaman hissetmiş ve sebebini de o zaman anlamış.[86] Yazar, bu iki hikâyeyle birlikte Edison'ın "büyük adamlara mahsus" olan dalgınlık özelliğinin ne derecelere varabildiğini işaret etmiştir.

---

[84] A.e., s. 1801-1802.
[85] A.e., s. 1802.
[86] A.e.

Son olarak yazar, gece gündüz çalışıp hiç saate bakmayan Edison'la ilgili bir başka hikâye daha anlatır:

Bir gün sevdiği bir dostu Edison'ı ziyarete gelir ve bu şereften payını alması için on dört yaşındaki oğlunu da yanında getirir. Adam, Edison'ın çocuğa hiçbir nasihat ve tavsiye vermediğini görünce "oğlum hayatındaki şu şerefi hatırlatacak hiçbir sözünüzü işitmeden mi gidecek?" deyince, Edison çocuğu okşayarak "Oğlum hiç saat kullanma" tavsiyesini verir.[87] Yine bu hikâyeyle yazar Edison'ın çalışkanlığını ve bu işe ne kadar önem verdiğini aktarmak istemiştir.

1.14. 1922 (Bizim Mecmua)

Çocuklara yönelik olarak çıkarılan *Bizim Mecmua*'nın on farklı sayısında, *Les débuts d'un grand inventeur* başlıklı kitabı konu edilir[88]. Edison'ın çocukluğundan Menlo Park'a kadar olan hayatını hikâyeleştiren bu Fransızca eser, "Bir Muhteri'nin İlk Adımları" başlığıyla doğrudan tercüme edilerek yayımlanmıştır. Derginin birinci sayısında, çocuklara yönelik olarak yazılmış olduğu anlaşılan bu kitabın tercümesine başlamadan önce, Fransızca öğrenmek isteyen küçük okuyucuların fiyatı beş kuruş olan bu kitabın orijinalini satın alıp dergideki tercümesiyle karşılaştırarak okuyabilecekleri ve bu sayede Fransızcayı kolayca ve kısa zamanda öğrenebilecekleri belirtilmiştir.[89] Ayrıca, 13. sayıda sonlanan hikâyenin ardından kısa bir Edison biyografisine de yer verilmiştir.

Devam eden bölümde, tercümesi verilen kitabın bölümleri, metinde kullanılan ifadelere sadık kalınarak özetlenmiştir.

Birinci sayıda yer alan "Vagonda Hülyalar" başlıklı 1. bölüm:

On iki yaşındaki Edison, "uyanık çehreli, kararlı ve olgun tavırlı" bir çocuk olarak, ailesinin sefalet derecesini bulan sıkıntısı nedeniyle trende işe girer, aynı anda üç görevi üstlenir. "Hüsn-i hayret sahibi", "faâl ve açıkgöz" olduğu için çeşitli vazifelerini kısa sürede hakkıyla yerine getirir. Ancak onun asıl amacı, "öğrenmek,

[87] A.e.
[88] H. Pierre Linel, **Les débuts d'un grand inventeur**, Paris, Librairie Larousse, Les Livres Roses no: 254, 1919.
[89] "Bir Muhteri'in İlk Adımları", **Bizim Mecmua**, No: 1, 5 Nisan 1922, s. 10.

kitapların içinde olan şeyleri anlamak için" içinde taşıdığı "gâyet büyük bir arzu-i ruhî"yi tatmin etmektir. Bu sebeple kazandığı parayı, bilgi için en "gerekli olan iki şeyi - zaman ve kitap" - elde etmek için harcamaya karar verir; kendi yerine satıcılık yapmaları için başka çocuklar tutarak kendisine okumak için zaman yaratır. Okuduğu kimya kitabına karşı "derin bir ilgi" duyan Edison, "bir defa karar verince hiçbir güçlük tanımadığı için" vagonun bir köşesini laboratuvar haline getirerek deneyler yapmaya koyulur. Fakat bu işe "henüz yeterince hazırlanmış olmadığı" için bir yangına sebep olur ve kondüktör tarafından tüm malzemeleriyle birlikte trenden atılır. Bu olaydan çok canı sıkılsa da "asla cesareti kırılmaz" ve yalnızca artık vagonda deney yapma imkânı kalmadığını anlar.[90]

Bu bölümde, Edison'ın yalnızca zeki değil, aynı zamanda öğrenme ve anlama uğrunda çaba sarfeden ve zorluklar karşısında yılmayan bir karaktere sahip olduğu gösterilmiştir.

İkinci ve dördüncü sayılarda bulunan "İkinci Bir Hareket" başlıklı 2. bölüm:

Kimyadan sonra merakı makine ilmine doğru çevrilen Edison, "faâl, neşeli ve hayırhah" bir genç olarak edindiği arkadaşları sayesinde yapabildiği bir telgraf atölyesi ziyareti onu "çıldırasıya memnun" ederken, burayı tanımak onun için adeta "bir bayram günü" olur. Bu "çalışkan çocuğun" gittikçe artan "bilmek ve öğrenmek arzusu", onu kütüphanede "bütün kitapları okuyacağım" deme cüretini göstermeye sevk eder ve bir memurun yönlendirmesiyle "ulûm ve fünûn" kitaplarına yönelir. Babasının şüphelerine karşın, "yalnız bir hayalperest olmadığını" göstermek isteyen Edison, bu gayretinin bir sonucu olarak etraftan topladığı parçalarla bir telgraf makinesi kurar ve bu başarısı ile annesini gururlandırır. Yirmi dakikalık bir yolu dahi "kaybolmuş bir zaman" olarak gören Edison, bu zamanı kazanmak için bulduğu "basit fakat cesur bir çare" ile hareket halindeki trenden atlamayı adet edinir. Onun bu "çevik ve atılgan" yapısı ve "tehlikeden korkmaması" özelliği, ileride yapacağı "kahramanca bir hareketin" de habercisidir.[91] Thomas Edison, trenini beklerken rayların üzerinde oynayan bir çocuğu hızla gelen lokomotifin altından kurtarır. Kurtardığı çocuğun

[90] "Bir Muhteri'in İlk Adımları", **Bizim Mecmua**, No: 1, 5 Nisan 1922, s. 10-12.
[91] "Bir Muhteri'in İlk Adımları", **Bizim Mecmua**, No: 2, 13 Nisan 1922, s. 20-21.

babası olan gar memuru bu küçük kahramanı ödüllendirmek istediğinde Edison, yalnızca "vazifesini yapmış olduğunu" ve "bir kazayı önlemenin verdiği sevinçle" yeterli derecede ödüllendirildiğini söyleyerek itiraz eder. Ancak gar memuru, Edison'ın telgrafa duyduğu "gayet büyük bir alakayı" fark edince ona telgraf kullanmayı öğretmeyi teklif eder. Bu teklif karşısında "gözleri parlayarak" sevincini belli eden Edison, "Oh! Ne saâdet..." diyerek bu fırsatı büyük bir mutlulukla kabul eder. Böylece ileride "büyük mucit" olacak olan genç Edison, yaptığı bu kahramanlığın karşılığında telgraf sanatını öğrenme imkânı bulmuş olur.[92]

Bu bölümde, Edison'ın entelektüel merakı, pratik zekâsı ve cesareti; erdem sahibi olmasıyla birlikte sunularak, bu karakterinin onun büyük bir mucit olmasına yol açan temel etken olduğu gösterilmiştir.

Dördüncü ve beşinci sayılarda bulunan 3. bölüm:

Kimya deneylerine ara vermek zorunda kalsa da "meşgûliyetsiz ve âtıl bir hâlde kalamayan" Edison'ın asıl arzusu "hareket etmek, aramak, icat etmekti". Trenin yeni ve iyi kalpli kondüktörünün kendisine gösterdiği ilgi ve sevgiyi bir fırsat olarak görerek bir gün vagona getirdiği eski matbaa harfleri ile şaşkın kondüktöre, vagonun köşesinde küçük bir matbaa kuracağını söyler. Amacı, yolculuk sırasında düzenlenecek ve basılacak, en son ve en yeni haberler ile dolu, yolculara özel bir gazete çıkarmaktır ve bunun büyük bir başarı kazanacağından emindir. Kondüktör, Edison'ın "aklında bir ârıza" olduğunu düşünse de, onun kendisine olan bu güveni karşısında şaşırır ve alaycı bir tavırla bir gazete için gereken tüm görevleri kimin yapacağını sorar. Edison, yazarlıktan dizgiciliğe, düzeltmenden dağıtıcılığa kadar her işi kendisinin yapacağını kendinden emin bir bir sıralar: "Yazar ben olacağım…Her zaman ben!... Yine ben!". Bu kendine güven karşısında pes eden kondüktör, onun tamamıyla kaçık olduğunu düşünerek arkasını döner.[93] Edison, kendisine yöneltilen delilik şöhretine hiç önem vermeyerek vagonuna kurduğu ilkel matbaasıyla bir gazete çıkarmayı başarır. Bu "orijinal olduğu kadar başarıyla neticelenen girişimi" sayesinde kısa sürede tanınır ve kondüktörün gözünde artık bir kaçık değil, bir dâhi olur. Bu ilk

[92] "Bir Muhteri'in İlk Adımları", **Bizim Mecmua**, No: 4, 27 Nisan 1922, s. 60.
[93] A.e., s. 61-62.

başarıdan aldığı cesaretle Port Huron'da "Boşboğaz Paul" isminde, şehirdeki dedikoduları "cazip ve nükteli bir surette" yayımlayan "hakiki bir gazete" kurar. Ancak "kayıtsızlığı ve cesareti sayesinde", şehrin "Ali kıran baş kesen" lakaplı kabadayısıyla alay etmekten çekinmez. Tehditlere aldırmayan ve "heyecanlanmak şöyle dursun" bu kişi hakkında yeni bir hikâye daha yayımlayan Edison, kabadayının öfkesini üzerine çeker. Ertesi sabah rıhtımda önünü kesen kabadayı, ona vurmaktan son anda vazgeçerek başka bir çözüm düşünür ve onu pantolonundan yakaladığı gibi suya atar. Yüzme bildiği için kurtulan Edison, bu olaydan sonra "matbuatla oynamak da fosforla oynamak kadar tehlikelidir" dersini çıkarır ve "akıllı bir adam gibi", kendisini böyle nâhoş durumlara düşürmeyecek bir iş aramaya karar verir.[94]

Bu bölümde, orijinal girişimlerde bulunabilecek yetkinliğe sahip olan Edison'ın güçlü bir özgüven ve cesaret sahibi biri olmakla birlikte hatalarından ders çıkarabilen birisi olduğu gösterilmiştir.

Altı, dokuz, on ve on birinci sayılarda 4. bölüm:

On yedi yaşına yaklaşan Edison, telgrafçılıkta karar kılarak "faal ve zeki tavrı" sayesinde gece memuru olarak işe başlar. Bu işte büyük mahareti olmasına rağmen, çoğunlukla aklı başka yerde ve zihni her zaman yeni projelerle meşguldür. Bu durumun iş düzenini bozmaya başladığını fark eden müdürü, görev yerinde olduğundan emin olmak için ondan her yarım saatte bir yan istasyona sinyal göndermesini ister. "Yeni taharriyat ve tecrübeler yapmaya karar vermiş olan" Edison, bu mekanik ve usanç verici işten kurtulmak için hemen "marifetli ve sanatlı olduğu kadar basit" bir alet icat eder. Bu alet, saatin yelkovanına bağlanarak her yarım saatte bir sinyali otomatik olarak gönderir. Bu sayede görev yerine getirilirken, Edison da kendisi için daha cazip ve heyecanlı olan araştırmaları ile meşgul olur. Ancak, normalde umursamaz olan iş arkadaşı "Ponc"un çok meraklı çok geveze olmasıyla durum ortaya çıkar ve Edison'ın yeri değiştirilir.[95] Yeni atandığı telgrafhanede Edison, neşeli ve gürültücü yeni iş arkadaşlarına karşı umursamaz kalarak kendi düşüncelerine odaklanır, çünkü "ihtira hırsı bütün benliğini istila etmiş"tir. O dönemde saçma ve

[94] "Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 5, 4 Mayıs 1922, s. 67-69.
[95] "Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 6, 11 Mayıs 1922, s. 86-87.

dayanaksız kabul edilen bir fikir üzerinde çalışır: tek bir telden zıt yönlere aynı anda iki telgraf göndermek. Bu "yeni ve faydalı usulü" açıklamak için, kendisinden daha bilgili kimse olamayacağını düşünen pek soğuk müdürünün karşısına çıkar. Müdür, önce hafif bir alay ile Edison'ın yine iş değiştirmek istediğini zanneder. Edison, icadını net bir şekilde açıkladığında ise müdür yerinden fırlar ve onu deli olmakla veya kendisiyle alay etmekle suçlar. Edison'ın açıklamalarını sabırsızlıkla dinledikten sonra onu, beynini böyle hayaller ile yormaması ve kıymetli zamanını bir daha böyle masallar ile kaybettirmemesi konusunda uyararak odasından gönderir.[96] Müdüründen umduğunu bulamayan Edison, aynı telden zıt yönlere telgraf çekme icadını anlattığı iş arkadaşı "Fredeton" tarafından aldatılır; arkadaşı, bu icadın patentini kendi üzerine alarak onu hem icadına önem verildiği için memnun ve gururlu hem de aldatıldığı için üzgün bırakır. Bu olaydan sonra "icat tutkusundan" Edison, "orijinal ve cüretkar" yeni bir proje tasarlar: hareket halindeki iki tren arasında telefon görüşmesi sağlamak. Bu fikri sunduğu yeni şimendifer müdürü onu dostça bir tavırla kabul eder ve deney için istediği iki treni kendisine tahsis eder. Ancak deney sırasında iki tren çarpışır. Bu kaza sonucunda kimse yaralanmasa da, Edison işinden çıkarılır. Bu olaydan sonra taşındığı New York'ta durumu anlattığı bir arkadaşı ise, olayın gazetelere yansımasına şaşırtıcı bir şekilde "Fakat bu gayet mükemmel.. harikulade.." diye tepki verir.[97] Arkadaşı, Edison'ın büyük başarısızlık olarak gördüğü tren çarpışması olayını bambaşka bir açıdan yorumlayarak ona Amerika'da gürültü yapan şeylerle alakadar olunduğunu ve bu kazanın, Edison'ın tanınmasına şimdiye kadarki tüm deneylerinden daha fazla yaradığını anlatır. Edison'ın gerekli yetkinliğe sahip olduğunu ve icat fikirlerine bakıldığında başarılı olacağının şüphesiz olduğunu söyler. Ancak Edison, hazin hazin içini çekerek arkadaşının bu sözlerini, kendisini peri masallarıyla teselli etme çabası olarak görür ve arkadaşının nazik olduğunu kabul etse de bu tesellilere aldanacak kadar çocuk olmadığını söyleyerek gerçekçi tavrını korumaya çalışır.[98]

Bu bölümde, Edison'ın dehasının görmezden gelinmesinin emeklerinin çalınmasına ve bu olayın da onun şöhretinin temellerini atacak olan büyük bir kazaya yol açmasından hareketle, ilerlemenin yalnızca kusursuz başarılarla değil, bazen

[96] "Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 9, 1 Haziran 1922, s. 134-135.
[97] "Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 10, 8 Haziran 1922, s. 154-155.
[98] "Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 11, 15 Haziran 1922, s. 169-170.

beklenmedik sonuçlar veya başarısızlıklar yaşansa bile bunların dönüştürücü etkiler yaratabileceği gösterilmiştir.

On bir, on iki ve on üçüncü bölümlerde bulunan "Kara Günlerin Nihayeti" başlıklı 5. ve son bölüm:

Edison arkadaşının teselli veren sözlerini dinlerken, hikâye şehrin en muhteşem kulüplerinden birine giren Krok, Lop ve Vod isimli üç Amerikalı'ya odaklanır. Bu üç adam, işlerini gayet abartılı bir düzen ve kesinlikle yapan, bu yüzden biraz gülünç görünen kişilerdir. Ancak bu küçük titizliklerinin yanında, büyük servetlerine rağmen "faâl, basit ve hayırhah" kalmayı başarmış, Amerika için bir servet ve şeref kaynağı olabilecek her girişimle ilgilenen önemli iş adamlarıdırlar. Dostça sohbetleri sırasında Krok, bir gazete haberiyle Edison'ın hareket halindeki "iki treni telgrafla bir diğerine bağlama girişimini" gündeme getirir. Lop, trenlerin çarpışmasını çok tuhaf bulurken, Vod ise duruma gülerek karşılık verir.[99] Edison'ın tren deneyindeki fikrinin "uygulanabilir" olduğunu düşünen ve onu cesur ve zeki gören Krok, Lop ve Vod, bu gencin isminin akılda tutulmaya layık olduğuna karar vererek adresini not alırlar. Kısa bir süre sonra, Krok'un şirketindeki borsa makinesi bozulunca tamir için hemen Edison'u çağırtır ve Edison, makineyi Krok'un hayret ve takdirini kazanacak bir hızla tamir eder. Ertesi gün bunu duyan Lop da Edison'u acele bir iş için kendi ofisine çağırır ve makinesinin bozuk olmadığını öğrenince, Edison'ın maharetinden istifade etmek mutluluğuna erişemediği için üzgünmüş gibi yapar. Bu nazik müşteri karşısında cesaretlenen Edison, mevcut makinenin yetersiz olduğunu söyleyerek, borsa verilerini çok daha hassas bir şekilde kaydeden kendi icadı olan başka bir makineyi kurmayı teklif eder ve Lop, bu teklifi büyük bir memnuniyetle kabul eder.[100] Edison'ın başarısını duyan "Garb Telgrafları İttihadı"nın önemli adamlarından Vod da onu acele bir iş için yanına çağırtır. Üçüncü kez önemli bir yerden çağrılan Edison, artık kara günlerin sonunun geldiğini düşünerek davete koşar. Vod, ona doğrudan şirketlerinde bir görev teklif eder. Edison, aklında "ihtiradan başka bir şey olmadığını" bir "vicdan meselesi" olarak itiraf edince, Vod'dan beklemediği bir cevap alır: "Biz sizden yalnız ihtira bekliyoruz!". Ona, içinde mükemmel bir laboratuvar bulunan bir

[99] A.e., s. 170.
[100] "Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 12, 22 Haziran 1922, s. 185-186.

mühendislik pozisyonu ve haftalık 100 dolar maaş teklif edilir; karşılığında ise şirket, onun icatlarını satın alma hakkına sahip olacaktır. Bu teklif karşısında şaşkına dönen ve bütün hayalinin bu olduğunu söyleyen Edison, işi kabul eder. Kısa süre sonra Menlo Park'taki bilimsel malikanesinde çalışmaya başlayan Edison, bir gün eski kimya kitabını bulunca bu yükselişinin bir peri hikâyesine benzediğini düşünür. Ancak metin, onu koruyan asıl perinin kendi "çalışkanlığı, gayet büyük sabır ve azimliliği" olduğunu belirterek son bulur.[101]

Bu bölümde, Edison'ın kamuoyuna yansıyan başarısızlığının vizyoner iş insanlarının dikkatini çeken bir fırsata dönüşmesinin "peri hikâyesi" niteliğinde olduğunu belirtilmiştir. Fakat bu durumun arkasındaki temel etkenin, yani Edison'ı başarıya ulaştıran gücün, onun azimli ve çok çalışkan kişiliği olduğu vurgulanmıştır.

1.15. 1925 (Kolay Kıraat)

Siraceddin imzasıyla, çocuklara yönelik olarak, 1925 yılında Eğitim Bakanlığı ilkokul dördüncü sınıf müfredatına göre hazırlanıp basıldığı belirtilen bu kitabın kapağında bulunan şu ifade dikkat çekicidir: "Öğretim yoluyla okumayı sağladığı gibi, çocuğu da demokrasiye hazırlar".[102]

Kitapta bulunan Edison biyografisinin sunuluş şeklinde bu ifadeye paralel olarak çağdaş, demokratik ve medeni bir toplumu oluşturacak bireylerde bulunması beklenilen özellikler ile çocukları bu özellikleri edinmeye teşvik edecek harekete geçirici ifadeler açıkça görülebilmektedir. Kitapta "İrade Kuvveti" başlığı altında verilen bu kısa Edison biyografisi şu ifadelerle başlatılmıştır:

> "Çocuklar: Hiçbir zaman 'okumak, öğrenmek neye yarar, ben fakir bir amele çocuğuyum, bir ameleden, bir çiftçiden başka bir şey olamam" demeyiniz. Gelecek bizi neye hazırlıyor, kimse bilmez. Zekânızı terbiye ediniz, azim sahibi olunuz. İnsan azmederse, her şeyde başarılı olur. İşte bakınız, azim ve irade sayesinde fakir bir çocuk ne kadar büyük bir adam olmuştur"[103]

---

[101] "Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad-ı Son", **Bizim Mecmua**, No: 13, 29 Haziran 1922, s. 202-204.
[102] Siraceddin, **Çocuk Kitabı: Kolay Kıraat (İlk Mekteb: Dördüncü Sınıf)**, İstanbul, Ortaköy Matbaası, 1925.
[103] A.e., s. 129.

Bu girişin ardından Edison hakkında şunlar anlatılmıştır: On yaşına kadar birçok tarih kitabı okumuş, en çok kimya kitaplarını sevmiştir. On iki yaşında çalışmak zorunda kalmasına rağmen hiç tereddüt etmemiş, bir yılın sonunda babasına iki bin dolar vererek bunu "hayatımdaki en büyük sevinç günümdür" sözleriyle hatırlamıştır. Yürüttüğü işler arasında daima okumaktan ve okuduklarını dikkatle incelemekten geri durmamış; böylece birçok fikir edinmiş ve bu fikirleri ifade etmeyi de öğrenmiştir.[104] Tüm bu anlatı, yazarın yukarıda çizmiş olduğu çerçevesi ile uyumludur. Edison'ın henüz onlu yaşlarındayken elde ettiği başarıların vurgulanıp, bugün dünyanın en büyük fabrikalarından birinin sahibi ve dünyanın en büyük âlimlerinden biri sayıldığı da ifade edildikten sonra biyografi şu sözlerle sonlandırılmıştır: "Azim olmayınca, ilim olmaz. Bir memlekete de ancak böyle azimkâr ve büyük âlimler şeref verir".[105]

1.16. 1925 (Muallimler Mecmuası)

Aynı yıl, İstanbul Muallimler Cemiyeti tarafından çıkarılan *Muallimler Mecmuası*'nın 29. sayısında "Nasıl adam olunur bilir misiniz?" başlığı altında genç öğrencilere hitaben, derslerde adları duyulan, kitaplarda resimleri görülen, isimleri saygıyla anılan insanların hepsinin hayatlarında da bu hürmete sahip olup rahat ettiklerini sanarak yanılgıya düşüleceği ifade edilmiş, "nasıl adam olunduğunu" gösterecek iki hikâye anlatılacağı belirtilip, önce Kristof Kolomb'un, sonra Thomas Alva Edison'ın hayatı anlatılmıştır.[106]

Şimdiye kadar ele aldığımız biyografiler çerçevesinde sıradanlaşmış hâliyle Edison'ın yoksul koşullar içerisinde ve örgün eğitimini tamamlayamadan erken yaşta çalışmaya başlamasına rağmen fırsat buldukça okuyup araştırdığı ve kimya deneyleri yaptığı ve kendi gazetelerini çıkardıktan sonra bir gün yaptığı kahramanlık karşılığında genç yaşında telgrafçılığı öğrenip bu alanda kendini geliştirdiği anlatıldıktan sonra; Edison'ın hikayesi "birçok felaket ve tehlikelere daha maruz kaldıktan sonra, icattan icada koşarak yüksek zekâsı bütün dünya tarafından tanındı ve

[104] A.e., s. 129-130.
[105] A.e., s. 130-131.
[106] Şemseddin Reşad, "Nasıl Adam Olunur Bilir Misiniz?", **Muallimler Mecmuası**, Sene: 3, Sayı: 29, Mart 1925, s. 1302.

şimdi herkes ismini hayretle karışık bir hürmetle yâd eder" ifadeleriyle sonlandırılmıştır.[107]

Nasıl adam olunacağı ise şöyle formülleştirilmiştir:

> "Özetle: İnsan ancak azim ve kararlılık, dayanıklılık ve cesareti sayesinde adam olur. Her felakete, her acı tecrübeye rağmen azimlerinde sebat ve sonuna kadar tahammül edebilenler daima başarılı olmuşlardır".[108]

1.17. 1926 (Fen Âlemi)

Edison'ın hayat anlatısına, müstakil olarak biyografisinin verildiği makaleler ile icatlarının tanıtıldığı makalelerin yanı sıra, yeni yaşına girmesine yönelik haber makalelerinde de rastlanılabilmektedir. Mehmed Refik Fenmen tarafından çıkarılan popüler bilim dergisi *Fen Âlemi*'nin 1926 yılındaki 18. sayısında "Büyük Muhteri Edison" başlığıyla yayımlanmıştır. Metnin başlangıcında bir mucitten bahsedildiği zaman akla gelen kişi olduğu ifade edilen Edison'ın 80 yaşına girmiş olması sebebiyle okuyuculara hayatı hakkında bilgi verilmesinin uygun görüldüğü belirtildikten sonra yaşam öyküsü verilmiştir:[109]

"Bütün hayât-ı fenniyesi, muntazam bir mesaî ile fikr-i nebâtın, bir numûne-i zî-hayâtı olmak üzere tasvîr olunabilir" ifadesiyle başlayan biyografide, Edison'ın hayatı, çocukluğundan bir servet elde edip Menlo Park'a yerleşmesine kadar anlatılmış ve bu noktada henüz yirmi beş yaşında iken kendi hayatının sahibi olduğu ve onun bu sermayesi kadar iyi verim vermiş bir sermayeyle nadiren karşılaşılabileceği ifade edilmiştir.[110] Ardından, Edison'ın çeşitli icatları aktarılmıştır.[111]

1.18. 1927 (Resimli Gazete Salnâmesi)

Resimli Gazete Salnâmesi'nde "Elektrik Kralı Edison'ın Çocukluğu, Gençliği ve İcatları" başlığıyla yer verilen makalenin öncesinde, tam sayfa bir Edison resmi "Edison'ın medeniyete hediye ettiği eserler o kadar büyüktür ki, eğer elektrikte vücuda

---

[107] A.e., s. 1303-1305.
[108] A.e., s. 1305.
[109] Mühendis A. M. "Büyük Muhteri Edison", **Fen Âlemi**, Sene: 2, No: 18, 15 Haziran 1926, s. 325.
[110] A.e.
[111] A.e., s. 326-327.

getirdiği olaylar bugün gerçekleşmemiş olsaydı, insanlık her halde bir yüzyıl daha geride kalırdı" ifadesiyle ile vurgulanmıştır.[112]

Biyografi şöyle takdim edilmiştir:

> "Bütün gün yanı başımızda durarak bizi uzaklardan haberdar eden telefonu, gecelerin karanlıklarını şehirlerde hiç hissettirmeyen elektrik lambalarını, yüzlerimizin en ince hatlarını bir an içinde kâğıtlara naklettiren fotoğrafı, dünyanın bütün olaylarını hareket halinde ve canlı bir şekilde gözümüzün önüne getiren sinematografı, bir dakikada yüzlerce elin dikişini dikip çıkaran dikiş makinelerini gördükçe bütün bunların mucidi ve daha birçok icatların mucidi olan Edison'ı hatırlamamak mümkün değildir. Bu hayret verici deha acaba nasıl yetişti, nasıl çalıştı ve neler yaptı? Bunları öğrenmek herkes için büyük bir zevk ve istifade teşkil etmez mi? O halde aşağıdaki sütunları takip ediniz!"[113]

Bu ifadelerde görülen Edison'ın yüceltilişi, "dünyanın en büyük mucidi Thomas Edison" ifadesiyle başlayan biyografide de sürdürülmüş ve Edison'ın hayatı bilindik detaylarla bu kez de *Resimli Gazete Salnamesi*'nde yayımlanmıştır.[114]

Yazı boyunca verilen birkaç görsel arasından Edison'ın laboratuvarında çalışırken çekilmiş olan bir fotoğrafı "Edison bütün icatlarını yalnız zekâsıyla yapmamıştır. Belki hayret verici bir sabır ile çalıştığı içindir ki bu kadar icatlar yapabildi. Nitekim şimdi hiçbir şeref ve şöhrete ve servete muhtaç olmadığı halde mütemâdiyen çalışır" notuyla verilmiştir.[115] Bu ifadelerde Edison'a yapılan övgünün devam ettiği, çalışmaya olan sevgisinin yeniden vurgulandığı görülmektedir.

1.19. 1929 (Cumhuriyet)

1929 yılında Cumhuriyet gazetesi, "Medeniyet ve İnsaniyete Hizmet Edenler" başlıklı bir yarışma düzenlemiştir. Yarışmaya, okuyucuların her sayıda verilen kuponları toplayarak kendi "ilk 5" listelerini göndermeleriyle katılmaları istenmiş; yapılan oylama sonucunda oluşturulan listeyi doğru tahmin edenlere ise 1000 lira para

[112] **Resimli Gazete Salnâmesi**, İstanbul, Nebat Matbaası, 1927, s. 2.
[113] A.e., s. 3 .
[114] A.e., s. 3-9.
[115] A.e., s. 6.

ödülü vaat edilmiştir.[116] Gazetenin 220. sayısından 269. sayısına kadar yayımlanan toplam 51 biyografi arasında, 229. sayıda 10. biyografi olarak "İhtiralar Babası Edison" başlıklı Edison biyografisine de yer verilmiştir.

Biyografide Edison'ın doğum tarihi ve yeri ile ailesine dair bilgiler verildikten sonra birçok icadı ve teknoloji geliştirme çalışmaları tarihleriyle birlikte açıklanmıştır. Bunlar arasından en başarılı olanlarının, insanlığı aydınlığa erdiren elektrik lambası ile insan sesini unutulup yok olmaktan kurtaran fonograf olduğu ve Edison'ın medeniyete hizmetini anlatmak için yalnızca bu iki icadının fazlasıyla yeterli olduğu belirtilmiştir.[117]

1.20. 1931 (Cumhuriyet)

Thomas Edison'ın ölümünden bir gün sonra, *Cumhuriyet*'in 19 Ekim 1931 tarihli sayısında, önceki gün gelen bir telgraf haberi ile Edison'ın ölümünün bildirildiği aktarılmıştır. Edison'ın kim olduğunu ve neler yaptığını anlamak isteyen okuyucular için Edison hakkındaki detaylı bilgilerin sonraki sayfalarda verildiği belirtilmiştir.

"Edison kimdi, ne yaptı! – Büyük adamın çocukluğu, hususî hayatı, yaptığı ve yapmak istediği şeyler – Edison için yazılan ve söylenenler" başlıkları altında çocukluğundan yetişkinliğine kadar hayatı ve icatları alışılageldik şekilde aktarılmıştır. Ancak Edison'ın biyografisindeki birkaç ifade dikkat çekicidir:

> "Edison'ın ailesi 1730 senesinde Amerika'ya göçmüş, orta halli bir ailedir. Bu aile bazı kimselerin tahmin ve iddiaları gibi sefalet içinde değildi. Fakat Edison'ın paraya ihtiyacı o kadar çoktu ki anası, babası tabii ki bunu sağlayamıyorlardı. İşte bu sebeple biz büyük adamı daha pek küçük yaşta iken dizgicilik, gazete dağıtıcılığı, telgraf memurluğu, amelelik gibi işlerde görüyoruz."[118]

Devamındaki birkaç cümlede anlatılanlarla birlikte, okula çok kısa bir süre devam etmiş olan Edison'ın okumayı ve okumanın zevkini annesinden aldığı derslerle

---

[116] Gazetenin 23 Ocak 1930 tarihli sayısında açıklanan sonuçlara göre en çok oy alan beş kişi şunlardır: 1- Pasteur, 2- Edison, 3- Gutenberg, 4- Mimar Sinan, 5- James Watt ile Denis Papin.
[117] "Müsabakamız: Medeniyet ve insaniyete hizmet edenler: İhtiralar Babası Edison", **Cumhuriyet**, Sene: 6, No: 1901, 24 Ağustos 1929, s. 1-2.
[118] "Edison Kimdi, Ne Yaptı!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2677, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 3.

öğrendiği, bu dönemde okuduğu kitapların kendisinde bilimsel deneyler yapmak isteği uyandırdığı ve bu sebeple bir laboratuvar kurabilmek için gerekli parayı kazanmak üzere çalışmaya başladığı ifade edilmektedir.[119] Edison'ın aslında yoksul bir aileden gelmeyip özel ve pahalı isteklerini karşılayabilmek için kendi isteğiyle çalışmaya başlamasına yapılan vurgu, daha önceki yıllarda yayımlanmış bir-iki biyografide daha kısmen görülmüşse de bu biyografide bu durum özellikle belirtilmiştir.

Bu tarihten 4 gün sonra, 23 Ekim 1931 tarihli sayıda "Edison'un hayatından bir yaprak! – Büyük muhteri'in fonografı icat etmesine bir tesadüf vesile olmuştur" başlığı altında verilen yazıda Edison'ın hayatı, ilk eşiyle tanışması ve birkaç icadı, şu ifadelerle yapılan girişin ardından aktarılmıştır:

> "Birkaç gün evvel vefat eden Amerikalı büyük âlim ve mucit Edison çok dikkate değer bir hayata sahiptir. Edison, insanlığa, olgunlaşmaya doğru ilerlemesinde rehberlik etmiştir. Edison öldü. Fakat fennin hayata bahşettiği layemut nimetler, asla ölmez."[120]

Fonografın anlatıldığı sırada, Edison'ın keşif ve icat arasındaki farkı ifade ettiği; keşif için "o, bir tırnak kırpıntısından ibarettir" ve icat için "icatlar tesadüften doğmuştur" sözleri aktarıldıktan sonra Edison'ın nasıl bir tesadüf sonucu fonografı icat ettiği anlatılmıştır.[121] Buradaki tesadüf anlatısı, daha önceki birçok metnin ve özellikle Edison'ın tesadüf ve şansa yer bırakmayan sıra dışı çalışma yöntemlerinin vurgulandığı metinlerin aksine, Edison'a atfedilen bu sıra dışı ve yücelten özelliğin önemini yitirmiş olduğunu düşündürdüğü için dikkat çekicidir.

Aynı ayın 29. günü, Cumhuriyetin sekizinci yıl dönümünde yayımlanan sayının çocuklara yönelik hazırlanmış olan sayfasında "Büyük Adamlar" bölümünde "Edison'un Ölümü" başlığıyla bir biyografiye daha yer verilmiştir:[122]

"Amerikalı büyük kâşif Edison bundan bir hafta-on gün evvel öldü. Bu ölümle insanlık yüzyılın en seçkin kişilerinden birini kaybetmiş oluyor" ifadeleriyle başlayan

---

[119] A.e.
[120] "Edison'un Hayatından Bir Yaprak!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2681, 23 Teşrinievvel 1931 (23 Ekim 1931), s. 5.
[121] A.e.
[122] "Büyük Adamlar: Edison'un Ölümü", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2687, 29 Teşrinievvel 1931 (29 Ekim 1931), s. 5.

biyografi, ailesi çok fakir olmayan fakat ihtiyaçları fazla olan bu zeki çocuğun tren hatlarında çalışmaya başlayıp durmadan devam etmesi anlatısıyla devam ettirilmektedir.[123] Hayat anlatısı sonlandırıldıktan sonra çok meraklı ve çalışkan biri olduğu, tek zevkinin okuyup araştırmak olduğu, büyük icatlarıyla insanlığa yaptığı büyük hizmete karşın para ve şöhret hırsına sahip birisi olmayıp yalnızca zevk aldığı için tüm bu yorgunluk ve zahmetlere katlandığı ifade edilmiş ve sonra yazı, "Edison'un çalışma ve başarı hayatı bütün dünya ve özellikle Türk gençliğine model olabilecek bir örnektir" cümlesiyle sonlandırılmıştır.[124]

1.21. 1931 (Milliyet)

Edison'ın ölümü üzerine 20 Ekim 1931'de *Milliyet* gazetesinde "Edison ve Eserleri" başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Metin, çalışmaktan yılmayan, kafasına koyduklarını meydana getirinceye kadar uğraşan ve böylece icatlarını gerçekleştirdikten sonra bunlardan olabildiğince ekonomik fayda sağlayan Edison'ın "Amerikalı mucit tipinin ta kendisi" olduğu ifade edilerek başlamıştır.[125] Edison'ın kişisel özellikleri bütün hayatının aramak ve denemek ile geçtiği, az uyuyup az yediği, yeni bir fikir üzerine çalıştığında zaman kavramının onun için ortadan kalktığı gibi ifadelerle anlatıldıktan sonra, icatları sıralanıp, başlıca olanlarıyla ilgili detaylar verilmiştir.[126]

Makalenin son bölümünde, çoğu mucidin icatlarının uygulamaya geçtiğini göremeden öldüğü, ancak Edison'ın için bunun tam tersinin geçerli olduğu belirtilmiştir. Edison'ın binlerce patente sahip olması, bir insanın ömrünün böylesine bereketli olmasının şaşılacak olduğu şeklinde yorumlanmış; ayrıca kendisine dâhi diyenlere karşılık olarak söylediği "bence dehanın sırrı çalışmak, sebattır. Yani deha yüzde bir ilham, yüzde doksan dokuz çalışmaktır" sözlerine yer verilmiştir.[127]

[123] A.e.
[124] A.e.
[125] "Edison ve Eserleri", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2045, 20 Teşrinievvel 1931 (20 Ekim 1931) s. 4.
[126] A.e.
[127] A.e.

1.22. 1931 (Servet-i Fünûn)

Edison'ın ölümü üzerine kaleme alınmış bir başka biyografi, 5 Kasım 1931'de *Servet-i Fünûn*'da "Thomas Edison Hayatı ve İhtiraları" başlığıyla yayımlanmıştır. Edison'ın ölümünden sonraki gün *Cumhuriyet*'te yayımlanmış olan makaleye benzer bir şekilde, burada da Edison'ın ailesinin maddi imkânları tartışılmıştır. Metnin yazarı Bülent Nuri, birçok kişinin Edison'ın yoksul bir aileden geldiğini öner sürerken bazı kişilerin ise Edison isminin önceden de meşhur olduğunu, ailesinin rahat bir hayat yaşadığını iddia ettiğini açıklar. 1778 yılında Amerika'da tedavüle koyulan kağıt paralarda "Thomas Edison" imzasının mevcut olduğunu ve bu imzanın Edison'ın büyük babasının babasına ait olduğunu bildirdikten sonra bu tartışmayı kapatmıştır.[128]

On iki yaşını henüz bitirmemişken çalışmaya başlamış olmasını ya "sırf zevki için" ya da "kimya tecrübelerini yapabilmesi için lazım olan parayı tedarik etmek kaygısı ile" açıklayan yazar, Edison'ın bir mucit ve kâşif olmaktan çok büyük bir âlim olduğunu; keşifleri ve ona atfedilen birçok şeyin kendisinden önce başkaları tarafından tasarlanmış olduğunu fakat Edison'ın bunları genel kullanıma uygun hale getirdiğini ve en büyük hizmetinin bu olduğunu ifade etmiştir.[129] Gramofon ve telefon gibi aletler üzerinde Edison'dan önce çalışma yapmış kişilerin isimleri verildikten sonra, prototip sinema aletleri, yazı makinesi, nikelli akümülatörler ve elektrik lambasının tamamen onun icadı olduğunu belirten yazar, şu cümlelerle metni sonlandırmıştır:

> "Edison, neslinin en büyük dehası oldu. Belki Hiram Maxim ona biraz yaklaşabildi. En çetrefil ve güç meselelerde bile konuyu sonuna kadar dinlemeksizin cevabını verdiği çok kez gerçekleşmişti. Hayal gücü hayret verici gelişmiş ve birçok araştırmayı aynı anda gerçekleştirebilecek kadar kabiliyetliydi".[130]

1.23. 1931 (Edison: Hayatı ve Keşifleri)

Edison'ın hayatı, yukarıda değerlendirilen süreli yayınların yanı sıra, bazı kitap bölümlerine ya da müstakil eserlerde de konu olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Edison biyografilerini içeren Türkçe kitaplardan ilki, 1929 basımı *Meşhur Olmuş*

[128] Bülent Nuri, "Thomas Edison: Hayatı ve İhtiraları", **Servet-i Fünûn (Resimli Uyanış)**, Sene: 41, Cilt: LXX-VI, No: 153 (1838), 5 Teşrinisani 1931 (5 Kasım 1931), s. 364.
[129] A.e., s. 364-365.
[130] A.e., s. 365.

Fakir Çocuklar'dır. Sarah Balton tarafından kaleme alınan ve M. Zekeriya tarafından tercüme edilen bu çocuk kitabında, Benjamin Franklin, James Watt, Mozart, Abraham Lincoln gibi isimlerin yanında Edison'ın biyografisi de yer almaktadır. Benzer bir örnek olarak, Herbert N. Gasson imzalı ve 1930'da Mübahat tarafından Türkçeye çevrilen *Büyük Hayatlar* kitabı gösterilebilir.

Doğrudan Edison'ı konu alan ilk Türkçe biyografi kitabı ise, *Edison: Hayatı ve Keşifleri* adlı eserdir. Ernst Angel'in *Edison. Sein Leben und Erfinden* başlıklı Almanca kitabı, ilk kez 1926'da, ikinci kez ise 1931'de yayımlanmıştır[131]. Türkçeye ise yine Mübahat tarafından kazandırılmıştır. Tercüme eserin Edison'ın ölümünü ve sonrasını da ele almış olması, orijinal kitabın 1931 baskısını esas aldığını düşündürmektedir.

Kitap, Edison'ın yaşam öyküsünün sunumu bakımından bu bölümde incelenen diğer biyografilerle ortak bir anlatı yapısına sahiptir. Kitabın başlangıcında yer verilen Edison'ın "Keşif yüzde bir ilham, yüzde doksan dokuz alın teridir" sözü, anlatının ana temasını özetler niteliktedir: Edison'ın başarısı, sistemli ve gayretli bir çalışmaya dayandırılmaktadır. Çocukluğundan ölümüne kadar bölümler halinde ele alınan bu biyografi, Edison'ı örnek alınacak bir model olarak sunmaktadır.[132]

[131] Ernst Angel, **Edison. Sein Leben und Erfinden,** Berlin, Ernst Angel Verlag, 1926. Ernst Angel, **Edison. Sein Leben und Erfinden (**İkinci basım), Berlin, Wegweiser Verlag, 1931.
[132] Ernst Angel, **Edison: Hayatı ve Keşifleri**, çev. Muallim Mübahat, İstanbul, Bürhanettin Matbaası, 1931.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ YAYINLARINDA EDİSON İMGESİNİN BEŞERİ VE SOSYAL BOYUTLARI

Geç 19. ve erken 20. yüzyıl Türkçe yayınlarında, Thomas Alva Edison çoğunlukla bir mucit-girişimci olarak, bilim ve teknoloji alanındaki başarılarıyla öne çıkmaktadır. Ancak, bu kimliğin daha tutarlı bir resmini çizen ve Edison'ın gündelik hayatı ile karakterine odaklanan çok sayıda metin de bulunmaktadır. Edison figürünün farklı şekillerde ele alındığı bu metinleri, tür ve içerik bakımından sınıflandırarak ele alacak, Türkçe okura sunulan diğer yönlerini inceleyeceğiz.

2.1. Edison Röportajları

Osmanlı gazetelerinde Edison'ın biyografilerini içeren metinler dışında Edison'la yapılmış olan röportajların bir bölümünün, tamamının ya da özetinin aktarıldığı çeşitli makaleler de bulunmaktadır. Bu röportajlar, Edison'ın şahsında somutlaşan "mucit-girişimci" kimliğinin temel direklerini daha tutarlı bir biçimde ortaya koymaktadır; ilhamla gelen deha miti, Edison'ın kendi ifadeleriyle yıkılıp, başarısının temeli sistematik çalışmaya, ticari bakış açısına ve yılmaz bir gayrete dayandırılır. Bu bölümde, *Saâdet, Servet-i Fünûn ve Manastır* gibi gazetelerde yer alan röportajlar üzerinden, Edison'ın çalışma yöntemi, teknoloji ve ekonomiye bakışının Osmanlı okuruna nasıl aktarıldığı ve bu aktarımda "mucit-girişimci" profilinin nasıl somutlaştığı analiz edilecektir.

Saâdet'in 17 Ağustos 1889 tarihli sayısında, Edison'ın önceki pazartesi günü Paris'e vardığı, bir Fransız gazetesinin Edison ile röportaj yaptığı ve Edison Fransızca bilmediği için bu röportajın İngilizce gerçekleştirildiği bildirilmiştir.[1] İşitme sorunu nedeniyle gazetecinin sözlerini dudaklarının hareketinden anlamaya çalıştığı, yaklaşık kırk yaşında olup yüzü tıraşlı olduğu, ziyaretçileri saygıyla kabul edip güler yüzlü bir

[1] "Mösyö Edison", **Saâdet**, Sene: 5, No: 1411, 20 Zilhicce 106/5 Ağustos 1305 (17 Ağustos 1889), s. 2.

şekilde konuştuğu belirtilen[2] Edison'ın, Paris ziyaretine verilen önemden bahsederek söylediği şu sözler aktarılmıştır:

> "Benim için düzenlendiği ilan edilen şenlikler pek de sevdiğim şeyler değildir. Sergiyi görmek ve Londra, Floransa, Toulouse şehirlerini de ziyaretten sonra Amerika'ya gitmek üzere buraya geldim. Bunun haricindekilerin de bir önemi yoktur. Hele ben kesinlikle fen erbâbı ile görüşmek arzusunda olmadığım gibi, erbâb-ı fünûnun da bana verdikleri önemin sınırlı olması yüksek ihtimaldir."[3]

Edison'ın bu sözleri, devamında verilen şu ifadelerle tasdik edilmiştir:

> "Gerçekten de Mösyö Edison'ın nezdinde fen erbâbı görülmeyip yardımcıları konumunda olan birtakım delikanlılar vardır ki bunlar Mösyö Edison'ın verdiği emirler uyarınca deneyler yaparak keşiflerin hazırlık aşamalarını meydana getirirler. Mösyö Edison teknik ve bilimsel gelişmeler için çalışmakla beraber para kazanmanın önemini de reddetmenin aksine daima toplumun ilgi göstereceği şeylere ve bu sayede serveti artırımına çalışmaktadır."[4]

Edison'ın kendi sözleri doğrultusunda metinde yer verilen bu ifadeler, Edison'ın kendi denklerinden oluşan bir çevrede bulunmak yerine, kendi emri altında çalışan bir ekibi yöneterek ve halkın rağbet göstereceği alanlarda çalışarak diğerlerinden sıyrılmasını sağlayan bir vizyonu ve yöntemi olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu makaleden yaklaşık iki hafta sonra, *Saâdet*'in 31 Ağustos sayısında *New York Herald* kaynaklı "Mösyö Edison ile bir mülâkat" başlıklı bir makale daha yayımlanmıştır. Röportaj, Edison'a görüntülü konuşma imkânı verecek bir cihaz geliştirdiği iddiası sorularak başlamaktadır. Edison bu doğrultuda bazı deneyler yaptığını ve belirli bir mesafede başarılı sonuçlar alabildiğini fakat dünyanın küresel şeklinin buna engel teşkil etmesi nedeniyle, mesela New York-Paris arasında bu aletle görüntülü görüşme yapmayı ümit etmenin anlamsız olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, Edison'ın, balon ile seyahat üzerine yaptığı çalışmalarından henüz verimli bir sonuç alamamış olduğu için umutsuzluğa kapıldığını fakat gayreti elden

[2] A.e.
[3] A.e.
[4] A.e.

bırakmayıp sonunda başarılı olacağına inandığını, bunun için önce balonları havadan daha ağır bir hâle getirmek sonra da balonu uçuracak bir kuvvet bulmak gerektiğini ve bu kuvveti bulduğunda bu meselenin hallolmuş olacağını belirttiği ifadelerine yer verilmektedir.[5]

Bu ifadeler, Edison'ı bilimsel sınırlılıklarının farkında olan insani bir profil olarak sunmakla beraber, sahip olduğu gayret ve çalışkanlık gibi özellikleri gözler önüne sermektedir. Metnin devamında, Edison'ın fikrine göre fabrikalarda elektrik kuvvetinden yararlanılmamasının sebebinin buhar kuvvetinin daha ucuz olmasının olduğu ve ucuz elektrik kuvveti elde etmenin yolu bulunduğunda fabrikalarda elektrik kuvvetinden yararlanılmaya başlanılacak olduğu aktarılmıştır. Ardından, Edison'ın Paris ziyareti sırasında saatlerce vapurun güvertesinde durup etrafta gördüğü kaynakların boşa gitmekte olmasından dolayı hayıflandığı ve bu doğrultuda röportajda söylediği şu sözler aktarılmıştır: "Emin olunuz! Bir gün deniz dalgaları ile Niagara şelalesinden ve şimdi boşuna esmekte olan rüzgârlardan da istifade edilecektir. Dünyada faydasız hiçbir şey bırakılmayacaktır!"[6] Bu ifadelerde, Edison'ın teknolojik yaygınlaşmayı ekonomik rasyonaliteye bağladığı ve doğaya istifade edilmesi gereken bir kaynaklar bütünü olarak baktığı anlaşılmaktadır.

Aynı yıl *Saâdet*'in 26 Eylül tarihli sayısında, *L'Indépendance Belge*'de yayımlanmış bir başka röportaj, "Muhteri'-i Meşhûr Edison ile yeni mülakat" başlığı altında aktarılmıştır. Röportajdan aktarılan bölümde, muhabirin Edison'a Fransa ve Almanya ziyaretleri sırasında pek çok şey görmesi dolayısıyla yeni bir icat fikri edinip edinmediğini sorması üzerine Edison'ın "Hayır ben ameliyat ve tecrübeler icrasına mahsus olan muayenehanemde bulunmadıkça hiçbir şey icat edemem" şeklinde cevap verdiği ve seyahati sırasında tüm vaktini karısıyla gezmeye ayırdığını ifade ettiği aktarılmıştır.[7] Bu ifadeler, Edison'ın icat sürecini ilhamdan çok disiplinli ve sistemli bir çalışmaya dayandırdığını ortaya koymakla birlikte, bizzat Edison'ın "dâhi miti"ni kırdığını göstermektedir. Deniz altı telefon hatları kurulmasıyla ilgili sorulara karşın

[5] "Mösyö Edison ile Bir Mülakat", **Saâdet**, Sene: 5, No: 1423, 4 Muharrem 1307/19 Ağustos 1305 (31 Ağustos 1889), s. 3.
[6] A.e.
[7] "Muhteri'-i Meşhûr Edison İle Yeni Mülakat", **Saâdet**, Sene: 5, No: 1446, 30 Muharrem 1307/14 Eylül 1305 (26 Eylül 1889), s. 2.

Edison'ın Paris-Londra hattının pek çok fedakârlık göstererek deneyler yapılacak olursa belki mümkün olabileceği, New York-Paris hattının ise mevcut elektrik kuvvetiyle imkânsız olduğu yönündeki ifadeleri aktarılmıştır.[8] Bu ifadeler, Edison'ın yine bir hayalperest olmadığını, tersine, imkânlar dâhilinde hareket etmeyi tercih ettiğini göstermektedir.

Servet-i Fünûn'un 27 Temmuz 1905 tarihli sayısında yayımlanan "Muhteri'-i Şehîr Edison'la mülakat" başlıklı yazıda, fonograf gibi icatların mucidi olan Edison'ı bilmeyen kimse bulunmadığından, bu meşhur âlim hakkında verilen bilgilerin okuyucular tarafından merak ve keyifle okuyacağı ümidiyle, Fransız bir gazetecinin Amerika'da bulunduğu sırada Edison'la yaptığı bir röportajdan dikkate değer olan kısımlarının nakledildiği belirtilmiştir. Aktarılan metinden anlaşıldığı üzere, Fransız gazeteci Edison'ın laboratuvarını ziyaret etmiş; bu kompleksi gezerken binalar ve bunların işlevleri ile içerikleri hakkında röportaj yapmadan önce bazı başka sorular da yöneltmiştir:[9]

Gazetecinin Edison'a nasıl para kazanmaya başladığını sorması üzerine Edison, önce on dört yaşında iken gazete dağıtıcılığı yaptığını belirtmiştir. Ardından, o dönemde Amerika içinde seyahat etmek uzun sürdüğü için yolcuların haberlerden mahrum kaldığını ifade ederek, Port Huron-Detroit hattında sefer yapan trenlerden birinin vagonuna kurduğu küçük matbaada trenin her durağında haberler toplayıp bunları bizzat dizip, basarak sattığını, kısa süre içinde dört yüz abone kazandığını ve bunun adeta bir servet anlamına geldiğini söylemiştir. Daha sonra ise bir fabrikada işçilik yaptığını, burada fabrika için yararlı bir makine icat ederek amirlerinin dikkatini çektiğini ve ilk icadının bu olduğunu ifade etmiştir.[10] Bu ifadelerde, Edison'ın tren yolcularının haber ihtiyacını bir fırsat olarak görerek bu doğrultuda yoğun bir emek ile bir girişimde bulunarak bir "servet" kazandığını vurgulamış olduğu görülmektedir.

Gazetecinin sorusu üzerine Edison'ın fonografı nasıl icat etmiş olduğuna dair anlattığı hikâye özetlenerek aktarılmıştır. Edison bir telgrafla haberleşme yöntemi

[8] A.e., s. 2-3.
[9] "Muhteri-i Şehîr Edison'la Mülakat", **Servet-i Fünûn**, Sene: 15, No: 744, 14 Temmuz 1321 (27 Temmuz 1905), s. 247-248.
[10] A.e., s. 277.

geliştirmek için uğraştığı sırada, çelik iğnenin bir levha üzerindeki kabartmalı çizgi ve noktalara temas ederken özel birtakım sesler çıkardığını fark eder. Fakat başka bir konu üzerinde çalıştığı için bu gözlemini not eder ve unutur. Bir gün tesadüf eseri bu olayı hatırlar: "Bu deneyin lakırdı söyler bir makineye esas olabileceğini düşünür; kendisinden önce bu yolda gerçekleştirilen girişimleri zihninden geçirir. Bu yolda sırf dikkat ve gayret ederek nihayet fonografın esasını bulur. 1877 senesi Aralık'ında icadının patentini almak için girişimde bulunur ve 1878 Şubat'ında patenti elde eder."[11] Bu hikâyede, Edison'ın sistemli çalışmasının, literatüre hâkim olup bundan istifade etmesinin, dikkatinin ve gayretli çalışmasının onu başarıya ulaştırdığına yapılan vurgu açıktır.

Gazetecinin "bir icat ile meşgul olduğunuz zaman hiç dinlenmeden ne kadar süre çalışabilirsiniz?" sorusu üzerine Edison, yemeğini ayaküzeri yiyerek beş gün beş gece hiç uyumadığının olduğu, bu yorgunluğa sandığından daha kolay bir şekilde dayanmış olup uykusuzluğa alışkın olduğunu ve iki gün daha hiç uyumadan çalışabilir olduğunu ifade etmiştir. Ardından, laboratuvarında kendisiyle birlikte üç dört gün gece gündüz çalışanların olduğunu, bir mucidin başarıya ulaşması için bu gayret ve devamlılığın şart olduğunu belirtmiştir.[12] Bu cevaplarda, Edison kendi ifadeleriyle çalışma kuvvetini aktarırken, bu duraksız ve yoğun çalışmanın başarıya ulaşmanın anahtarlarından biri olduğunu vurgulamaktadır.

Röportajın devamında, oda oda gezilen Edison'ın laboratuvarı hakkında bilgiler ve kısa soru-cevaplar aktarılmıştır. En sonunda, Edison'ın icat yolundaki sistematik çalışma yöntemi ve bu sayede sıra dışı bir konumda olması şu cümlelerle ifade edilmiştir:

> "Edison son derece düzenli bir şekilde çalıştığı için icatlarında tesadüfe büyük bir pay kalmamıştır. Bazı mucitler birdenbire büyük bir keşfe ulaştık zannederler, keşiflerini ilan ederler. Halbuki sistemli bir yöntem dahilinde hareket etmemiş oldukları için sonra bunların boşa çıkması ihtimali pek çoktur. Edison'da böyle bir kusur bulunmaz."[13]

[11] A.e.
[12] A.e.
[13] A.e., s. 247-248.

Manastır gazetesinin 14 Ağustos 1907 tarihli sayısında, *İkdam*'dan nakledildiği anlaşılan, Edison'ın New Jersey'deki laboratuvarında bir gazete muhabirine verdiği bir röportajdan bir bölüm, "Edison ile bir mülakat" başlığıyla yayımlanmıştır. [14] Röportajda, Edison gelecek on sene içinde çok daha fazla hayret verici keşif ve icatlar olacağından bahsederek bazı öngörülerini açıklamıştır: Gelecek birkaç yılda bilim insanları havada bolca bulunan nitrojeni daha ucuza elde etmeyi başaracak ve bunu toprağı verimli kılmak için kullanılabilir hale getirecek. Bu sayede hem tarım ürünleri bollaşacak hem de bu arazilerde beslenen hayvanlar daha verimli hale gelecektir. Halihazırda Norveç'te kurulan bir fabrikada havadan nitrojen elde etmek için yapılan çalışmalarda oldukça iyi sonuçlar elde edilmiştir; on yıl içinde Amerika'da gübre olarak kullanılacak nitrojenin satılmaya başlayacağı beklenmektedir.[15] Bu bölümden anlaşıldığı üzere, Edison mevcut bilimsel çalışmalara ve girişimlere bakarak, sorun ve çözüm tespitleri yapmakta ve bu doğrultudaki potansiyel ticari kazanımları değerlendirmektedir.

Röportaj, Edison öngörülerini açıklamaya devam ederek, elektriğin geleceğine dair bazı beyanlarda bulunmaktadır: Elektrik uygulamaları henüz başlangıç aşamasındadır. Yakın gelecekte elektrik kuvvetinin daha kolay ve ucuz biçimde üretilebilmesiyle sağlanacak verimlilik, elektriğin hayatın her alanında ve her sınıftan insan tarafından kullanılmasını mümkün kılacak; bu da birçok dönüşümü beraberinde getirecektir.[16] Bu bölümde, Edison'ın elektrik yoluyla teknolojik gelişimin yaygınlaşmasının öncelikle onun kolay, ucuz ve dolayısıyla verimli olmasına bağlı olduğunu; bu şekilde yaygınlaşabilecek elektrik kuvveti gibi bir enerji kaynağının ise yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüme de imkân tanıyabileceği düşüncesine sahip olduğu görülmektedir.

2.2. Edison'ın Ailesi

1889 yılında *Saâdet* ve *Tercümân-ı Hakîkat* gazetelerinde, aynı kaynağa dayandığı tahmin edilebilen, "Edison Ailesi" ve "Edison Familyası" başlıklarıyla

[14] "Edison ile Bir Mülakat", **Manastır**, Sene: 21, No: 5411, 5 Recep 1325/1 Ağustos 1323 (14 Ağustos 1907), s. 4.
[15] A.e.
[16] A.e.

yayımlanmış iki makale tespit edilmiştir. İlki, birkaç cümle ile oldukça özet bir aktarım yaparken[17], ikincisi birkaç paragraftan oluşan daha detaylı bir anlatıma sahiptir.[18]

"Edison Familyası" başlıklı metinde, Edison'ın geldiği ailenin kökenlerinin yeterince bilinmediği vurgulanarak, yazının amacının bu konuyu aydınlatmak olduğu belirtilmektedir. Burada, ailenin bir buçuk-iki yüz yıl öncesine kadar Hollanda'da yaşadığı ve nesiller boyu babadan oğula geçen değirmencilik mesleğiyle uğraştığı belirtilmiştir. Aile, 1730 yılında bir mecburiyet üzerine Amerika'ya göç etmiş ve burada farklı işlerle meşgul olmuştur. Ailenin son ferdi olan meşhur mucit ise olağanüstü zekâsı sayesinde tüm ailenin yegâne iftihar kaynağı haline gelmiştir. Ailenin en dikkat çekici özelliğinin uzun ömürlülük olduğu aktarılmıştır: metnin yazıldığı tarihte 85 yaşında olan Edison'ın babasının hâlâ hayatta ve dinç olduğu belirtilmiş ve onun da ataları gibi bir asırdan fazla yaşayacağının tahmin edildiği ifade edilmiştir.[19]

2.3. Edison'ın Evlilikleri

İncelediğimiz metinler arasında Edison'ın özel hayatıyla ilgili olarak Edison'ın arkadaşlarının zoruyla evlenmesi, balayında aklına gelen bir icat dolayısıyla eşini günlerce istasyonda unutması gibi dalgınlıkları ile eşiyle arasında geçen esprili ve kıskançlık içeren diyalogların yer aldığı metinler bulunmaktadır.[20]

1893 yılında *Tercümân-ı Hakîkat*'te "Edison'un İzdivacı" başlığıyla yayımlanan metin, Edison'ın "garip" hallerinden biri olarak sunulan evlilik hikâyesinin, onun özel kâtibi tarafından anlatıldığı belirtilerek başlamaktadır. Çalışmalarına aşırı odaklanması ve dalgınlığı sebebiyle evliliği aklından bile

[17] "Edison Ailesi", **Saâdet**, Sene: 6, No: 1455, 11 Safer 1307/25 Eylül 1305 (7 Ekim 1889), s. 3.
[18] "Edison Familyası", **Tercümân-ı Hakîkat**, No: 3425, 17 Rebiülevvel 1307/30 Teşrinievvel 1305 (11 Kasım 1889), s. 3
[19] A.e.
[20] Thomas Edison ilk evliliğini 25 Aralık 1871'de, şirketlerinin birinde çalışan olan Mary Stilwell ile yapmıştır. Mary Stilwell, bir hastalık nedeniyle 9 Ağustos 1884'te hayatını kaybetmiştir. Thomas Edison ikinci evliliğini, ortak arkadaşları aracılığıyla tanıştığı Mina Miller'la 24 Şubat 1886'da yapmıştır. Ele alınan metinlerde bahsedilen kişinin, 1907 tarihli metin haricinde Mary Stilwell olduğu tahmin edilmektedir. Bkz: "Mary Stilwell Edison", National Park Service, 2015, (Çevrimiçi), https://www.nps.gov/edis/learn/historyculture/mary-stillwell-edison.htm, 10 Ağustos 2025; "Mina Miller Edison", National Park Service, 2015, (Çevrimiçi), https://www.nps.gov/edis/learn/historyculture/mina-miller-edison.htm, 10 Ağustos 2025.

geçirmeyen Edison'ın arkadaşlarının ısrarıyla, büyük ve düzensiz evinin idaresi gibi bir ihtiyaçtan dolayı bu fikre ikna edildiği öne sürülmüştür. Bu tavsiye üzerine, utangaç bir karaktere sahip olduğu belirtilen Edison'ın fabrikasında çalışan kadınlardan birisini kendisine eş olarak seçtiği, kadının bir haftalık düşünme süresinin ardından teklifi kabul etmesiyle evlendikleri ve sonrasında balayı için Kanada'ya bir seyahat planladıkları bilgisi verilmektedir. Bu plan üzerine tren istasyonunda bekledikleri sırada Edison'ın aklına gelen bir icat düşüncesiyle laboratuvarına gitmek üzere eşinden sadece kısa bir süreliğine müsaade isteyip geri dönmemesi anlatılmaktadır. Metnin sonunda, eşinin önce on iki saat tren istasyonunda, toplamda ise kırk sekiz saat boyunca onu beklemesine sebep olan bu olayın temelinde, Edison'ın işine daldığı zaman sadece eşini veya balayını değil, "kendisini bile unutacak" derecede odaklanma özelliği vurgulanmaktadır.[21]

1902 yılında *Hanımlara Mahsus Gazete*'de "Edison'un Muâşakası" başlığıyla yayımlanan metin, bir İngiliz gazetesinden alıntılanarak Edison'ın eşiyle tanışma hikâyesini anlatmaktadır. Edison'ın, evlenmeden önce bir telgrafhanede memur olarak çalışan, "çoktan beri gözüne kestirmiş" olduğu müstakbel eşinin bir gün ona kendisini görmese bile varlığını hissedebildiğini söylemesi üzerine, kendisinin de ondan hoşlandığını belirterek doğrudan evlenme teklifi ettiği anlatılmaktadır. Metin, bu tekliften sadece bir ay sonra çiftin evlendiği bilgisiyle ve eşinin "dünyanın en büyük mucitlerinden birinin karısı olmakla" iftihar ettiğinin vurgulanmasıyla sona ermektedir.[22]

1907 yılında *Hanımlara Mahsus Gazete*'de "Edison'un Bir Fıkrası Daha" başlığıyla yayımlanan metin, bir Amerikan gazetesinden alıntılanarak Edison ve eşinin bir tartışma sonrası birbirlerine darılarak bir ay boyunca konuşmadıklarını anlatmaktadır. Bu süreçte her ikisinin de bu suskunluktan ıstırap duyduğu ve aralarındaki soğukluğu sonlandırmak için bir bahane aradıkları ifade edilmektedir. Hikâyenin devamında, bir gün eve dönen Edison'ın, eşini evdeki bütün dolap ve sandıkları boşaltırken bulduğu ve şaşkınlıkla ne olduğunu sorması üzerine eşinin onun

[21] Mustafa Refik, "Edison'un İzdivacı", **Tercümân-ı Hakikât**, No: 4411, 28 Şaban 1310/5 Mart 1309 (17 Mart 1893), s. 6-7.
[22] "Edison'un Muaşakası", **Hanımlara Mahsus Gazete**, Sene: 8, No: 370, 10 Rebiulahir 1320/4 Temmuz 1318 (17 Temmuz 1902), s. 6.

"bir aydır kayıp olan dilini" aradığını söylemesi üzerine ikisinin de kahkahalarla gülmeleriyle aralarındaki küslüğün sona erdiği anlatılmaktadır.[23]

Son olarak, 1909 yılında *Tercümân-ı Hakîkat'in Garâib Cüzdanı Kütüphanesi*'nde yer alan "Edison'un Sergüzeştlerinden" başlıklı metin, "Chicago News" gazetesinden alındığı belirtildikten sonra, Edison ile eşi arasında temel bir karakter zıtlığı olduğunu belirterek başlamaktadır; Edison "dalgın, kayıtsız ve kıskançlık bilmeyen" biriyken, eşi bunun tam tersi "en önemsiz sebepten hiddetlenen ve son derecelerde kıskanç" bir karakter olarak tasvir edilmektedir. Eşinin bu yapısına örnek olarak, eskiden Edison'ın fabrikasında çalışmış olması sebebiyle evlendikten sonra onu yıllarca fabrikasının kadınlar bulunan bölümüne sokmadığı anlatılmaktadır. Bir gece Edison meşhur dalgınlığıyla gazetesini okurken eşine "genç, şık ve güzel" bir kadınla tanıştığını anlatmaya başlar. Edison'ın eşinin artan öfkesini ve solan rengini fark etmeksizin bu kadını övmeye devam etmesi ve onu evlerine davet ettiğini söylemesi üzerine, eşi büyük bir tepki göstererek onu sadakatsizlikle suçlar ve evi terk etmek üzere kız kardeşinin yanına gideceğini söyler. Bu noktada Edison'ın "aklı başına gelerek" bahsettiği bu kadının aslında eşinin kendi kız kardeşi olduğunu açıkladığı ve sorunun kendisinin "kız kardeşinizi gördüm" demek yerine dalgınlıkla "bir kadın gördüm" demesinden kaynaklandığının anlaşıldığı belirtilmektedir. Metin, hatasını hemen itiraf edip af dileyen Edison'ı, yaşadığı yoğun heyecan nedeniyle eşinin pek zor affettiği ifadesiyle sona ermektedir.[24]

2.4. Edison'ın Kişisel Özellikleri ve Alışkanlıkları

İncelediğimiz metinler arasında bazılarının doğrudan Edison'ın belirli özelliklerini konu almış olduğu fark edilmektedir. Bunların en erken tarihli olanı, 1893 yılında *Tercümân-ı Hakîkat*'ta yayımlanmış olan "Edison'un Âdeti" başlıklı metin, onun alışkanlıklarından bahsetmektedir. İcatlarıyla elektrik dünyasında şöhret sahibi olan Edison'ın ömrünü çalışmaya vakfettiğinden asla cep saati kullanmadığı ve İngilizlerin birçoğunda görüldüğü gibi, bir şey ile meşgul olduğu zaman ağzında tütün

[23] "Edison'un Bir Fıkrası Daha", **Hanımlara Mahsus Gazete**, No: 14 (580), 2 Zilhicce 1324/4 Kanunusani 1322 (17 Ocak 1907), s. 2.
[24] Mustafa Refik, **Tercümân-ı Hakikât: Garaib Cüzdanı Kütüphanesi**, İstanbul, Cilt: IV, 1325 (Hicri: 1907-1908/Rumi: 1909-1910), s. 54-58.

çiğnediği ifade edilmiştir. Ünlü insanlarda garip alışkanlıkların bulunabileceğinden bahisle, Edison'ın bu iki alışkanlığının da bu gariplikler arasında sayılabileceği vurgulanmıştır. Öte yandan, gösterişsizliğine de dikkat çekilmiş: örneğin Voltaire'in "bir kadın gibi süslenmesi"ne karşın Edison'da bu alışkanlığının pek bulunmadığı ifade edilmiştir.[25]

Aynı özellikleri vurgulayan diğer bir metin, *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin 1903 yılındaki bir sayısında bulunan "Küçük Ma'lûmât" bölümünde şu ifadelere yer vermiştir:

> "Edison, ömründe asla saat kullanmamış; çalışmakta olduğu esnada vakti öğrenmek arzusuna düşmemiş olduğunu iddia etmektedir. Şurasını da ilave edelim ki, kendisi çalıştığı sürece tütün çiğnemekten bir türlü vazgeçemezmiş."[26]

Edison'ın birçok metinde vurgulanan dalgınlık özelliğini konu alan kısa bir metin, *Hande* dergisinin 1917 tarihli bir sayısında "Garabe-i Eazım" başlığı altında yer almaktadır:

> "Büyük kişilerin hayatında genellikle karşılaşıldığı üzere Edison da fevkalade dalgın imiş. Bir gün bir kitap almak üzere lambasıyla kütüphane odasına gelip kitabı bulmak için epeyce uğraşır ve nihayet kütüphanesinin içini iyice aydınlatabilmek için lambayı kitaplarının arasına sıkıştırır. Edison aradığını bulunca hemen kütüphanenin kapısını hızla kapayarak oradan çıkmaya hazırlanır ancak kütüphane kapısının rüzgârıyla lamba söner ve karanlık içinde kalan Edison bu karanlığın sebebini araştırmaya başlar, bir türlü bulamaz, hayatında kırk iki mühim keşif sahibi olan bu büyük adamın şu karanlık meselesini halledememesi garip değil mi?"[27]

Edison'ın sık vurgulanan bir diğer özelliği uyku ile olan ilişkisidir. Bu çerçevede 1927 yılında "Uyku Düşmanı Muhteri" başlığıyla *Haftalık Yeni Pembe Gazete*'de bir makale yayımlanmıştır. Metin, Edison'ın icatlarıyla ne kadar şöhret kazanmış ise uykuya olan düşmanlığıyla da bir o kadar bir şöhret kazandığı ifade edildikten sonra, geceleri ancak bir iki saat kadar uyku ile yetinmesi karşısında neden

---

[25] "Edison'un Adeti", **Tercümân-ı Hakikât**, No: 4556, 2 Rebiulevvel 1311/1 Eylül 1309 (13 Eylül 1893), s. 6.
[26] "Küçük Ma'lûmât", **Çocuklara Mahsus Gazete**, Cilt: VIII, No: 11, 1 Rebiülevvel 1321/15 Mayıs 1319 (28 Mayıs 1903), s. 175.
[27] "Garabe-i Eazım: Edison", **Hande**, Sene: 2, No: 34, 22 Mart 1333 (22 Mart 1917), s. 3.

daha çok uyumak istemediği sorularına cevap olarak söylediği "Keşke hiç uyumasam… Zira herkes uyuduğu zaman ben mutlaka bir şey icadıyla meşgul bulunurum. Zihnim geceleri daha çok parlaktır!" ifadeleri aktarılmıştır.[28] Buna karşın, tüm mucitlerin Edison gibi olmadığı belirtilmiş; Edison'dan sonra en meşhur mucit olarak anılan ve özellikle elektrik uygulamalarında büyük ilerlemeler kaydetmiş bir bilim insanı olduğu ifade edilen Tesla'nın ise uykuya oldukça düşkün olduğu aktarılmıştır. Geceleri sabaha kadar uyuyup gündüzleri de kendi laboratuvarında makinelerin gürültüsüne aldırmadan bir kenarda uyuyan Tesla'ya, neden bu kadar uykuya düşkün olduğu sorulduğunda şu yanıtı verdiği nakledilmiştir:

> "Uzun ömre yardım eden yararlı şeylerden en birincisi uykudur. Benim tahminime göre insanlar yirmi dört saat içinde on sekiz saat kadar uyuyacak olurlarsa iki yüz yaşına kadar yaşarlar."[29]

Ele aldığımız metinlerde Edison'ın zekâsına yapılan övgüye sıkça yer verilmektedir. Edison'ın bu yönünü ele alan bir metin, 1927 yılında *Resimli Gazete*'de "Edison'un Zekâsı" başlığıyla yayımlanmıştır. Metin şu paragrafla başlamaktadır:

> "Elektrik lambasının, gramofonun ve bir hayli icatların sahibi meşhur Edison bugün seksen yaşını geçmesine rağmen Amerika'nın en zeki adamı olarak geçinmektedir. Bizim memleketimizde altmışı geçenlere 'bunak' derler. Memleketimizin havasından mıdır, suyundan mıdır nedir, insanlar bir yaşı geçtikten sonra eski zindeliklerini koruyamıyorlar ve kabiliyetlerini tamamen kaybetmiyorlarsa bile zekâları zayıflıyor."[30]

Metnin yazarı, bu ifadelerde Edison'ın oldukça yaş almış olmasına rağmen zekâsını hâlâ koruyor olmasını şaşkınlık ve övgüyle karşılarken, Osmanlı'da insanların yaşlı olmalarına rağmen Edison gibi keskin zekâ gösteremiyor oldukları tespitini paylaşarak bunun sebeplerini tartışmıştır.

Seksen yaşındaki Edison'ın zekâsına kanıt olarak, onun yaşadığı bir problemi nasıl çözdüğü aktarılmıştır. Hikâyeye göre Edison, yüksek bahçıvan yevmiyeleri nedeniyle malikânesinin ortasında bulunduğu parka gereken bakımı

[28] "Uyku Düşmanı Muhteri", **Haftalık Yeni Pembe Gazete**, No: 34-6, 6 Ocak 1927, s. 2.
[29] "Uyku Düşmanı Muhteri", **Haftalık Yeni Pembe Gazete**, No: 34-6, 6 Ocak 1927, s. 2.
[30] "Edison'un Zekâsı", **Resimli Gazete**, Sene: 5, No: 226, 31 Aralık 1927, s. 2.

yaptıramamaktadır; öte yandan yüz binlerce insan mülkünü ziyaret etmek istemektedir. Edison'ın bu iki durumu birleştiren çözümü ise şu olmuştur: ziyaretin ücretsiz olduğunu, ancak karşılığında her ziyaretçiden yarım saatlik bir hizmet talep edildiğini belirten bir ilan asmak. Bu sayede, parkın bakımı artık ziyaretçiler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu hikâyenin ardından metin, Edison'ın zekâsına duyulan hayranlığı pekiştirir bir şekilde şu ifadeyle sonlandırılmıştır: "Nasıl, seksen yaşındaki Edison'ın zekâsını beğendiniz mi?"[31]

2.5. Edison'a Dair İlginç ve Eğlenceli Yazılar

Edison'la ilgili metinler arasında ilgi çekici ve eğlenceli olması bakımından yer verildiği anlaşılan birkaç yazı da bulunmaktadır. Bunlardan biri, önce 1894'te *Servet-i Fünûn*'da "Edison'un İlk İhtirası" başlığıyla, sonra 1898'de *Yeni Asır*'da "Edison'un İlk ve Son İhtirası" başlığıyla yayımlanmıştır. Daha eski olan yayında vurgulanan nokta, Edison'ın gazetecilerden hoşlanmadığı ve onların hileli yöntemlerine karşı zekice karşılıklar verdiğidir. Buna örnek olarak aktarılan bir hikâyede, bir muhabir Edison'ı güzel kadınlarla dolu bir salonda yakalar ve onların merakını ile ısrarını kullanarak Edison'ı ilk icadı hakkında konuşmaya zorlar. Bunun üzerine Edison, fakir bir gazete satıcısıyken bir bankerin kasası için elektrikli bir güvenlik sistemi icat ettiğini ve karşılığında bankerin kızıyla evlendiğini anlatan bir hikâye uydurur. Hikâyenin sonunda muhabir, Edison'dan son icadını da söylemesini isteyince Edison şu cevabı verir: "Size anlattığım bir masaldı. Hakikat olmadığı için devamı da yoktur!"[32]

Bu metnin başlangıcında, daha önce görmüş olduğumuz biyografi ve röportajlarda yer verilen ifadelerin aksine, Edison'ın onunla ilgilenen gazetecilere karşı ketum ve olumsuz bir tavır göstererek onlardan kaçındığı anlatılmıştır. Bu durum, bu kurgusal olması muhtemel hikâyeye yardımcı olması amacıyla uydurulmuş olabilir. Bunun dışında, bu eğlenceli bir dilde yazılmış olan metin Edison'ın kıvrak zekâlı ve yaratıcı bir kişi olduğunu ortaya koyar niteliktedir.

---

[31] A.e.

[32] Kadri, "Edison'un İlk İhtirası", **Servet-i Fünûn**, Cilt: VII, No: 180, 11 Ağustos 1310 (23 Ağustos 1894), s. 369-370.

Edison ile ilgili kurgusal olması muhtemel olan ve dolaylı olarak Edison'ın bazı özelliklerini vurgulayan bir diğer metin, 1901 yılında *Yeni Asır*'da "Edison'un Müdâfaası" başlığıyla yayımlanmıştır. Metinde, Edison'ın yakın zamanda on iki yaşındaki kızı Madeline'in kaçırılması tehdidini içeren ve karşılığında beş bin lira talep eden imzasız bir mektup aldığı anlatılmaktadır. Bu tehdit karşısında Edison'ın resmî kurumlardan yardım istemek yerine, kendini ve ailesini kendi icatlarıyla savunmayı daha uygun gördüğü vurgulanmaktadır. Bu amaçla, evinin tüm kapı ve pencerelerine, geceleri kurulduğunda izinsiz girmeye çalışan herhangi birini elektrik şokuyla olduğu yerde bırakacak bir savunma sistemi kurdurduğu aktarılmaktadır. Metin, yazarın bu savunmasının etkileyiciliğini vurgulayan "Dehşetli müdâfaa değil mi?" sorusuyla sona ermektedir.[33] Anlaşıldığı üzere, bu metindeki hikâye üzerinden Edison'ın teknik kabiliyeti, cesareti ve kendine olan güveni vurgulanmaktadır.

1917 yılında *Hande*'nin bir sayısındaki "Hande'nin Husûsî Telgrafları" bölümü içerisinde şöyle bir paragrafa yer verilmiştir:

> "Washington – 12 Şubat: Edison kırk üçüncü keşfini başarıyla taçlandırmıştır. Malum olduğu üzere uzun zamanlardan beri kadınların sakaldan mahrum olmasının sebeplerini araştırmakla meşguldür. Sosyoloji ve psikoloji alanındaki çok sayıda deney ile aşk ve aile potasında yürütülen uygulamalı araştırmalar neticesinde kadın tıraş olurken birkaç dakika sessiz duramayacağı için sakaldan mahrum olarak yaratıldığı anlaşılmıştır. Bu buluşun kadın çevrelerinde nasıl bir etki yaratacağı henüz bilinmiyor."[34]

Bu metin, iyimser bir yaklaşımla, popüler bir bilimsel kimlik temsili olan Edison adının; dönemin popüler mizah anlayışı ve toplumsal cinsiyet stereotiplerini yansıtan "eğlence" amaçlı bu yazının inandırıcılığını ve etkisini güçlendirmek üzere kullanıldığını düşündürmektedir.

2.6. Edison'ın Söylemleri

Edison'ın kadınlar konusunda isminin geçirildiği bir başka ifade, 1889 yılında, birçok ünlü ismin kadınlarla ilgili söylediği çeşitli ifadelerin derlendiği bir kitaptan

[33] "Edison'un Müdafaası", **Yeni Asır**, Sene: 6, No: 591, 31 Mayıs 1317 (13 Haziran 1901), s. 4.
[34] "Hande'nin Hususi Telgrafları", **Hande**, Sene: 1, No: 30, 9 Şubat 1322 (22 Şubat 1917), s. 5.

tercüme edilerek yayınlanmış *Muhabbet, İzdivaç ve Kadınlar* başlığındaki kitapta yer almaktadır: "Muharrirliğe girişmiş olan kadınlar örgü örseler daha iyi ederler (Edison)".[35] Aynı ifade, 1900 yılında *Ma'lûmât*'ta yayımlanmış benzer bir derlemeyi kadınların "olumsuz" özelliklerine odaklanarak yapmış bir metinde yer almaktadır: "Yazı ile meşgul olan kadınlar gerçek işlerine istekli olsalar ne çok iş etmiş olurlar (Edison)".[36] Bu iki metin, dönemin en temel sosyal çatışma alanlarından biri olan kadınların konumu tartışmasında Edison gibi popüler bir figürün ne şekilde bir destekleyici bir argüman olarak kullanıldığını göstermektedir.

Bunun dışında, zengin olmak temalı metinlerde de Edison'a başvurulduğu görülmektedir. *Hür Çocuk* dergisinin 1918 yılındaki bir sayısında bulunan "Nasıl Zengin Olmalı?" başlıklı yazıda Amerikalı bir gazetecinin Amerikan milyonerlere yönelttiği "Bir adam nasıl milyoner, daha doğrusu zengin olur?" sorusuna aldığı cevaplardan tercüme yoluyla aktarılmıştır. Edison'ın cevabı şöyledir:

> "Zengin olmak için oturmak ve gözün ilk rastlayacağı şeye bakmak ve bundan da istifade etmeyi düşünmek gerekir. İstifâde edemeyen, zekâ ve girişimden mahrum demektir. Bu sebeple zengin olamaz."[37]

Bu metin, Edison'dan aktarılan bu sözlere ve metnin yer aldığı gazeteye bakıldığında, çocuk okurların sahip olması gerektiğine inanılan özelliklere yapılan vurguyu güçlendirmek çabasındadır. Aynı ifade, 1928 tarihli *Bilgi* dergisinin bir sayısındaki "Zenginliğin Yolu" başlıklı metinde de yer almaktadır. Metne göre, bir gün kendisine zengin olmanın yolunun sorulması üzerine Edison şu cevabı vermiştir:

> "Zengin olmak için bir iskemleye oturup etrafa bakmak kâfidir. Etrafında gördüğü şeylerden istifade elde edemeyen bir adamın zerre kadar zekâsı yok demektir".[38]

---

[35] Adolphe Richard, **L'Amour Les Femmes Et Marriage (Muhabbet, İzdivac ve Kadınlar)**, çev. Doktor A. Münif, İstanbul, Cemal Efendi Matbaası, 1307 (Hicri: 1889-1890/ Rumi: 1891-1892), s. 63.
[36] Nazım, "Kadınların Meziyeti: Nisvan ve İzdivac Üzerine Hikemiyat", **Ma'lûmât**, Sene: 5, Cilt: XV, No: 235, 11 Muharrem 1318/28 Nisan 1316 (11 Mayıs 1900), s. 860.
[37] "Nasıl Zengin Olmalı?", **Hür Çocuk**, No: 3, 19 Şaban 1336/30 Mayıs 1334 (30 Mayıs 1918), s. 4.
[38] Melam, "Zenginliğin Yolu", **Bilgi**, Sene: 1, No: 3, 16 Haziran 1928, s. 4.

2.7. Bir Referans Noktası Olarak Edison ve Zihinlerdeki Temsili

Geç Osmanlı dönemi ve Erken Cumhuriyet döneminde yayımlanmış, Thomas Alva Edison'ın hayatını ve kişiliğini doğrudan konu edinmeyen, ancak Edison imgesinin toplum zihnindeki dolaylı yansımalarını ve yerleşiklik düzeyini tespit etmeyi mümkün kılan metinler de vardır. Farklı temalara sahip bu yazılarda Edison'ın çeşitli yönleri, genellikle metindeki belirli bir argümanı pekiştirmek veya örneklendirmek amacıyla kullanmışlardır.

Tipik bir örnek olarak, Edison'ın yoksul ve eğitimsiz bir aileden gelip, eğitimini yarıda bırakarak genç yaşta gazete dağıtıcılığı yapmasına karşın nihayetinde başarılı olması anlatısı, çeşitli konularda yazılmış metinlerde farklı amaçlarla kullanılmıştır. 1894 yılında *Ma'lûmât* dergisinde yayımlanmış olan "Terakkiyât-ı Beşeriyenin Ahvâl-i Âtiyesi" başlıklı yazı, ilerleme kavramı ve bu ilerlemenin ne yollarla gerçekleştiğini tartışmaktadır. Bu çerçevede metin, bir çocuğun sahip olduğu zekâ ve kavrayışın ebeveynlerinin sahip olduğu bilgilere ve niteliklere bağlı olmadığını, ebeveynin sahip olduğu nitelik ve yeteneklerin de doğrudan çocuğa geçmediği argümanını; eğitimsiz ve yoksul ailelerden gelen George Stephenson, Joesph Bramah, Michael Faraday ve Thomas Edison örnekleriyle desteklemektedir.[39]

1909 yılında *Osmanlı* gazetesinde "Islahât-ı Esâsiyemiz İçin Nokta-i İstinâd Tahrîri" başlığı altında, Osmanlı toplumunun sorunlarının kökenini siyasi yapılar yerine bireyin karakterini şekillendiren yanlış eğitim sisteminde arayan bir reform çağrısı niteliğinde olan bir makale yayımlanmıştır. Metinde, toplumda olduğu işaret edilen ezbercilik ve pasiflik özellikleri eleştirilmekte, gerçek bir toplumsal ilerleme için tek dayanak noktasının bireye pratik beceriler ve kendi kendine yetme gücü verecek yeni bir terbiye anlayışının olduğu açıklanmaktadır. Metinde önerilen bu yeni anlayışın yetiştirmeyi hedeflediği pratik ve girişimci bir şekilde kendi kendini yetiştiren insan profiline örnek olarak verilen birkaç isimle birlikte, gazete

[39] "Terakkiyat-ı Beşeriyenin Ahval-i Atiyesi", **Ma'lûmât**, Sene: 1, No: 30, 19 Rebiulevvel 1312/8 Eylül 1310 (20 Eylül 1894), s. 227-228.

dağıtıcılığıyla başladığı çalışma hayatında kişisel gayreti ile başarıya ulaşmış olan Edison da gösterilmektedir.[40]

1911 yılında *Mütalâa* dergisinde, M. Ziyaeddin imzasıyla "Meslek Dairesinde Bir Hasbihal" başlıklı bir metin yayımlanmıştır. Metinde, o dönemde hukuk eğitimine doktora adı altında bir yıllık bir eğitim süreci eklenmesinin, ülkenin mevcut şartları ve acil ihtiyaçları açısından herhangi bir faydası olmayacağı, aksine zararı olacağı yönündeki eleştirilerini ortaya koyan yazar, argümanlarını sayarken, doktora ile hukukun her kısmına hâkim bireyler yetiştirileceğini savunanlara karşılık olarak Edison ve benzeri birçok kişinin keşif ve icatlarını doktora gibi zorlamalar olmaksızın kendi gayretleriyle gerçekleştirdiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, bir amele iken mucit olma ihtimali varken, doktora sayesinde güçlü ve bilgin hâkimler ile avukatlar yetiştirilebileceği iddiasının geçerli olamayacağını ifade etmiştir.[41]

1926 yılında *Muallimler Birliği* dergisinde, Hilmi Ziya imzasıyla "Milli Terbiye" başlıklı yazı da Edison referansına gönderme yapmıştır. Bu metinde yazar, Avrupa milletlerinin demokrasi ülküsü çerçevesinde "vatandaş yetiştirme" yolunda kendilerine özgü farklı temel prensipler geliştirdiğini belirtmiştir. "Hürriyet", "vazife", "menfaat" ve "faaliyet" olarak ayırdığı bu prensipleri açıklayarak, her birinin başarılı ve zayıf yanlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda "faaliyet" prensibinin vatandaş yetiştirmede çeşitli başarıları olduğu kadar, insanı hakikat arayışından koparan ve eğitimi sadece pratik faydaya indirgeyen bir yanı olduğunu açıklamıştır. Bu durumun temel bilimciler yerine, temel bilimcilerin ortaya çıkardığı esasları uygulayacak Edison gibi uygulayıcıların yetişmesine yol açacağını ifade ederek bu prensibin sınırlılığını vurgulamıştır.[42]

Yukarıdaki metinler dışında, Edison'ın kısıtlı koşullarla başladığı yaşamında kısa sürede başarıya ve refaha ulaşmasının anahtar ögelerinden biri olarak gösterilen

[40] "Islahat-ı Esasiyemiz İçin Nokta-i İstinad Tahriri", **Osmanlı**, Sene: 1, No: 13, 7 Rebiülevvel 1327/16 Mart 1325 (29 Mart 1909), s. 1.
[41] M. Ziyaeddin, "Meslek Dairesinde Bir Hasbihal", **Mütalâa**, Sene: 1, No: 3, 21 Mart 1327 (3 Nisan 1911), s. 38-39.
[42] Hilmi Ziya, "Milli Terbiye", **Muallimler Birliği**, Sene: 1, No: 8, Şubat 1926, s. 351.

azimli, çalışkan ve sebatkâr kişiliğinin örnek teşkil ettiği başka metinler de bulunmaktadır:

1912'de *Sa'y ü Tetebbu* dergisinde "Hareket-i İctimâiye" başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Metnin yazarı, toplumsal bir hastalık olarak gördüğü "tereddüt" olgusunu his, zekâ ve irade yetileri üzerinden analiz ederek, başarının ancak tereddüde yer bırakmayan sağlam bir irade ve güçlü bir zekâ ile mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede yazar, metinde Edison'a, Pasteur ve Berthelot ile birlikte, karşılaştığı zorluklara rağmen tereddüt ve şüpheye düşmeden gördüğü hakikate büyük bir tutkuyla ilerleyen "kararlı zihin"lere örnek vermek amacıyla yer vermiştir.[43]

1926'da *Resimli Mecmua*'nın 35. ve 36. Sayılarında, iki bölüm halinde, "Servet Yolunda" başlıklı bir hikâyeye yer verilmiştir. İki kimsesiz çocuğun azim ve gayretleri sayesinde meslek ve servet sahibi olup çeşitli başarılara ulaştığı anlatılan bu hikâyenin sonunda; "görüyorsunuz ya çocuklar çalışan aç kalmaz. Çalışan ve namuslu adamlar hayatlarında daima muvaffak olurlar" ve "Franklin, Edison, Ford bunlar da hep böyle yetiştiler çalışarak yükseldiler" ifadelerine yer verilmiştir.[44]

Son olarak, Edison'ın bu azim ve gayretini yönlendiren merakı yönünden referans olduğunu iki metin bulunmaktadır. 1918'de *Osmanlı Genç Dernekleri* dergisinde Selim Sırrı imzasıyla "Merak" başlığıyla bir metin yayımlanmıştır. Metinde, merak duygusu doğru yönlendirildiğinde faydalı ve kötüye kullanıldığında zararlı olan bir "ruhsal iştah" olarak ele alınmaktadır. Yazar, okuyucuyu "dikizcilik" ve "dedikodu" gibi "zararlı meraktan" uzaklaştırıp, bilgiye ve öğrenmeye yönelten "faydalı merakı" teşvik etmek amacıyla yaptığı açıklamalarda şu ifadelere yer vermiştir: "Arşimet kanunlarını, Franklin paratoneri, Pasteur kuduz aşısını, Edison gramofonu, mösyö ve madam Curie radyumu merakla keşfettiler".[45]

1927 baskılı, İbrahim Alaaddin Gövsa imzalı *İlk Gençlik Hakkında Ruhiyat ve Terbiye Tedkikleri* adlı kitabın beşinci bölümünde "Mütalâa İhtirası" başlıklı bir metin

---

[43] Nafi Atuf, "Hareket-i İctimaiye", **Sa'y ü Tetebbu'**, 13 Şaban 1330/15 Temmuz 1328 (28 Temmuz 1912), s. 3.
[44] Mahmud Cahid, "Servet Yolunda", **Resimli Mecmua**, Sene: 2, No: 35, 1 Eylül 1926, s. 15-16; Mahmud Cahid, "Servet Yolunda", **Resimli Mecmua**, Sene: 2, No: 36, 1 Eylül 1926, s. 15-16.
[45] Selim Sırrı, "Ruhi Terbiye: Merak", **Osmanlı Genç Dernekleri**, Sene: 1, No: 9, 20 Recep 1336/1 Mayıs 1334 (1 Mayıs 1918), s. 13-14.

bulunmaktadır. Yazar, metinde ergenlik çağına yaklaşmış gençlerde görülen okuma tutkusunu hem "büyük insanlar"ın ortak bir özelliği hem de tehlikeli bir zaaf olarak iki yönlü şekilde incelemektedir. Bu tutkunun bilgiye ve gelişime kapı araladığını ifade ederken, kontrolsüz bırakıldığında yüzeysel okuma alışkanlığına ve özellikle suç romanları gibi zararları eserlerin etkisiyle gençleri suça yöneltebileceği konusunda uyarmaktadır. Yazar, bu okuma tutkusunun "büyük insanların" hayatlarındaki önemini göstermek amacıyla birkaç isim ile birlikte Edison'ı da örnek vermektedir:

> "Edison, on altı yaşında iken kütüphane raflarında beş metre mikâba kadar yer işgal eden birçok ciltler okumuş ve ondan sonra bütün hayatında okuduğu eserlerin bu miktara baliğ olmayacağını söylermiş".[46]

İncelediğimiz metinler arasında, Edison'ın doğrudan konu edilmeyip veya bir argümanı desteklemek amacıyla örnek gösterilmeyip, Osmanlı toplum zihnindeki yaygınlığı ve yerleşikliğini gösteren, isminin bir referans noktası veya bir arketip olarak kullanıldığı durumlar da vardır.

1917'de *Hande* dergisinde yayımlanan "M. S. Bey" başlıklı metin buna bir örnek olarak gösterilebilir. Metin, hiçbir yeteneği olmayan, kibirli ve şöhret düşkünü hayali bir karakteri, siyasetten sanata ve bilime kadar her alanın önde gelen isimleriyle ironik bir şekilde kıyaslayarak alaya alan bir hiciv örneğidir. Burada, siyaset denince akla Bismarck'ın, müzik denince Beethoven'ın gelmesi gibi, "fen ve sanat" denince de doğrudan Edison'ın akla geldiği; Edison isminin şöhretiyle birlikte alanında bir ölçüt ve bir arketip haline geldiği anlaşılmaktadır.[47]

Aynı yıl *Talebe Defteri* dergisinde yayımlanan 'Coğrafya Müsâbakası' başlıklı metinde yer verilen hikâyede, bir coğrafya sınavında hırsa kapılarak kopya çeken bir öğrencinin yaşadığı vicdan azabı ve pişmanlık anlatılır.[48] Hikâyede, öğrenci, soru karşısında çaresiz kalıp kopya çekme planını kurguladığı kısmı anlatırken şu ifadeleri kullanır:

---

[46] İbrahim Alaaddin Gövsa, **İlk Gençlik Hakkında Ruhiyat ve Terbiye Tedkikleri**, 2. Bsk., İstanbul, Semih Lütfi Matbaası, s. 64.
[47] M. S., "M.S. Bey", **Hande**, Sene: 1, No: 29, 2 Şubat 1332 (15 Şubat 1917), s. 3.
[48] Muallim Hulusi, "Coğrafya Müsabakası", **Talebe Defteri**, Sene: 2, No: 36, 15 Mart 1333 (15 Mart 1917), s. 580-583.

> "Kalem elimde kaldı. Arpacı kumrusu gibi düşünmeye başladım. O kadar derin düşünceye daldım ki, yüzüme bakan beni medeniyete yeni bir keşif hediye edecek Edison zannederdi".[49]

Bu ifadeler, derin düşünceye dalmak anlamında kullanılan "arpacı kumrusu gibi düşünmek" deyiminin karşılığı olarak, yoğun ve yüksek konsantrasyonlu yaratıcı bir düşünce durumunu anlatmak için "Edison gibi" ifadesinin kullanıldığını göstermektedir.

1918'de *Haftalık Gazete*'de "Y. D." imzasıyla yayımlanan "Âmâde Sevinç" başlıklı hikâyede, son derece yoksul bir adamın yaşadığı sıkıntılar anlatılmaktadır. Metinde, adam, delik deşik olmuş ve fazlasıyla yıpranmış olan kıyafetlerine bir çözüm bulmak üzere yaptığı denemeler sırasında "pantolonunun kemer tarafından bir parça çıkararak dizlerini kapatmak çaresini keşfettiği zaman Edison, Marconi'nin en büyük buluşlarında bile hissettiklerinden fazla sevinç hissetti" ifadeleriyle anlatılmaktadır.[50] Bu ifadelerde, mucitlerin yaptıkları keşif ve icatlarla büyük bir sevinç hissettikleri kabulüyle, Edison ve onun gibi mucitlerin buluş anında yaşanan zafer ve mutluluk hissinin ölçütü haline geldikleri anlaşılmaktadır.

2.8. Edison'ın Doğum Günleri

Osmanlı basınında Edison'la ilgili olarak icatlarını, biyografisini ve onunla yapılan röportajları içeren metinler dışında çeşitli başlıklar altında sınıflandırabileceğimiz başka metinler de bulunmaktadır. Bu sınıflardan biri, basında sıkça karşımıza çıkan, Edison'ın yeni yaşını bildiren ya da ilerleyen yaşını vurgulayan gazete ve dergi yazılarıdır. Bazıları, yalnızca birkaç cümle ile Edison'ın yeni yaşını haber verirken, bazıları haberi Edison'ın biyografisi, icatları veya Edison tasvirleriyle zenginleştirerek vermiştir.

Tanin gazetesinde 12 Ocak 1911 tarihinde "Yarınki Harikalar" başlığıyla yayımlanan metin, üç yüzden fazla icadın sahibi olan, 64 yaşında olmasına rağmen hâlâ günde on sekiz, on dokuz saat çalışan ve uykunun hayatında bir yeri olmadığı

[49] A.e., s. 581.
[50] Y. D., "Âmâde Sevinç", **Haftalık Gazete**, Sene: 1, No: 24, 5 Kanunuevvel 1334 (5 Aralık 1918), s. 6.

ifade edilen "fonografın babası" Edison'ın, çalışmadan nasıl yaşanabileceğini anlayamayan adamlardan olduğu ifadeleriyle başlamaktadır.[51] Yazıda, emeklerinin çok bereketli olduğu ifade edilen Edison'ın buluşlarından yeni bulduğu çimentodan bina inşa etme usulü ve fonografla sinematografı birbirine bağlamış olması anlatılmaktadır. İlk olarak, yalnızca altı saatte inşa edilip kullanıma hazır hâle gelen bu evlerde, bir araya gelmesi mümkün olmayan sürat, sağlamlık ve ucuzluk kavramlarının Edison sayesinde bir araya getirilmiş olduğu aktarılmıştır. Ardından, sosyalistliği bir sığınak ve kurtuluş olarak gördüğü ifade edilen işçi sınıfının asıl kurtuluşunun bu gibi hayallerde değil, Galilei, Pasteur gibilerinin ilham kaynağı olan fen ve irfanda olduğu; bilimin pratik sonuçları sayesinde çaresizlik ve sefâletin yavaş yavaş azalacağı ifade edilmiştir.[52] Metnin yazarı, Edison'ın çimento evlerinin sürat, sağlamlık ve ucuzluk gibi piyasada başarı sağlayacak ögeleri içermesiyle, toplumsal bir dönüşüme de yol açacak potansiyeli olduğu vurgulamıştır. Bununla birlikte yazar Edison'ın çimento evleri örneği üzerinden, işçiler için asıl kurtuluşun (serbest piyasa koşullarındaki bağımsız bir) bilimde olduğunu ifade ederek, anti-sosyalist bir söylem ortaya koymuştur. Bu bölümün ardından yazar, Edison'ın fonograf ve sinematografı birleştirerek sahne üzerindeki bir şarkıcıyı hem görüp hem dinleme imkânı sağladığından kısaca bahsetmiştir. Daha sonra Edison'ın Shakespeare, Victor Hugo ve Maupassant gibi isimleri okuduğunu aktararak, bu durumun "güzel, iyi yazılmış edebi sayfaların okunması yorgun zihinlerin cilâsıdır" sözünün en güzel delili olduğunu belirtip yazıyı sonlandırmıştır.[53]

Servet-i Fünûn, 22 Şubat 1917 tarihli sayısında "Muhteri'-i Şehîr Edison 70 Yaşında" başlıklı yazısıyla, icadı olan fonografın dünyada girmediği hiçbir yer kalmadığı için dünya çapında büyük bir şöhret kazanmış olan Edison'ın yakın zamanda 70. yaşına girdiği haberini vermiş ve ardından kısa bir biyografisini de eklemeyi ihmal etmemiştir.[54]

---

[51] "Yarınki Harikalar", **Tanin**, Sene: 3, No: 847, 11 Muharrem 1329/30 Kanunuevvel 1326 (12 Ocak 1911), s. 3.
[52] A.e.
[53] A.e.
[54] "Muhteri'-i Şehîr Edison 70 Yaşında", **Servet-i Fünûn**, Sene: 26, No: 1338, 7 Cemaziyelevvel 1327 (22 Şubat 1917), s. 166.

Yeni Şark gazetesinin 14 Şubat 1922 tarihli sayısında "Edison'un 75inci Yevm-i Velâdeti" başlıklı yazı altında şu kısa ifadeye yer verilerek Edison'ın yeni yaşı bildirilmiştir: "Meşhur muhteri Thomas Edison cumartesi günü her zamanki gibi bütün günü çalışmaya ayırarak 75. doğum gününü kutlamıştır. (Amerikan Ajansı)".[55]

İleri gazetesinin 19 Şubat 1924 tarihli sayısında "Asrın Büyük Adamı" başlığı altında 77 yaşına giren Edison'ın hâlâ sürekli çalıştığı ve doğum gününde yalnızca bir saat tatil yaptığı aktarılmıştır.[56] Ardından, Edison'ın eğer vaktini boş ve faydasız mesai ile doldursaydı şimdiye kadar ölmüş olacağını ifade ettiği ve toplumsal olgunlaşma ile birlikte dünya barışının sağlanacağını düşündüğü aktarılmıştır.[57]

Fen Âlemi'nin 15 Haziran 1926 tarihli sayısında "Büyük Muhteri Edison" başlığı altında, mucit denilince akla gelen isim olduğu ifade edilen Edison'ın 80 yaşına girmiş olduğu bildirilmiş ve bu vesileyle bazı icatlarının da detaylıca yer aldığı bir biyografisi verilmiştir.[58]

Servet-i Fünûn daha önce olduğu gibi Edison'ın doğum gününü (gecikmeli olsa da) hatırlamış, 3 Mart 1927 tarihli sayısında "Edison, 80inci Sene-i Devriye-i Hayatı" başlığı altında ona yer ayırmıştır. Edison, hayatı sürekli çalışma ve araştırma ile geçmiş, insanlığa birçok icat ve buluşlar bağışlamış, yalnız vatanının önemli bir aklı olarak değil, tüm insanlığı ilgilendiren bir şahsiyet olarak tanıtılmıştır. Yazıda, 80. yaşını dolduran Edison'ın ilerleyen yaşına rağmen hâlâ New Jersey'deki laboratuvarında genç bir adam gibi gece yarısına kadar çalıştığını vurgulanmıştır.[59]

Yeni Türk gazetesinin 23 Ağustos 1927 tarihli sayısı da Edison'ın sekseninci yaşını vurgulamıştır. 11 Şubat doğumlu olmasına rağmen Edison'ın "bu ay seksen yaşına girdiği" ve yine "bu ay içinde fonografın altıncı senesinin dolacağı" ifade edilmiştir.[60] Hem doğum günü hem de fonograf patentinin yıldönümü ile ilgili bu tarih karmaşası, eski tarihli bir makalenin düzeltme yapılmadan ağustos ayında

---

[55] "Edison'un 75inci Yevm-i Veladeti", **Yeni Şark**, Sene: 1, No: 135, 16 Cemazeyilahir 1340/14 Şubat 1338 (14 Şubat 1922), s. 3.
[56] "Asrın Büyük Adamı", **İleri**, No: 2157, 13 Recep 1342/19 Şubat 1340 (19 Şubat 1924), s. 1.
[57] A.e.
[58] Mühendis A. M. "Büyük Muhteri Edison", **Fen Âlemi**, Sene: 2, No: 18, 15 Haziran 1926, s. 325.
[59] "Edison: 80. Devriye-i Hayatı", **Servet-i Fünûn**, Sene: 35, Cilt: LXI, No: 120-1594, 3 Mart 1927, s. 262.
[60] "Edison Seksen Yaşında", **Yeni Türk**, Sene: 4, No: 703 (803), 24 Safer 1346 (23 Ağustos 1927), s. 2.

yayımlanmış olduğunu ihtimalini düşündürür. Bu girişin ardından fonografın icadının kime ait olduğu ve patent süreci kısaca açıklandıktan sonra Edison'ın bir röportaj sırasında söylediği "bu fonograf o kadar mükemmel imal edilmiştir ki bugünkü gramofonlarda tesisatı aynen bâkîdir…fonografın da parlak bir istikbali vardır. Fakat fonografın daha fazla tekemmül edebileceğini zannetmiyorum" sözleri aktarılmıştır.[61] Sonrasında "konuşan sinema" ile ilgili sorulan soruya ise "Muvaffakiyet temin edeceğini zannetmiyorum. Ben böyle bir alet icat etmiş ve Japonlara 30.000 dolara satmıştım. Japonlar bu sayede milyonlar kazandılar. Fakat halk konuşan sinemadan zevk almıyor" sözleri aktarılmıştır.[62] Edison'dan aktarılan bu sözler, onun genellikle olanın aksine, özellikle kendi icatlarının geleceğiyle ilgili isabetsiz öngörülerde bulunduğunu göstermektedir.

Vakit gazetesinin 27 Şubat 1929 tarihli sayısında "Koca Mucit, Edison 82'sine girerken yeni keşfini haber veriyor" başlığı altında, telgraf, telefon, elektrik lambaları, gramofon ve daha yüzlerce makine ve alet keşfeden, dünyanın en büyük mucidi Edison'ın geçen hafta 82 yaşına bastığı, yaşlılığına rağmen yeni keşiflerle meşgul olduğunu ve bitkilerden lastik yapmayı başardığı haberini verdiği aktarılmıştır.[63]

Aynı yıl *İkdam* gazetesi de Edison'dan haber vermiştir. 19 Eylül 1929 tarihli sayısında yayımlanan "Edison 82 yaşında" başlıklı yazıda, bir aydır rahatsız olan 82 yaşındaki Edison'ın iyileşmekte olduğu ve akkor lambanın icadının yıl dönümü için düzenlenecek merasime katılabileceği aktarılmıştır.[64]

Rehber gazetesinin 1 Mart 1930 tarihli sayısında "Edison" başlığı altında, son yüzyılın en büyük mucidi olarak ifade edilen Edison'ın 83 yaşına girdiği, bu vesile ile yaptığı konuşmada ucuz ve kolay kauçuk icadıyla uğraştığını ve bunu yaptıktan sonra kendi sıhhatine bakıp kendi makineleriyle meşgul olacağını söylediği aktarılmıştır.[65]

---

[61] A.e.
[62] A.e.
[63] "Koca Mucit", **Vakit**, Sene: 12, No: 4004, 27 Şubat 1929, s. 5.
[64] "Edison 82 Yaşında", **İkdam**, No: 13201, 19 Eylül 1929, s. 3.
[65] "Edison", **Rehber**, No: 111, 1 Mart 1930, s. 1.

2.9. Erken Cumhuriyet Dönemi Basınında Thomas Edison'ın Ölümünün Yankıları

Thomas Edison'ın hastalık süreci ve ölümü, erken Cumhuriyet Dönemi Türk basınında geniş yer bulmuştur. 1929 yılı sonlarından itibaren, 18 Ekim 1931'deki ölümüne kadar geçen süreçte Edison'ın hastalığına dair kısa bilgiler veren çok sayıda gazete haberine rastlanmaktadır.[66] Edison'ın ölümü ise basında büyük yankı uyandırmıştır. Haberler: *Cumhuriyet*'te "Edison dün öldü! Büyük adam sayısız ihtiralar sahibi bir mucitti" başlığıyla yayımlanmış, Edison "modern sanayinin kurucusu" olarak tanıtılmıştır.[67] *Milliyet*'te "Edison.. Büyük âlim dün öldü" başlığıyla yayımlanmış, "ölümü her tarafta üzüntüyle karşılanan büyük âlim" Edison, "medeniyete pek büyük hizmetler eden büyük mucit" olarak tanıtılmıştır.[68] *Son Posta*'da "Edison Öldü" başlığıyla yayımlanmış, "Bir Amerikalı olmaktan ziyade bütün dünyanın ve medeniyetin malı ve başı olan meşhur kâşif" olarak tanıtılan Edison için "hediye ettiği keşif ve icatlar çok büyük ve çok zengindir" ifadeleri kullanılmıştır.[69] *Vakit*'te "Edison. Fen ve medeniyet aleminin bu büyük çehresini

---

[66] "Edison hasta", **Son Saat**, Sene: 5, No: 1609, 11 Eylül 1929, s. 6; "Edison iyileşiyor", **Milliyet**, Sene: 4, No: 1294, 19 Eylül 1929, s. 2.; "Muhteri Edison ağır hasta", **Milliyet**, Sene: 6, No: 1967, 3 Ağustos 1931, s. 2.; "Edison iyileşti", **Milliyet**, Sene: 6, No: 1969, 5 Ağustos 1931, s. 2.; "Edison ağır hasta", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2007, 12 Eylül 1931, s. 2.; "Edison yavaş yavaş sönüyor", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2029, 4 Teşrinievvel 1931 (4 Ekim 1931), s. 2.; "Edison'un sıhhati", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2931, 7 Teşrinievvel 1931 (7 Ekim 1931), s. 2.; "Edison ağır hasta", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2037, 12 Teşrinievvel 1931 (12 Ekim 1931), s. 4.; "Edison ölüm döşeğinde", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2043, 18 Teşrinievvel 1931 (18 Ekim 1931), s. 2.; "Edison hasta, fakat iyileşiyor", **Vakit**, Sene: 12, Sayı 4200, 19 Eylül 1929, s. 4.; "Edison fazla rahatsız", **Vakit**, Sene: 14, No: 4872, 3 Ağustos 1931, s. 6.; "Edison iyileşti", **Vakit**, Sene: 14, No: 4874, 5 Ağustos 1931, s. 4.; "Edison ölüyor", **Vakit**, Sene: 14, No: 4931, 1 Teşrinievvel 1931 (1 Ekim 1931), s. 7.; "Edison ölüm döşeğinde", **Vakit**, Sene: 14, No: 4942, 12 Teşrinievvel 1931 (12 Ekim 1931), s. 2.; "Edison ölüyor", **Vakit**, Sene: 14, No: 4948, 18 Teşrinievvel 1931 (18 Ekim 1931) s. 2.; "Edison hasta", **İkdam**, No: 11236, 25 Teşrinievvel 1929 (25 Ekim 1931), s. 3.; "Meşhur muhteri Edison çok ağır bir surette hastadır", **Yarın**, Sene: 2, No: 581, 3 Ağustos 1931, s. 5.; "Edison ağır hasta", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2601, 4 Ağustos 1931, s. 3.; "Edison ölüyor!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2640, 12 Eylül 1931, s. 3.; "Edison ölüyor!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2646, 18 Eylül 1931, s. 3.; "Edison iyileşemedi", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2661, 3 Teşrinievvel 1931 (3 Ekim 1931), s. 3.; "Edison'un sıhhi vaziyeti", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2665, 7 Teşrinievvel 1931 (7 Ekim 1931), s. 3.; "Edison ölüyor", **Son Posta**, No: 372, 9 Ağustos 1931, s. 7.; "Edison'un son sözü", **Son Posta**, No: 376, 12 Ağustos 1931, s. 3.; "Edison ölüyor mu?", **Son Posta**, No: 432, 7 Teşrinievvel 1931 (7 Ekim 1931), s. 4.; "Edison, meşhur kâşif son dakikalarını yaşıyor", **Son Posta**, No: 442, 17 Teşrinievvel 1931 (17 Ekim 1931), s. 1.

[67] "Edison Dün Öldü", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No 2677, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.

[68] "Edison… büyük alim dün öldü", **Milliyet**, Sene: 6, No: 244, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.

[69] "Edison Öldü", **Son Posta**, No: 444, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.

kaybettik..” başlığıyla yayımlanmış, Edison “büyük dâhi” olarak tanıtılmıştır.[70] *Servet-i Fünûn*’da “Büyük Âlim Edison öldü” başlığıyla yayımlanmış, “büyük âlim ve kâşif” olarak tanıtılmıştır.[71] *İctihad*’ta “Edison Öldü!” başlığıyla yayımlanmış, “dünyanın en büyük ve en çok ihtira sahibi” olarak tanıtılan Edison için “dünyaya ve insanlara güneşten sonra en çok hizmeti eden ve en çok aydınlık veren Edison olmuştur. İnsanlık onunla ne kadar iftihar etse yeridir” ifadeleri kullanılmıştır.[72]

Edison’ın ölümü dolayısıyla gazetelerde yer verilmiş olan biyografileri Edison biyografilerini ele aldığımız bölümde incelemiştik. Şimdi biyografiler dışında, Edison’ın ölümü ardından yayımlanmış olan çeşitli makaleleri ele alacağız. Bu bölümde, Edison’ın ölümünün basındaki ilk haberlerinden başlayarak, bu olay etrafında şekillenen tartışmalar ve Edison’ın mirasını ve medeniyet içindeki yerini açıklamayı ve belirlemeyi amaçlayan çeşitli yazılar incelenecektir.

19 Ekim’de *Vakit*’te Edison’ın ölüm haberinin verilmesinin ardından “Teklif ediyoruz!” başlığı altında şu metne yer verilmiştir:

> “Medeniyetin büyük bir adamı, Edison öldü. Şehirlerimizi ve evlerimizi aydınlatan elektrik lambasını o icat etmişti. Onun ölümü her medeni insana bir matem verir. Onun için elektrik şirketine teklif ediyoruz: Medeni İstanbul’un bu mateme iştirakini göstermek için bu gece belirli bir saatte şehrin bütün elektriğini bir dakika kessin!”[73]

Bu teklife karşılık olarak, 20 Ekim’de *Cumhuriyet*’te “Hem Nalına Hem Mıhına” bölümünde, “Edison için matem!” başlığıyla bir metin yayımlanmıştır. Metnin yazarı, *Vakit*’in teklifini, şehrin birçok mahallesinin zaten sürekli karanlıkta olduğunu, buradaki insanların Edison’ın ölümünden önce de bu büyük fen adamının en faydalı icatlarından olan elektrik ampulünden mahrum oldukları için her gece sabaha kadar karanlıkta kendi talihsizliklerinin matemini tuttuklarını ve çoğunluğu oluşturan bu mahallelerin teklif edilen matemden haberlerinin bile olmayacağını ifade ederek eleştirmektedir. Ardından, mutlaka matem tutmak isteniyorsa, yine Edison’ın

---

[70] “Edison: Fen ve medeniyet aleminin bu büyük çehresini kaybettik”, **Vakit**, Sene: 14, Sayı: 4949, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.
[71] “Büyük alim Edison öldü”, **Servet-i Fünûn**, Sene: 41, Cilt: LXX-VI, No: 151(1836), 22 Teşrinievvel 1931 (22 Ekim 1931), s. 325.
[72] “Edison öldü!”, **İctihad**, Sene: 27, No: 332, 1 Teşrinisani 1931 (1 Kasım 1931), s. 5590.
[73] “Teklif ediyoruz!”, **Vakit**, Sene: 14, No: 4949, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.

icadı olan ve "sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar susmak bilmeyen gramofonları" bir günlüğüne susturabileceklerini önererek, böylece hem Edison'ın ölümünün mateminin tutulacağını hem de kafalarının dinlenmiş olacağını ifade etmiştir.[74] Yazar bu metni kaleme alarak, toplumun eksiklik ve önceliklerini işaret edip bu teklifin taraftarlarını gerçekçi bir düzeye çekmeye çalışmıştır denebilir.

Bu konuya paralel olarak, 1 Kasım tarihinde *Son Posta*'da "Her Gün" adlı bölümde "Edison" başlığı altında bir yazıya yer verilmiştir. Metnin yazarı, "bizim için geceleri gündüz yapan, zaman ve mekân kavramını ortadan kaldıran", "üzerinde milliyet damgası olmayan ve her manasıyla kendisini insanlığa mâl etmiş olan müstesna dehalardan biri" olarak tanımladığı Edison'ın ölümünün dünyadaki ekonomik buhran nedeniyle değil Türkiye'de, Avrupa'da bile etki uyandırmamasından sitem etmektedir.[75] Bu metindeki ifadeler göz önüne alındığında, *Vakit*'teki matem teklifine *Cumhuriyet*'te getirilen eleştiri anlam kazanmaktadır.

Diğer taraftan, ölümü ardından Edison'ı yüceltici nitelikte olan birkaç metin yayımlanmıştır. *Vakit*'in 21 Ekim tarihli sayısında Sadri Etem imzalı ve "Yaratıcı Adam" başlıklı bir yazı yer almaktadır. Yazar, ölümüyle Yalnız Amerika'yı değil bütün dünyayı hüzün içinde bıraktığını ifade ettiği Edison'ı, "yaratıcı hayatın yaratıcı bir hamlesi olarak bütün dünyayı kaplayan bir kudret" şeklinde tanıtmaktadır. Ardından, Edison'ın bu yaratıcı kudretinin yalnızca kendisinin malı olmadığını, yaşadığı toplumun ve dönemin özellikleri içerisinde yoğrulmuş olmasına borçlu olduğunu ifade etmektedir. Son olarak yazar, "yaratıcı adamları ancak bu platformlarda aramak lazımdır" ifadesiyle metni sonlandırmaktadır.[76] Sadri Etem, kaleme aldığı bu metinde Edison'ı övgüyle anarken, onun iş birliğine dayanan yöntemi ve yüksek girişimci ruhuyla başarılı olmasını, içine doğmuş olduğu Amerikan toplumunun bu nitelikleri teşvik eden dinamik yapısına bağlamakta, yaratıcı adamların ancak böyle ortamlardan çıkabileceğini söyleyerek bir sorun tespiti ile çözüm önerisi işaret etmektedir.

Başka bir metin, *Cumhuriyet*'in 27 Ekim tarihli sayısındaki "İlmi Musâhebe" bölümünde, Abdülfeyyaz Tevfik tarafından kaleme alınıp "Büyük Edison'a bütün

[74] "Edison için matem!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2678, 20 Teşrinievvel 1931 (20 Ekim 1931), s. 3.
[75] "Edison", **Son Posta**, Sene: 2, No: 456, 1 Teşrinisani 1931 (1 Kasım 1931), s. 3.
[76] "Yaratıcı Adam", **Vakit**, Sene: 14, No: 4951, 21 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 3.

beşeriyet minnettardır, çünkü onun keşiflerini anlamayan ve istifade etmeyen kimse yoktur" başlığıyla yayımlanmıştır. Yazar, metinde önce Edison'ı ve onun insanlık tarihindeki yerini belirlemek amacıyla büyük şahsiyetleri çeşitli gruplara ayıran bir tasnif sunmaktadır. Siyasi liderler, teorik bilimlerde devrim yapanlar ve filozoflar gibi grupları sıraladıktan sonra, Edison'ı bu gruplardan ayrı, eserlerinden herkesin istifade ettiği ve değerlerinin herkes tarafından anlaşıldığı kişilerin dahil olduğu dördüncü bir gruba dahil etmektedir. Yazar, Edison'ı "icatlarının zevk ve kıymetini anlamayan hiçbir kimse yoktur" ifadesiyle anıp ve icatlarıyla "bizi karanlık gecelerde nurlara gark eden" kişi olarak tanımladıktan sonra onu "asrî sanatların piri, medenî nimetlerin velisi" ifadeleriyle yüceltmektedir. Son olarak, üzerinde çok az hoca hakkı olan Edison'ın doğuştan gelen kabiliyeti sayesinde, yetişmek isteyen azimli insanlara ümit ve cesaret verici bir örnek teşkil ettiği ifadeleriyle metni sonlandırmıştır.[77]

[77] Abdülfeyyaz Tevfik"Büyük Edison'a bütün beşeriyet minnettardır", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2685, 27 Teşrinievvel 1931 (27 Ekim 1931), s. 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ YAYINLARINDA BAŞLICA EDİSON İCATLARI

Thomas Alva Edison'ın Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi yayınlarındaki temsili, onu çoğu zaman "büyük mucit" olarak anmakla birlikte, sıfırdan keşifler yapan bir kâşiften ziyade, mevcut fikirleri pratik ve kullanılabilir hale getiren "yetkin bir taklitçi" ve "olağanüstü becerikli bir deneyci" olarak konumlandırmak eğilimindedir.[1] Metinlere göre başarısı, tesadüfi ilhamlardan çok, sistematik ve yorulmak bilmeyen bir gayretin ürünüdür; zira kendisinin de belirttiği gibi deha "yüzde bir ilham ve yüzde doksan dokuz terlemeden" oluşmaktadır.[2] Bu yoğun çalışma temposu, yeni bir icatla meşgulken altmış saat aralıksız bir odaya kapanması veya beş gün beş gece uyumadan çalışması gibi anlatılarla somutlaştırılmıştır.[3]

Edison'ın bu sistematik ve endüstriyel ölçekteki icat süreci, kurduğu laboratuvarlarla özdeşleşmiştir. Kaynaklarda, ilk büyük servetini telgraf alanındaki icatlarını satarak elde ettiği ve bu gelirle 1876 yılında New Jersey'de meşhur Menlo Park Laboratuvarı'nı kurduğu belirtilmektedir.[4] "Menlo Park Âkili"[5] unvanını aldığı bu merkez, onun bir efsaneye dönüşmesini sağlayan ve geliştirilmiş telefon, fonograf ve akkor lamba gibi dünyayı hayrete düşüren icatların çıktığı "büyüklüğüyle meşhur olan atölye" olarak anılmıştır.[6] 1887 yılından itibaren ise Edison'ın West Orange'da kurduğu ve kaynaklarda "büyük bir fabrika"[7] "hârikanümâ bir şey"[8] ve çok sayıda

---

[1] M. Ali, **Fünûn**, İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1308 (Hicri 1890/1891/Rumi: 1892-1893), s. 15.; Bülent Nuri, "Thomas Edison: Hayatı ve İhtiraları", **Servet-i Fünûn (Resimli Uyanış)**, Sene: 41, Cilt: LXX-VI, No: 153 (1838), 5 Teşrinisani 1931 (5 Kasım 1931), s. 365.
[2] "Edison ve Eserleri", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2045, 20 Teşrinievvel 1931 (20 Ekim 1931) s. 4.
[3] "Edison'un Tercüme-i Hali", **Saâdet**, Sene: 5, No: 1416, 25 Zilhicce 1306/10 Ağustos 1305 (22 Ağustos 1889), s. 2.; "Muhteri'-i Şehîr Edison'la Mülakat", **Servet-i Fünûn**, Sene: 15, No: 744, 14 Temmuz 1321 (27 Temmuz 1905), s. 247.
[4] Kamuran Sırrı, "Thomas A. Edison", **Şehbâl**, No: 94, 1 Nisan 1329 (14 Nisan 1913), s. 436.; "Müsabakamız: Medeniyet ve insaniyete hizmet edenler: İhtiralar Babası Edison", **Cumhuriyet**, Sene: 6, No: 1901, 24 Ağustos 1929, s. 1.
[5] **Saâdet**, a.g.e.
[6] Mehmet İzzet v.d., "Edison", **Musavver Dâiretü'l-Maârif**, İstanbul, Kanaat Matbaası, Cilt: I, 1322 (1913), s. 862.; **Takvîm-i Ebüzziyâ**, Sene: 10, y.y., t.y., 1307 (1890), s. 73.
[7] A.e.; "Büyük Bir Ziya: Edison Kimdir?", **Vakit**, Sene: 14, No: 4950, 20 Teşrinievvel 1931 (20 Ekim 1931) s. 3.
[8] M. Rauf, "Elektrik Kralı Edison", **Resimli Kitab**, No: 8, Mayıs 1325 (Mayıs 1909), s. 824.

binadan oluşan "adeta küçük bir şehir"[9] olarak betimlenen daha büyük bir tesise taşındığı görülmektedir. Üç bin kadar işçi ve mühendisin çalıştığı,[10] altmış binden fazla cildi barındıran bir kütüphaneye sahip[11] bu yeni yerleşke, daha organize ve endüstriyel ölçekte bir araştırma-geliştirme ve üretim merkezi niteliğindedir. Bu bölümde, Edison'ın bu "icatlar fabrikası" ortamında ortaya çıkardığı ve Osmanlı yayınlarında geniş yer bulan telgraf, telefon, fonograf, akkor lamba ve sinema teknolojileri gibi başlıca geliştirmeleri ele alınacaktır.

Bu bölümde Edison'la özdeşleşen başlıca teknolojiler incelenirken, temel hareket noktası bu icatların nesnel bir tarihçesini sunmak değil, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi yayınlarının bu süreçleri nasıl gördüğünü ve aktardığını ortaya koymaktır. Anlatı, bütünüyle incelenen dönemin metinlerine sadık kalınarak oluşturulmuştur. Bu nedenle, kaynakların sunduğu çerçeve ile günümüzün tarihsel bilgileri arasında farklılıklar olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

3.1. Telgraf Geliştirmeleri

Thomas Edison'ın gençlik döneminde gerçekleştirdiği telgraf geliştirme çalışmaları, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi kaynaklarında genellikle onun ilk büyük servetini kazanarak meşhur Menlo Park Laboratuvarı'nı kurmasına zemin hazırlayan olaylar olarak hikâyeleştirilmiştir. Bununla birlikte, bu hikâyenin detayları kaynaklar arasında farklılıklar göstermekte; bazen duplex sisteminden elde edilen bir gelir, bazen de borsa telgrafının satışından kazanılan büyük bir meblağ bu başarının temeli olarak sunulmaktadır. Ayrıca bu çalışmalar, telgraf sinyallerini kaydetme denemeleri üzerinden, Edison'ın bir sonraki önemli icadı olan fonografa giden yolu açması bakımından da metinlerde yer almaktadır.

3.1.1. İlk İcat ve İlk Patent

Osmanlı yayınları, Edison'ın icat serüveninin başlangıcını iki farklı olay üzerinden anlatmaktadır: Bunlardan ilki, onun pratik zekâsına yapılan vurguyla birlikte ilk icadı olarak sunulan bir anekdot; diğeri ise yasal olarak tescil ettirdiği ilk

[9] **Servet-i Fünûn**, a.g.e.
[10] **Saâdet**, a.g.e.
[11] M. Rauf, a.g.e.

patenti olan fakat ticari başarıya ulaşamayan bir alettir. Yayınlarda ilk icat olarak sıkça yer bulan anekdot, Edison'ın telgrafhanedeki görevini kolaylaştırmak için geliştirdiği bir aletle ilgilidir. Bu anlatılar arasında küçük değişiklikler olsa da genellikle Edison'ın pratik zekâsına bir örnek teşkil etmesi amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

İctihad'da yer alan anlatıya göre telgrafhanede çalışan Edison, gündüz vakti uykusundan feragat edip kendi meşgalesine zaman ayırdığından ötürü geceleri telgraf başında uyuya kalıp işini aksatması üzerine azarlanır. Buna bir çare bulmak isteyen Edison, önce, telgraf zamanlarını bildirecek bir elektrik çıngırağı geliştirir. Fakat bu cihaz işini gerekli şekilde yapabilmesi için yeterli gelmez ve bir gün neredeyse bir tren kazasına sebebiyet verecek olur. Bunun üzerine Edison'a her yarım saatte belirli bir kelimeyi telgraf çekmesi emredilir. Edison bu kez de her yarım saatte bir belirlenmiş olan "altı" kelimesini kendi kendine çekecek başka bir alet geliştirir.[12]

Şehbâl dergisinde de benzer şekilde, 1861 yılında telgrafhanedeki görevinin gerekliliği olarak yarım saate bir "altı" işaretini düzenli olarak diğer istasyonlara telgraf çeken Edison'ın, hiç değişmeyen ve tekrarlı bu işten sıkılıp bu işareti bir hattın tarafında bulunan bütün merkezlere aynı zamanda gönderebilecek bir alet icat ettiği aktarılmıştır.[13]

Resimli Kitab'a göre Edison, amirinin işini aksatmaması için emrettiği işi yapmak üzere, her yarım saate bir "A" harfini yazacak, saate benzer bir alet geliştirmiştir.[14] *Resimli Gazete Salnâmesi*'ne göre ise Edison, müdürünün her yarım saatte kendi evine bir işaret çekmesi yönündeki emri üzerine, telgraf makinesiyle bir saat arasında tertibat kurarak makinenin kendiliğinden işaret vermesini temin etmiştir ve bu, onun ilk icadı olarak sunulmuştur.[15]

[12] A. Vefa, "Edison", **İctihad**, No: 1-78, 29 Ağustos 1329 (11 Eylül 1913), s. 1730-1731.
[13] Kamuran Sırrı, a.g.e.
[14] M. Rauf, a.g.e.
[15] **Resimli Gazete Salnâmesi**, İstanbul, Nebat Matbaası, 1927, s. 7.

Bu popüler anlatının yanı sıra, kaynaklarda yer verilmiş bilgilere göre Edison'ın ilk resmi patenti 1868 veya 1869 tarihli bir oy kayıt makinesidir.[16] Amerikan kongresindeki oyları otomatik olarak ve hızlı bir şekilde tasnif etmek için tasarlanmış olan bu alet, komisyon başkanı tarafından "oyların bu kadar hızlı bir şekilde sayılmasını işimize uygun bulmayız" yanıtıyla kabul edilmemiştir.[17] Bu olay, Edison'ın piyasa ihtiyacına yönelik icat yapma prensibinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

3.1.2. Duplex Telgrafı

Osmanlı yayınlarında, Edison'ın telgraf alanında en öne çıkan teknik başarılarından biri, tek bir hat üzerinden birden fazla sinyal gönderimine imkân tanıyan Duplex telgrafı[18] olarak görünmektedir. *İctihad* ve *Şehbâl*'deki metinlere göre, Edison bu icadının ardından "bir tel üzerinde çeşitli yönlere telgraf çekebilmenin çaresini" veya "bir hat üzerinde iki mevki ile birden iletişimi" sağlayan icadını 1870 yılında ticarileştirir; bunu yıllık 9000 veya 6000 dolar karşılığında bir şirkete satar ve bu şekilde 1876 yılında Menlo Park Laboratuvarı'nı kurar.[19]

---

[16] Edison'ın patentini aldığı ilk icat, yasama organları tarafından kullanılmak üzere tasarlanmış bir oy kaydedicidir. Edison bu icat için 1 Haziran 1869'da 90.646 numaralı ABD patentini almıştır. İcadın bir hissesini satın alan telgrafçı Dewitt Roberts, onu Washington D.C.'deki bir kongre komitesinde sundu. Komite başkanı, geleneksel yoklama oylamasının daha yavaş temposunun yasa koyucuların engelleme konuşması yapmasına veya başkalarını oylarını değiştirmeye ikna etmesine olanak tanıması nedeniyle olumsuz karşıladı. Edison'ın oy kaydedicisi hiçbir zaman kullanılmadı. Bkz: "Vote Recorder", Rutgers-New Brunswick School of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=543:vote-recorder, 10 Ağustos 2025.

[17] **Milliyet**, a.g.e.; Bülent Nuri, a.g.e., s. 364.

[18] Edison, tek bir tel üzerinden aynı anda iki mesaj gönderme yöntemleri üzerinde uzun yıllar çalışmıştır. WesternUnion'ın 1872'de Joesph Stearns'ün çift yönlü (duplex) telgrafını benimsemesinin ardından şirket, başka tarafların benzer yöntemleri kullanmasına karşı bir önlem olarak Edison'ı yeni icatlar yapması ve patentlemesi için işe almıştır. Edison çift yönlü telgraflar üzerinde çalışırken, aynı anda dört mesaj gönderebilen bir dörtlü (quadruplex) sistem geliştirebileceğini fark etmiştir. Edison, biri yalnızca akım gücündeki değişikliklere yanıt veren nötr bir röle, diğeri ise akımın kutbundaki değişikliklere yanıt veren polarize bir röle kullanarak iki farklı alıcıyla çalışmıştır. Akım yönü değişikliklerin yarattığı bir sorunu "bug trap" adını verdiği bir yöntemle, ana röle ile ses verici arasına yerleştirdiği yerel bir röleyi çalıştırarak çözmüştür. Bu icat, Western Union'ın yeni hatlar inşa etmeden gönderebileceği mesaj sayısını büyük ölçüde artırarak paradan tasarruf etmesini sağlamıştır. Bkz: "Quadruplex Telegraph", Rutgers-New Brunswick School of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=538:quadruplex-telegraph, 10 Ağustos 2025.

[19] A Vefa, a.g.e.; Kamuran Sırrı, a.g.e.

Servet-i Fünûn'a göre Edison, henüz on yedi yaşındayken, 1864 yılında "aynı telden biri diğerine ters yönlere, aynı zamanda iki akımın geçmesine müsait" duplex telgrafını icat etmiştir. 1868'de memuriyet yeri değişikliği nedeniyle Boston'a gidip âlât-ı ihtizâziye" hakkında önemli araştırmalar yapmış, sonraki sene bir telgraf aleti ve edevatı fabrikası açmıştır. 1870 yılında çeşitli telgraf şirketlerine mühendislik hizmeti vermiş ve icatlarını bu şirketlere satarak elde ettiği servet ile Orange şehrinde büyük bir fabrika kurmuştur.[20]

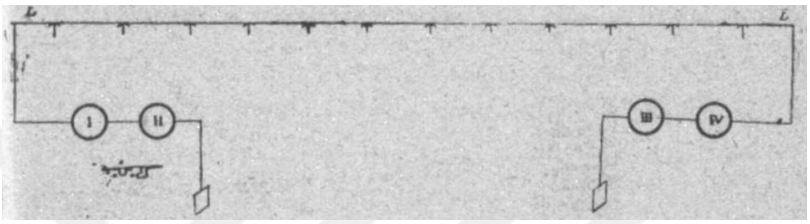
Fen Âlemi'ne göre, Edison bu sistemi daha da ileriye götürmüştür. Uzaktan gelen hafif bir akımı röle vasıtasıyla güçlendirmeyi başaran Edison, daha sonra "aynı hat üzerinden her iki tarafa birden haberleşme" imkânı sunan bir usul keşfetmiştir. Bunu da geliştirerek, "aynı hatla ve aynı zamanda bir tarafa üç muhtelif ve diğer tarafa da üç muhtelif telgraf keşide edilmesini" mümkün kılmıştır.[21]

Bu sistemlerin teknik detaylarına en ayrıntılı şekilde yer veren metin, Kamuran Sırrı'nın kaleme aldığı *Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinâi ve Tatbikatı* kitabının ikinci cildinde yer alan duplex sistemleri ile ilgili bölümde bulunmaktadır. Buna göre, Morse usulünde bir merkez mesaj gönderirken, diğer merkezin cevap vermesi için beklemesi gerekir. Duplex denilen sistem ile beklemeye gerek kalmadan tarafların iletişimi sağlanabilmektedir. Duplex sistemi, telgraf haberleşmesinde bir hat üzerinden iki yönlü ve eşzamanlı iletişim kurulmasını sağlar. Böylece bir telgraf hattının iki ucundaki merkezler, birbirinden bağımsız olarak aynı anda karşılıklı telgraf gönderebilir. Kamuran Sırrı'ya göre Duplex sistemi, "usul-i tefâzulî", "Wheatstone" ve "Edison" sistemleri olarak üç çeşittir: "Usul-i tefâzulî" sistemi zıt yönlerde çift sargılı bobinler üzerine kurulu bir yapı ile, Wheatstone sistemi ise Wheatstone Köprüsü esasına dayalı bir yapı ile iki merkezin aralarında sinyal gönderip alabilmesini sağlar. Edison'ın sistemi ise bir çeşit röle vasıtasıyla bir hattın sadece iki ucu arasında değil, bir ucundaki birden fazla merkezin diğer uçtaki birden fazla

[20] "Muhteri'-i Şehîr Edison 70 Yaşında", **Servet-i Fünûn**, Sene: 26, No: 1338, 7 Cemaziyelevvel 1327 (13 Mart 1907), s. 177.
[21] Mühendis A. M. "Büyük Muhteri Edison", **Fen Âlemi**, Sene: 2, No: 18, 15 Haziran 1926, s. 325.

merkezle iletişim kurabilmesini sağlar. Bu bakımdan duplex değil *diplex* olan bu sistem, aynı zamanda diğer iki sistem gibi duplex işlevi de görmektedir.[22]

Edison'ın sisteminin çalışma şeklini, Kamuran Sırrı'nın adı geçen metninden doğrudan alıntılayacak olursak, aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi: "…I numaralı makine LL hattı vasıtasıyla III numaralı makine ile muhabere ederken II numaralı makine de IV numaralı makine ile aynı zamanda aynı LL hattı ile muhabere eder."

Şekil 1: Kamuran Sırrı, Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinai ve Tatbikatı, Cilt: II, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1343 (Hicri: 1924-1925/Rumi: 1927), s. 346.

Kamuran Sırrı, Edison'ın bu rölelerin mucidi olmadığını; bu sistemi meydana getirirken hiçbir şey icat etmeyip yalnızca mevcut bulunanları düzenlediğini ifade etmekle birlikte Edison ile ilgili şu sözleri de sarf etmiştir: "Edison'un harikulade olan dehası yüzlerce bilimsel ve teknik sorunu pratik bir şekilde çözdüğü gibi, bu sorunu da çok basit bir düzenek sayesinde hayata geçirmiştir."[23]

3.1.3. Borsa Telgrafı

Yukarıda incelendiği üzere, Edison'ın Menlo Park Laboratuvarı'nı kurmasını sağlayan serveti duplex veya çok yönlü telgraf sistemlerini satarak elde ettiğini belirten kaynaklar bulunmaktadır. Bununla birlikte, metinlerde atıfta bulunulan ve en az bu

[22] Kamuran Sırrı, **Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinai ve Tatbikatı**, Cilt: II, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1343 (Hicri: 1924-1925/Rumi: 1927), s. 338-347.
[23] A.e., s. 346-347.

anlatılar kadar yaygın olan diğer bir anlatı, Edison'ın söz konusu başarısını borsa telgrafı[24] icadına borçlu olduğudur.

Fen Âlemi'ne göre Edison, 1869 yılında Gold and Stock ismindeki bir şirket tarafından mühendis olarak işe alınmış ve aynı şirket, Edison'ın icat ettiği "telgraf matbaa makinesi" dolayısıyla kendisine 40.000 dolar vermiştir. Bu serveti elde etmesinin ardından Edison bir laboratuvar kurmuştur.[25] *Servet-i Fünûn*'da Edison'ın 1868 civarında "typographique bir alet, Edison Universal Printer" şeklinde ifade edilen aletini, önceki metne benzer şekilde 40.000 dolar karşılığında, fakat Western Union Telegraph Company'e verdiği belirtilmiştir.[26]

İlgili metinlerde bu icada karşılık ödenen ücretle ilgili de farklılıklar bulunmaktadır. *Son Posta*'da, Edison'ın "28 yaşındayken mâlî piyasaları otomatik şekilde kaydeden bir alet icat ederek 1 milyon franka" sattığı ve bu parayla Menlo Park Laboratuvarı'nı kurduğu ifade edilmektedir.[27] *Resimli Gazete Salnâmesi*'nde ise, Edison'ın bir şirketteki borsa cetvellerini şerit üzerine kaydeden bir makineyi tamir edip 1500 frank maaşla işe girdikten sonra çok daha iyi bir makine icat ederek karşılığında 200.000 frank aldığı ve bu parayla mükemmel bir laboratuvar kurduğu anlatılmıştır.[28]

Görüldüğü üzere, duplex sisteminden elde edilen gelirin yanı sıra, borsa telgrafının satışından da elde edilen gelirin Edison'ın laboratuvarını kurmasının arkasındaki finansal kaynağı oluşturduğu Geç Osmanlı – Erken Türkiye metinlerinde yer almıştır.

---

[24] Borsa bilgilerini anlık olarak basılı bir şeride aktaran ilk makine olan "stock ticker", 1867'de New York'taki Gold and Stock Telegraph Company için Edward Calahan tarafından icat edilmiştir. Edison, 1871'de sonradan Westernunion'ın bir iştiraki haline gelecek olan Gold and Stock şirketi için "Universal Stock Printer"ı geliştirmiştir. Edison'ın en önemli katkısı, bir hat üzerindeki tüm şerit makinalarının senkronize olmasını ve aynı bilgileri basmasını sağlayan bir mekanizma olmuştur. Edison'ın şerit makinesi, değiştirilmeden önce borsada birkaç yıl kullanılmış ve spor müsabakası sonuçlarının iletimi gibi birçok başka amaç için yaklaşık 1960 yılına kadar kullanılmaya devam etmiştir. Bkz: "Stock Ticker", Rutgers-Newbrunswick School of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=539:stock-ticker, 10 Ağustos 2025.

[25] Mühendis A. M., a.g.e.

[26] Bülent Nuri, a.g.e.

[27] "Edison'un Ölümü", **Son Posta**, No: 445, 20 Teşrinievvel 1931 (20 Ekim 1931) s. 5.

[28] **Resimli Gazete Salnâmesi**, s. 7-8.

3.1.4. Telgraf Tekrarlayıcısı

Edison'ın telgraf alanındaki çalışmaları, sinyallerin eş zamanlı ve çok yönlü gönderilmesinin ardından, bu sinyallerin kaydedilip tekrar iletilmesi sorununa yönelmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Kaynaklar, Edison'ın bu amaçla geliştirdiği ve onu beklenmedik bir keşfe yönlendiren son büyük telgraf icadını "telgraf tekrarlayıcısı"[29] olarak ifade etmektedir. İcadın patenti 1875 ve 1877 gibi iki farklı tarihle anılsa da aletin temel işlevi konusunda bir ortaklık söz konusudur.

Bedayi-i Keşfiyât ve İhtiraât-ı Beşeriyeden Fonograf'a göre Edison, 13 Temmuz 1875'te Fransızca "style traceur" olarak anılan ve "telgraf aletinin işaretlerini tekrar eden" bir aletin patentini almıştır.[30] *Fünûn* ve *Yadigâr*'da ise bu tarih 1877 olarak verilmiştir.[31] *Fünûn*'daki metne göre bu alet, "herhangi bir hattan gelen telgraf işaretini kendi kendine diğer bir hatta verebilen" bir mekanizmadır.[32] *Yadigâr*'da ise bu aletin nasıl çalıştığı "telgrafların bir kere işaretten sonra istenildiği zaman aynıyla yine tekrar ettirilmesi" şeklinde açıklanmıştır.[33]

Cumhuriyet gazetesinde "telgraf mükerriri" olarak adlandırılan bu aletin, "elektrik mıknatısının ucundaki çelik iğnenin, dönen bir madeni levha üzerindeki kâğıda işaretler delmesi" şeklinde çalıştığı belirtilmiştir.[34] *Yadigâr*'daki tanım da bu açıklamayı destekler şekilde, "telgraf kalemine bağlı ikinci bir kalemin, gelen işaretleri

---

[29] Otomatik telgraflar, mesajları Mors telgraf operatörlerinden daha yüksek hızlarda iletmek için makine kullanan sistemlerdi. Edison, 1870-1874 yılları arasında otomatik telgraflar üzerinde çalıştı. İlk olarak, dakikada yaklaşık 36 kelime hızında çalışan, daktilo benzeri bir klavyeye sahip gelişmiş bir delgeç (perforator) geliştirdi. Delikli şerit, Mors kodunun noktalarına veya çizgilerine karşılık gelen delikler üretiyordu; çizgiler daha büyüktü ve daha uzun bir sinyal üretiyordu. Delikli şerit daha sonra 1000 kelimeye varan hızlarda yüksek hızlı bir vericiden geçiriliyordu. Alıcı uçta, sinyaller özel olarak işlenmiş kimyasal kayıt kağıdına metal bir kalem aracılığıyla elektrik deşarjı üreterek kimyasalların ayrışmasına ve Mors kodunun çizgi ve noktalarını temsil eden uzun veya kısa izler bırakmasına neden oluyordu. Edison'ın otomatik telgraf sistemi 1872-1874 yılları arasında Automatic Telegraph Company'nin hatlarında kullanıldı. Bu şirketin kontrolünü ele geçirdikten sonra, Atlantic and Pacific Telegraph Company hatlarında iki yıl daha kullanıldı. Bkz: "Automatic Telegraphy", Rutgers-Newbrunswick School of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=527:automatic-telegraphy, 10 Ağustos 2025.

[30] Ahmed Rasim, **Bedâyi-i Keşfiyyât ve İhtirâât-ı Beşeriyye Fonograf**, İstanbul, Matbaa-i K. Bağdadlıyan (Aramyan), 1302 (Hicri: 1884-1885/Rumi: 1886-1887), s. 8.

[31] M. Ali, a.g.e., s. 16-17.; Bedri, "İlm-i Hikmet-i Tabiiyye'den Telefon ve Fonograf", **Yadigâr**, Ed. Ahmed Cevad, İstanbul, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1295 (Hicri: 1878/Rumi: 1878-1879, s. 8.

[32] M. Ali, a.g.e.

[33] Bedri,, a.g.e.

[34] **Cumhuriyet**, a.g.e.

dönen bir silindire sarılı ince bir madeni levhaya aktardığını" belirtir.[35] Dolayısıyla icadın temel prensibi, elektrik sinyallerinin mekanik olarak bir iğne aracılığıyla dönen bir yüzeye fiziksel olarak işlenmesine dayanmaktadır.

Edison'ın telgraf haberleşmesini otomatikleştirmek ve verimli kılmak için tasarlamış olduğu bu mekanik kayıt yöntemi, onu beklenmedik bir sonuca götürmüştür. Hem *Fünûn*'da hem de *Cumhuriyet*'te aktarılanlara göre Edison, üzerine telgraf sinyallerini kaydettiği bu levhayı veya şeridi bir gün yüksek hızda çalıştırdığında, iğnenin oyuklara sürtünmesiyle ortaya çıkan titreşimlerin ezgisel bir ses ürettiğini fark etmiştir.[36]

Böylece, telgraf sinyallerini saklamak ve tekrarlamak amacıyla geliştirilmiş bu alet, mekanik hareketin sese dönüştürülebileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu keşif, kaynaklarda Edison'ın telgraf alanındaki çalışmalarının bir neticesi olmakla birlikte, bölümün devamında da görüleceği gibi, fonografın icadına bir temel teşkil etmiş olmasıyla yer almaktadır.

3.2. Telefon Geliştirmeleri

Thomas Edison'ın Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi yayınlarındaki temsili, telefon söz konusu olduğunda, fonograf gibi icatların aksine farklı bir anlatı yapısı sergilemektedir. Kaynaklar, telefonu icat edenin Graham Bell olduğunu genellikle kabul etmekle birlikte, Edison'ı bu icadı mükemmelleştirip, pratik kullanıma sokan ve yaygınlaşmasını mümkün kılan kişi olarak konumlandırmaktadır. Bu anlatılarda Edison, Bell'in ve mikrofonun mucidi olarak anılan David Edward Hughes'un çalışmalarını bir araya getirip eksikliklerini gidererek modern telefonu ortaya koyan kişi olarak yer almaktadır.

3.2.1. Edison'ın Gelişmiş Telefonu

Edison'ın telefon alanındaki çalışmalarına yer veren erken tarihli metinlerden biri olan *Yadigâr*'daki "Telefonun Tarihi" başlıklı yazıda, Edison'dan önce Bell'in bir telefon geliştirdiği belirtilmekle birlikte, telefondan duyulan sesi şiddetlendirmeyi

[35] Bedri, a.g.e.
[36] **Cumhuriyet**, a.g.e.; Bedri, a.g.e.

başararak Bell'inkinden daha üstün bir telefon[37] ortaya koyduğu için telefonun mucidi olarak Edison anılmaktadır.[38] Bu yaklaşım, Edison'ın rolünü bir geliştirici olmaktan çok, icadı gerçek potansiyeline ulaştıran bir ikinci mucit olarak tanımlamaktır.

3.2.2. Karbon Verici

Kaynakların büyük bir kısmı, Edison'ın telefona yaptığı en temel katkının, sesi elektrik sinyallerine daha verimli şekilde dönüştüren "kömürlü" (karbon) vericiyi[39] geliştirmesi olduğunda ortaklaşmaktadır. *Milliyet* gazetesindeki ifadelere göre, Bell'in telefonu, başlangıçta oldukça ilkel bir aletti ve sadece kısa mesafelerde ve güçlükle konuşmaya imkân tanımaktaydı. Edison, bu sorunu çözmek için birkaç denemeden sonra "kömürlü mikrofonu" yapmış ve telefona "pilin daimi cereyanını" da ekleyerek telefonu halkın rahatlıkla kullanabileceği bir hâle getirmiştir.[40]

Bu geliştirmenin temelindeki teknik prensibe *Telefon ve Telefonculuk* kitabında değinilmiştir. Metinde, Edison'ın, Charles Bourseul'un 1856'da ortaya koyduğu belirtilen, "bir cism-i ecnebi tarafından itmam edilen bir devre dâhilindeki cereyân-ı elektrikînin şiddeti, nâkillerle bu cismin birleştiği noktadaki tazyikin derecesine göre tebeddül eder" şeklinde açıklanan kanundan hareketle kömür (karbon) kullanarak ortaya koyduğu bir tertibatla Bell'in telefonundan daha üstün bir telefon icat ettiği

---

[37] Edison, 1876'da Alexander Graham Bell'in mevcut telefon sisteminin zayıf sinyal sorununu çözmek için çalışmalara başladı. Bell'in tasarımı, ses dalgalarını bir elektromıknatısta akım oluşturmak için kullanıyordu, ancak bu, telefonun etkili menzilini sınırlayan zayıf bir sinyalle sonuçlanıyordu. Edison'ın yeniliği, telefon hattında bir batarya akımı kullanmak ve ardından ses dalgalarıyla bu akımın direncini değiştirerek gücünü ayarlamaktı. Bu değişken direnç ilkesini, telgraf üzerindeki çalışmaları için karbon dolu cam tüplerle deney yaparken keşfetti. Bkz: "Telephone Transmitter", Rutgers-New Brunswick Schools of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=541:telephone-transmitter, 10 Ağustos 2025.

[38] A.e., s. 4-5.

[39] 1877'ye gelindiğinde Edison, vericinin diyaframın altına, lamba isi karasından (lampblack carbon) yapılmış küçük bir düğme yerleştirmek suretiyle bir verici geliştirdi. Ses dalgaları diyaframın titreşmesine, karbon düğme üzerindeki basıncının değişmesine ve dolayısıyla akımın direncinin değişmesine neden oluyordu. Bu tasarım ertesi yılın Şubat ayında tamamlandı ve bu ilk telefonlar için kullanılan karbon, Edison'ın Menlo Park Laboratuvarı'nda üretildi. Daha sonra 1885'te Bell Telephone Company için kavrulmuş antrasit kömürü granülleri kullanarak geliştirilmiş bir versiyon geliştirdi. Edison'ın temel tasarımı son derece etkili oldu ve 1980'lerde dijital telefonların piyasaya sürülmesine kadar yaygın olarak kullanıldı. Telephone Transmitter", Rutgers-New Brunswick Schools of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=541:telephone-transmitter, 10 Ağustos 2025.

[40] **Milliyet**, a.g.e.

aktarılmaktadır.[41] Farklı kaynaklar da Edison'ın 1876 veya 1877 yılında icat ettiği bu "kömürlü telefon"[42], "mikrotelefon"[43] veya "kömür mikrofonlar"[44] sayesinde Bell'in icadını geliştirerek kullanışlı hâle getirdiğini belirtmektedir.

3.2.3. Uzak Mesafe Sorunu ve Hughes Mikrofonu

Telefonun yaygınlaşmasından sonra ortaya çıkan önemli bir sorun, sinyallerin uzak mesafelere zayıflamadan iletilememesi olmuştur. Kaynaklar, Edison'ın bu sorunu çözme sürecini ve bu süreçteki bir diğer önemli isim olan Hughes ile olan ilişkisini farklı şekillerde anlatmaktadır.

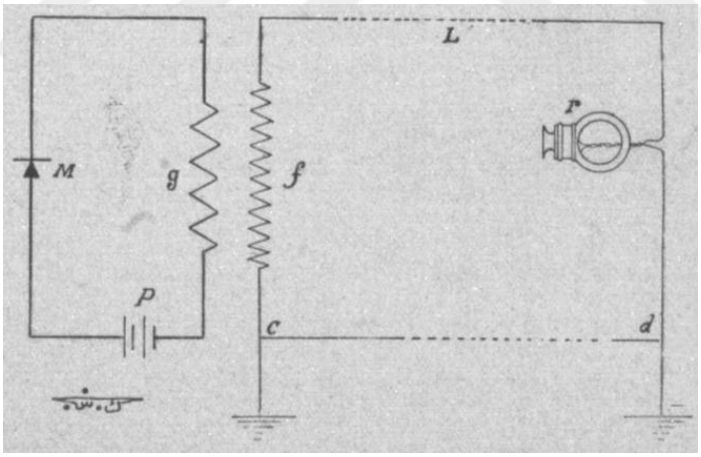
Bazı metinler, Hughes'un mikrofonu icat ettiğini, ancak bu mikrofonun uzak mesafelere ses iletiminde yetersiz kaldığını belirtir.[45] Bu anlatıya göre Edison, Hughes mikrofonuna yaptığı bir ekleme veya geliştirme ile bu sorunu çözmüştür. Örneğin *Torpido ve Projektörler*'de, Edison'ın Hughes mikrofonunu biraz geliştirerek sesin daha uzağa ulaşmasını sağladığı ifade edilmektedir.[46] *Fizik* adlı ders kitabında ise bu geliştirmenin Hughes mikrofonuna bir "mütebâdile" (*Alternateur*) eklenmesiyle yapıldığı ve sesin birkaç yüz kilometre uzağa nakledilmesinin sağlandığı aktarılmıştır.[47] *Milli Nevsâl*'deki anlatı ise bu süreci doğrusal bir ilerleme olarak sunmaktadır. Metinde, 1876 yılında Bell tarafından icat edilen telefonun ancak 3-4 kilometre mesafeden iletişim sağlayabildiği, 1880 yılında Hughes'un icat ettiği mikrofon ile bu mesafenin 300-400 kilometreye çıkarıldığı, daha sonra Edison'ın icat ettiği küçük bir alet vasıtasıyla bu mesafeyi 1000 kilometreye çıkardığı aktarılmıştır.[48]

---

[41] A. Nezih, **Telefon ve Telefonculuk**, 1. bsk., İstanbul, Cemiyet Kütüphanesi, 1330 (Hicri: 1911-1912/Rumi: 1914-1915), s. 11-13.
[42] Necib Asım, **Kıraat-ı Fenniye: Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: IV, İstanbul, Karabet Matbaası, 1318 (Hicri: 1900/-1901/Rumi: 1902), s. 519.
[43] **Cumhuriyet**, a.g.e.
[44] "Edison'un Hayatından Bir Yaprak!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2681, 23 Teşrinievvel 1931 (23 Ekim 1931), s. 5.
[45] Ali Galib Bin Ali, **Torpido ve Projektörler**, İstanbul, Mühendishane-i Berri-i Hümayun Matbaası, 1324-1326 (1909), s. 182-183.; Mehmed Refik, **Fenn-i Elektrik ve Tatbikat-ı Sınaiyesi**, Cilt: I, İstanbul, Matbaa-i Askeriye, 1328 (Hicri: 1910-1911/Rumi: 1912-1913), s. 553.
[46] Ali Galib Bin Ali, a.g.e. s. 182-183,
[47] O. Cevdet, **Fizik (Darülmuallim'in İbtidai Mahsusudur)**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1331 (Hicri: 1912-1913/ Rumi: 1915/1916), s. 797.
[48] **Milli Nevsâl**, Sene: 2, İstanbul, Kanaat Matbaası, 1339 (1923), s. 59-60.

Buna karşın, *Resimli Kitab* ve *Fen Âlemi*'ndeki anlatılar, Edison'ın rolünü farklı bir şekilde tanımlamaktadır. Bu metinlere göre Edison, Hughes'un icat ettiği mikrofonu Bell'in cihazına ilave ederek ve bazı eklemeler yaparak telefonun bugünkü hâlini ortaya koymuştur.[49] Bu anlatı, Edison'ın var olan buluşları bir araya getirip onlardan çalışan bir sistem ortaya koyması yönüne yapılan vurguyu besler niteliktedir.

Edison'ın uzak mesafe sorununa getirdiği teknik çözümü en ayrıntılı şekilde açıklayan metin, Kamuran Sırrı'nın kaleme aldığı *Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinâi ve Tatbikatı* kitabında yer almaktadır. Buna göre Edison'ın getirdiği temel çözüm, mikrofonun içinde bulunduğu düşük voltajlı devreyi, telefon hattının bağlı olduğu yüksek voltajlı devreden bir endüksiyon bobini aracılığıyla ayırarak sinyali güçlendirmek ve ayrıca kömür çubukların gevşek temasından kaynaklanan zayıf akım sorununu, mikrofon içindeki kömür çubuk sayısını çoğaltarak aşmaktır. Kamuran Sırrı'nın adı geçen metninden doğrudan alıntılayacak olursak, aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi:

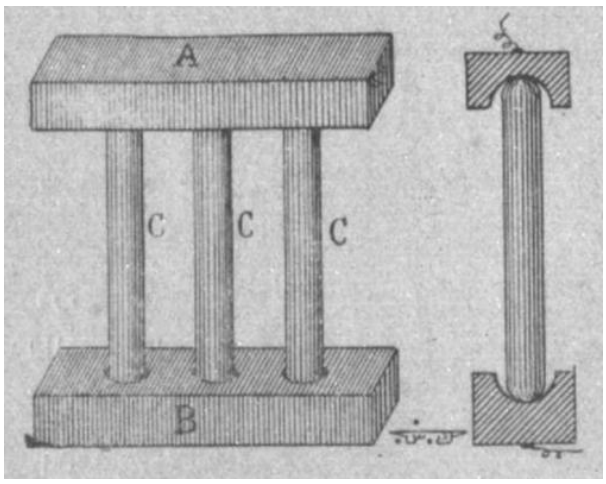

Şekil 2: "Şekil 193", Kamuran Sırrı, Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinai ve Tatbikatı, Cilt: II, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1343 (Hicri: 1924-1925/Rumi: 1927), s. 458.

> "(Şekil 193): Mikrofonun mukavemet-i mütehavvileli olan devresini; ahizeye cereyanı isal eden devre-i intikalden ayırarak mikrofonun imrâr edebileceği hafif ve az cereyanı iktidar-ı elektrikî itibarıyla yükselterek, ahizeye îsâl etmiştir. Filhakika, şekilde *M* ile görülen mikrofon, *P* pilinin pek hafif bir cereyanını imrâr eder. Fakat bu cereyan tertîb-i sâbıktaki misüllü hat vasıtasıyla ahizeye gitmeyip sade g bobininden

[49] M. Rauf, a.g.e. s. 825; Mühendis A. M., a.g.e.

geçerek tekrar pile gelip itmâm-ı devre eder. *g* bobini, Rumkorf bobini gibi iki devreli bir endüksiyon bobini olup kalın ve kısa telli olan ilk sargılardan müteşekkildir. İşte bu cereyân-ı mütemevvic ve mütehavvil, bu ilk bobinde mıknatısiyet-i mütehavvile tevlîd ettiği zaman f bobin, sargılarının inceliği ve uzunluğu nisbetinde mafevk bir iktidar ile aynı mütemevvic cereyanı temsilen ve takliden cereyan tevlid eder. Bu cereyan, bir taraftan *L* hattı vasıtasıyla ahize[ye] giderken diğer taraftan da ya toprağa verilir veyahut *C d* hattı gibi ikinci bir hat ile devresi itmam ettirilir. İşte bu suretle yapılan tertibde hem *f g* bobinlerinin cesameti ve *M* mikrofonunun iktidarı nisbetinde uzak mesafelerle konuşmak mümkün olur. Mikrofonlarda, plakların hafif ihtizazları kömür çubukların uçlarında şiddetli temaslar vücuda getirecek kadar kuvvetli olmadığından geçecek cereyan pek zayıf olur. Bu münhasıran kömürün gevşekçe olmasından tevellüd eden fazla mukavemetin neticesi olduğundan, mikrofonları fazlaca bir şiddet-i cereyân geçirmeye kabiliyetli bir hale koymak için (şekil 194) *A B* mesnedleri biraz uzunca yapılır ve *C* ile irâe olunan kömür çubukları da teksir edilir. Cihazın heyet mecmuasının tesbit edilmiş olduğu tahta, muvacehesinde husûle getirilen mühtez hava sarsıntılarından müteessiren titrerken, bu çubukların her biri bir mikdâr-ı mukavemet tehalüfü ibraz edeceklerinden mesela üç kömürlü bir mikrofon bir kömürlüye nisbetle üç defa fazla cereyan geçirmiş olur. Mikrofonların bu şekl-i ibtidaîleri elyevm terk edilmiştir."[50]

Şekil 3: "Şekil 194" Kamuran Sırrı, Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinai ve Tatbikatı, Cilt: II, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1343 (Hicri: 1924-1925/Rumi: 1927), s. 459.

[50] Kamuran Sırrı, a.g.e., s. 459-460.

3.2.4. Loud Speaking Phone

Edison'ın telefonun sesini güçlendirmesi ve netleştirmesi, sadece birebir iletişimi kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda sese yeni kamusal uygulama alanları açmıştır. 3 Mayıs 1891 tarihli *Sabah*'ın 636. sayısındaki yazıya göre, Edison'ın icat ettiği "mikrofon" aracılığıyla telefon şirketlerinin verdiği konser yayınlarını dinlemek için telefona kulağı koymaya gerek olmayacak; nakledilen sesler evin her tarafına ulaşabilecektir.[51] Bir gün sonra, 4 Mayıs 1891'de *Musavver Cihan*'ın 15. Sayısındaki "Mesâfe-i Baîdeden Telefonla Konser İstimaı" başlıklı yazıya göre Edison'ın icadı olan "loud speaking phone"[52] denilen yeni tür telefon ile örneğin büyük bir salonda 6 adet adı geçen telefondan yerleştirilerek bin kişilik bir topluluğa 250 mil uzaktan gelen bir konser dinletilebilecektir.[53] İlk metin söz konusu alet için mikrofon demişse de bahsedilenin "loud speaking phone" olduğu tahmin edilmektedir.

3.3. Fonograf

Thomas Edison'ın dünyada ve Osmanlı toplumunda şöhretini artıran ve adı icatla en çok birlikte anılan icadı şüphesiz fonograftır.[54] Bir makinenin ötesinde, insan sesini kaydederek onu ölümlülükten kurtaran bu "fennî acîbe"nin Osmanlı düşünce

---

[51] "Telefona Bir Zamîme Daha", **Sabah**, No: 636, 25 Şevval 1308/22 Mayıs 1307 (3 Haziran 1891), s. 4.

[52] Edison, 1979'da Bell'in alıcısına rakip olacak yeni bir alıcı geliştirmiştir. 1877'de geliştirdiği alıcıda değişen elektrik sinyali, metal bir kontak kolu ile kimyasal olarak işlenmiş hareketli bir yüzey arasındaki sürtünmeyi değiştirerek ses diyaframını titretiyordu. Yeni versiyonda yüzey, tebeşir bileşiminden oluşuyordu ve Edison Bell'in elektromanyetik telefon alıcısı üzerindeki temel patentini aşmak için bu fikri Haziran 1878'de yeniden canlandırdı. Edison, 1877'deki alıcısını "musical telephone" olarakadlandırdı çünkü karbon düğmeli telefon vericisinden gönderilen müziği büyük bir oditoryumda yayınlayacak kadar sesliydi. 1879'daki yeni cihazlar, "The Edison Loud-Speaking Telephone" olarak adlandırıldı. Bkz: "Telephone Transmitter", Rutgers-New Brunswick Schools of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=541:telephone-transmitter, 10 Ağustos 2025.

[53] M. A., "Mesafe-i Baideden Telefonla Konser İstimai", **Musavver Cihan**, Sene: 2, No: 15, 22 Nisan 1307 (4 Mayıs 1891), s. 116-117.

[54] Edison, fonograf fikrini Temmuz 1877'de telefon vericisi üzerinde çalışırken, telefon mesajlarını kaydetme ve yeniden oynatma düşüncesiyle buldu. İlk fonograf Aralık 1877'de yapılmıştı. Elle çevrilen bir krankla döndürülen bir mil üzerindeki yivli bir silindirden oluşuyordu ve kayıt yüzeyi olarak silindire bir kalay folyo parçası sarılıyordu. Fonograf, halkı ve bilim camiasını hayrete düşüren basit bir icattı, çünkü o dönemki bilim insanları insan konuşmasını yeniden üretmek için karmaşık mekanizmalar kullanıyorlardı. Bu icat, Edison'a "Menlo Park Büyücüsü" lakabını kazandırdı ve onu dünya çapında ünlü yaptı. Kalay folyo kayıtları mükemmel değildi ve Edison'ın balmumu silindirler kullanarak daha ticari bir versiyon geliştirmesi on yıl daha sürdü.Bkz: "Tinfoil Phonograph", Rutgers-New Brunswick Schools of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=542:tinfoil-phonograph, 10 Ağustos 2025.

dünyasında ne denli merkezî bir yer edindiği, bıraktığı yankının yaygınlığından anlaşılmaktadır. Ders kitaplarındaki teknik açıklamalardan, dergilerdeki icat anlatılarına, günlük gazetelerdeki toplumsal yansımalardan bizzat aleti konu alan risalelere kadar uzanan kaynaklar, bu sürecin izini sürme imkânı tanımaktadır.

Bu bölüm, fonografın Osmanlı topraklarındaki serüvenini çok katmanlı bir şekilde ele alacaktır: Edison'ın telgraf tecrübelerinden doğan icat anlatısı, aletin çalışma prensibi ve teknolojik evrimi, mucitlik tartışmaları ekseninde öncülleriyle olan ilişkisi ve son olarak İstanbul'un sosyal hayatına entegre olarak gündelik hayatın bir parçası haline gelme süreci, dönemin kaynakları takip edilerek incelenecektir.

3.3.1. Fonografın Ortaya Çıkışı

Fonografın icadı, Edison'ın telgraf alanındaki çalışmalarının beklenmedik bir sonucudur. Süreç, Edison'ın telgraf haberleşmesini otomatikleştirmek amacıyla geliştirdiği bir aletle başlamaktadır. Osmanlı kaynaklarında "telgraf mükerriri" veya "telgraf aletinin işaretlerini tekrar eden" alet olarak anılan bu mekanizma, bir hattan gelen telgraf mesajını otomatik olarak kaydedip başka bir hatta aktarma işlevi görmekteydi.[55] Kaynaklarda patenti için 1875 ve 1877 gibi farklı tarihler verilmekle birlikte,[56] aletin temel prensibine dair anlatı ortaklık göstermektedir: Elektrik sinyalleri, dönen bir silindir veya levha üzerindeki kağıda ya da metal yaprağa bir iğne aracılığıyla mekanik olarak işleniyordu.[57] Bu sayede gelen işaretler, bir operatöre ihtiyaç duyulmadan başka bir merkeze tekrar gönderilebiliyordu.[58]

Bu mekanik kayıt yöntemi, Edison'ı tesadüfi bir keşfe yönlendirmiştir. *Fünûn*'da aktarıldığına göre Edison, bir gün telgrafçıların yeteneklerini denemek amacıyla bu kayıt cihazını yüksek bir hızda çalıştırır. İşaretlerin artık anlaşılmayacak kadar hızlandığı bir noktada, cihazdan kayıtlardaki işaretlerle uyumlu, ezgisel bir ses çıktığını fark eder. Bu olay, Edison'da, telgraf işaretleri yerine insan sesini kaydeden bir cihaz meydana getirmek düşüncesini doğurur.[59]

[55] M. Ali, a.g.e, s. 16.
[56] Ahmed Rasim, a.g.e.; M. Ali, a.g.e.
[57] Ahmed Rasim, a.g.e.; Bedri, a.g.e. s. 8.; M. Ali, a.g.e., s. 16.
[58] Bedri, a.g.e. s. 8.
[59] M. Ali, a.g.e., s. 17.

Edison, bu düşünce doğrultusunda kısa bir sürede telgrafın kayıt cihazını modifiye eder. Kayıt ucuyla silindir arasına parafinli bir kâğıttan oluşan bir diyafram ve silindirin üzerine de bir kalay yaprağı yerleştirir. Silindiri döndürürken diyaframa doğru konuştuğunda, sesinin titreşimlerinin iğne aracılığıyla kalay yaprak üzerine fiziksel olarak işlendiğini görür. Kaydı tekrar dinlemek içinse ilk diyaframı söküp yerine daha hassas bir iğne ile donatılmış olanını takar ve silindiri tekrar döndürdüğünde, iğnenin oluşturmuş olduğu oyukları takip etmesiyle makine, kaydettiği sesi tekrar etmeye başlar.[60]

Kaynaklar, bu buluşu aktarırken sıkça tesadüf ve beklenmedik olayların rolünü vurgulamıştır. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan bir anlatıya göre icat bir tesadüf eseridir. Bu anlatıda Edison, bir gün telgraf makinesinin önünde şarkı söylerken, sesinin titreşimlerinin bir çelik teli hareket ettirerek parmağını deldiğini fark eder. Bu olay üzerine, "eğer bu telin hareketini kayıt ve tesbît ederek onu aynı yüzey üzerine yeniden tekrar ettirebilecek olursam, bu telin aldığı titreşimi iade etmemesi ve lakırdı söylememesi için hiçbir sebep kalmaz" diye düşünür ve icadın "parmak ucuna vâkî olan bir batırmanın mahsulü" olduğunu belirtir.[61] Nihayetinde, sesleri kaydedip tekrar etme imkânı veren fonograf 1877'de icat edilmiş[62] ve Mayıs 1878'de Paris'te Avrupa'ya tanıtılmıştır.[63]

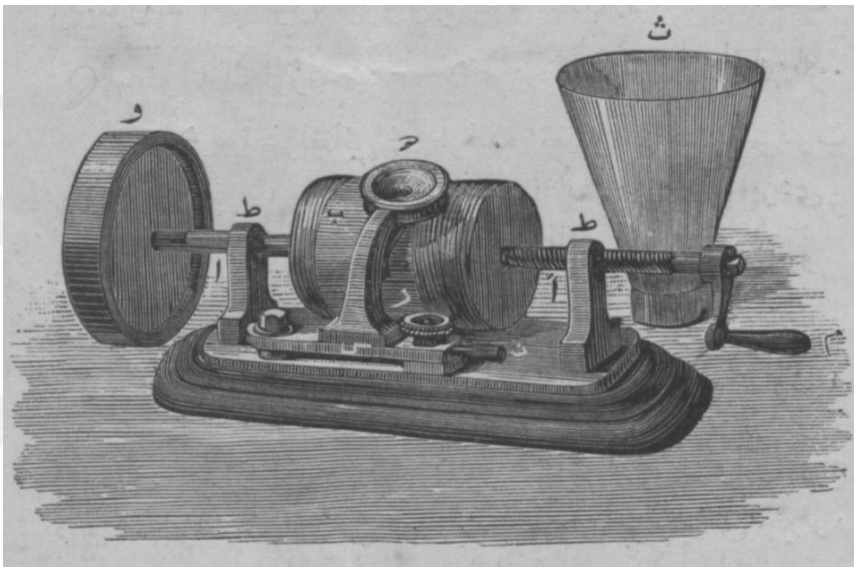
3.3.2. Fonografın Çalışma Prensibi ve Teknolojik Evrimi

Edison'ın ilk fonografının, Osmanlı yayınlarında hem büyük bir hayret hem de detaylı bir teknik merakla karşılandığı görülmektedir.

Ahmed Rasim'in tercümesi olan *Bedâyi-i Keşfiyyât ve İhtirâât-ı Beşeriyyeden Fonograf* adlı risale, aletin çalışma prensibi ile teknik aksam ve ayar mekanizmasını görseller eşliğinde ayrıntılı olarak aktarmıştır. "Şekil 1" üzerinde gösterildiği gibi, aleti çalıştırmak için öncelikle bakır silindirin üzerine bir kalay tabakası yapıştırılır. Kayıt esnasında, kullanıcı bir eliyle manivelayı (م) çevirerek silindirin hem dönmesini hem de ilerlemesini sağlarken, diğer yandan ağızlığa (ه) doğru konuşur. Konuşma

[60] A.e.
[61] **Cumhuriyet**, a.g.e. s. 5.
[62] Edison ve Eserleri", **Milliyet**, a.g.e., s. 4.
[63] Ahmed Rasim, a.g.e., s. 7.

sırasındaki ses titreşimleri, ağızlığın içindeki madeni zarı (gışâ) titreştirir. Bu zara bağlı olan iğne de silindir üzerindeki kalay tabakasına, ses titreşimlerini uygun, helezonik ve girintili çıkıntılı izler bırakarak kaydı gerçekleştirir. Kaydedilen sesi dinlemek için işlem tamamlandıktan sonra silindir başlangıç noktasına geri çekilir ve öncekiyle aynı hızda tekrar döndürülür. Bu defa iğne, daha önce açtığı bu oyukların içine girip çıktıkça titreşir. İğnenin titreşimleri zara aktarılır ve zar da bu titreşimleri sese dönüştürerek aletin kaydedilen sözleri "söylemesini" sağlar.[64]

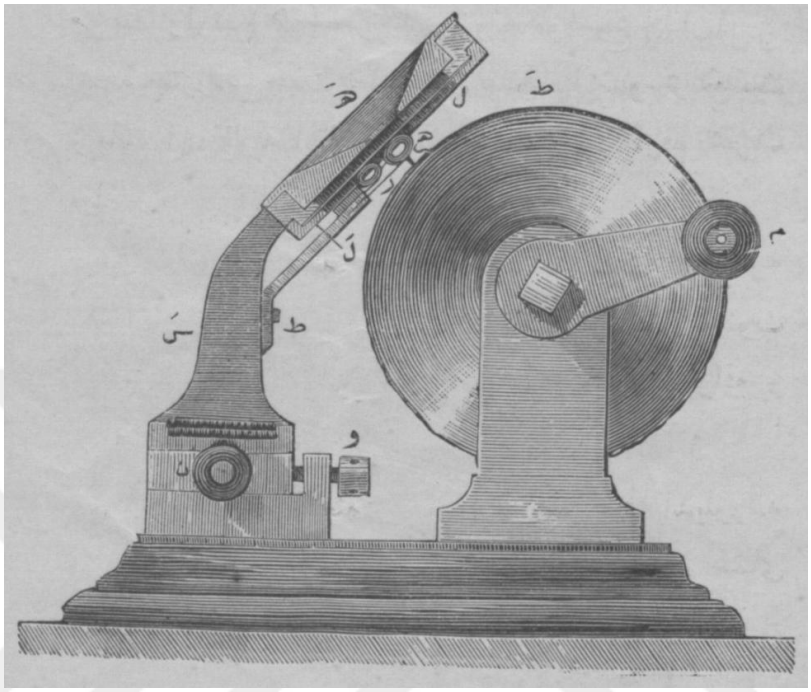

Şekil 4: "Şekil 1", Ahmed Rasim, Bedâyi-i Keşfiyyât ve İhtirâât-ı Beşeriyye Fonograf, İstanbul, Matbaa-i K. Bağdadlıyan (Aramyan), 1302 (Hicri: 1884-1885/Rumi: 1886-1887), s. 9.

Aletin ana gövdesi, bir vida (ا أ) vasıtasıyla bir mihver üzerinde yatay olarak hareket eden bakır bir silindirden oluşur; bu vida da bir "dişi vida" içerisinde hareket ederek silindirin ileri geri gitmesini sağlar. Silindirin üzerinde, içinde madeni bir zar (gışâ) ve bu zarın merkezinde kalay tabakasına bakan bir iğne bulunan bir ağızlık (ه) sabitlenmiştir. "Şekil 2" üzerinde gösterilen, iğnenin kalay tabakasına uygulayacağı basıncın ayarlanmasını sağlayan sistem, titreşen levhayı (ل, ل′) destekleyen mafsallı bir koldan (س′ ن), bu levhayı alttan takviye eden geniş bir maşadan (س) ve iğnenin konumunu hassas bir şekilde ayarlamak için kullanılan (و) ve (ر) vidalarından oluşur.

[64] Ahmed Rasim, a.g.e. s. 9-14.

Bu vidalar sayesinde iğnenin baskı derecesi, kayıt için en uygun seviyeye getirilip sabitlenebilmektedir.[65]

Şekil 5: "Şekil 2", Ahmed Rasim, Bedâyi-i Keşfiyyât ve İhtirâât-ı Beşeriyye Fonograf, İstanbul, Matbaa-i K. Bağdadlıyan (Aramyan), 1302 (Hicri: 1884-1885/Rumi: 1886-1887), s. 11.

Bu ilk model, bir "fennî acîbe" olarak görülmekle birlikte,[66] pratik kullanıma engel olan ciddi kusurlara sahipti. En büyük sorunlardan biri, silindiri döndüren manivelanın el ile çevrilmesiydi; kayıttaki çevrilme hızı, tekrar dinleme sırasında birebir tutturulamadığında, ses bozuk çıkıyordu.[67] Bir diğer önemli sorun ise kayıt için kullanılan kalay levhanın dayanıksızlığıydı; her dinlemede iğnenin geçtiği oyuklar aşındığı için ses kalitesi giderek düşüyordu.[68] Öyle ki, *Fünûn*'da aktarıldığı üzere,

[65] Ahmed Rasim, a.g.e. s. 9-14.
[66] A.e., s. 15.
[67] Bedri, a.g.e., s. 11.; Ahmed Rasim, a.g.e., s. 14-15.; Necib Asım, a.g.e., s. 519. , M. Ali, a.g.e., s. 31.
[68] Bedri, a.g.e., s 11.; Ahmed Rasim, a.g.e., s. 15.; Antranik Gırcikyan, **İlm-i Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1303 (Hicri: 1885-1886/Rumi: 1887-1888), s. 294-297.; Doktor Tevfik, **Hikmet-i Tabiiye**, İstanbul, Mihran Matbaası, 1309 (Hicri: 1891-1892/Rumi: 1893-1894), s. 856-860.; Salih Zeki, **Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Karabet Matbaası, 1311 (Hicri: 1893-1894/Rumi: 1895/1896), s. 540-542.; Salih Zeki, **Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Karabet Matbaası, 1318 (Hicri: 1900-1901/Rumi: 1902-1903), s. 308.; Miralay Hasan Fethi, **Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şahane Matbaası, 1323 (Hicri: 1905-1906/Rumi: 1907-1908), s. 458-459.; M. Ali, a.g.e., s. 31-31; Salih Zeki, **Muhtasar Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Karabet Matbaası, 1312 (Hicri: 1894-1895/Rumi: 1896-1897), s. 307-310.; M. Şevki, **Yeni Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Şems Matbaası, 1328-1329 (Hicri: 1910-1911/Rumi: 1912-1914), s. 244.

Edison ömrü içerisinde anlaşılır ve bozulmayan bir şekilde birçok kez tekrar imkânı veren bir fonograf görebileceğinden şüphe ettiğini ve bu nedenle geliştirmeyi başarabileceğini düşündüğü elektrik ışığıyla meşgul olmak için fonografı terk ettiğini ifade etmiştir.[69]

Ancak takip eden on yıl içinde bu sorunlar büyük ölçüde aşılmıştır. İlk olarak, "Mösyö Hardi" adında birinin silindirin sabit hızda dönmesini sağlayan bir mekanizma geliştirdiği aktarılmıştır.[70] Asıl devrimsel gelişme ise 1885'te Charles Sumner Tainter'in icat ettiği "grafofon"[71] ile gerçekleşmiştir. Grafofonda, dikiş makinelerindekine benzer bir ayak pedalı ile sabit hızda döndürme sorunu çözülmüş ve en önemlisi, dayanaksız kalay levha yerine; daha dayanıklı, taşınabilen ve daha kaliteli ses kaydı tutabilen balmumu silindirler (fonogram) kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler üzerine Edison, Tainter'e telif ücreti ödemeyi kabul ederek bu yenilikleri kendi fonografına dâhil etmiştir.[72] Sonraki yıllarda ise Emile Berliner tarafından geliştirilen gramofon[73] ile grafofonda kulağa yaslanılan bir boru vasıtasıyla

[69] M. Ali, a.g.e., s. 31-32.
[70] Ahmed Rasim, a.g.e., s.15.
[71] Edison'ın kalay folyoyu kayıt yüzeyi olarak kullanan ticari bir fonograf geliştirme çabaları başarısız olmuştu. Bell ve Tainter'in 1880'lerin ortalarında balmumu kayıtlı bir silindir fonografı göstermesiyle Edison, dikkatini yeniden ses kaydına çevirdi. 1887-1889 arasında Edison ve laboratuvar ekibi, Bell-Tainter grafofonundan teknik olarak daha üstün olan geliştirilmiş fonograflar ve balmumu silindirler geliştirdi. Ancak Edison'ın fonografı elektrik motoru nedeniyle çok daha pahalı ve kullanımı zordu, bu nedenle dikte makinesi olarak sınırlı bir pazar bulabildi. Edison ayrıca küçük bir fonograf ve silindir kullanarak konuşan bir oyuncak bebek pazarlamaya çalıştı ancak bunlar çok kırılgan çıktı. 1890'larda dikte fonografını pazarlayan temsilcilerin cihazlara jeton yuvaları takıp fonograf salonları kurmasıyla fonograf yeni kullanım alanları bulmaya başladı. On yılın ilerleyen zamanlarında ucuz yaylı motorlara sahip yeni fonograflar ortaya çıktı ve Edison ses kayıt endüstrisini geliştirmeye yeniden ciddiyetle yöneldi. 1890'ların sonlarında, Edison ve ekibi, daha ucuz fonograflara ve kayıtları çoğaltmak için geliştirilmiş yöntemler geliştirdi, bu da Edison'ı on yıl boyunca endüstri lideri yaptı. Bkz: "Wax Cylinder Phonograph", Rutgers-New Brunswick Schools of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=544:wax-cylinder-phonograph, 10 Ağustos 2025.
[72] M. Ali, a.g.e., s. 32-42.
[73] Emile Berliner ticari olarak başarılı bir versiyon geliştiren ilk kişi olmasına rağmen, Edison ilk olarak 1878'de bir "disk fonograf" yaratmaya çalıştı. 1907'ye gelindiğinde, Victor Talking Machine Company'nin disk fonograf satışları, Edison'ın silindir fonografının satışlarını geride bırakmıştı. Edison, silindir kayıtlarının daha üstün se skalitesi sunduğuna inandığı için başlangıçta disk formatına direndi. 1910 yıllarında, Edison nihayet kendi disk teknolojisin geliştirmeye başladı. Geliştirdiği disk fonografının ve kayıtlarının teknik üstünlüğüne rağmen, rakiplerinin yaptığı makinelerle uyumlu değillerdi. Ayrıca, Edison'ın işi, yalnızca kişisel olarak onayladığı seslere sahip şarkıcıları kaydetmekte ısrar ederek opüler müzik pazarına hitap etmeyi başaramadığı için zarar gördü. Sonuç olarak, Edison'ın fonograf işi daha önceki Pazar hâkimiyetini hiçbir zaman geri kazanamadı ve sonunda 1929'da faaliyetlerini durdurdu. Bkz: "Disc Phonograph", Rutgers-New Brunswick Schools of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=529:disc-phonograph, 10 Ağustos 2025

dinlenilen fonografın sesi, bir tiyatro salonunda yüzlerce kişinin duyabileceği şekilde şiddetli hâle getirilmiş[74] ve Edison'ın (veya başka bir metne göre "Mösyö Lande"nin)[75] megafon adlı, sesi çok daha uzağa taşıyabilen cihazıyla fonograf teknolojisindeki ilerleme sürdürülmüştür.[76]

3.3.3. Fonografın Mucidi Tartışmaları

Osmanlı yayınları, Edison'ı fonografın mucidi olarak takdir ederken, genellikle bu icadın bilimsel bir birikimin sonucu olduğunun farkında olunduğunu da göstermektedir. Metinlerde, kaydedilen sesin tekrar edilmesi yöntemini bulması Edison'a atfedilirken,[77] sesin kaydedilmesi aşamasındaki öncü çalışmalara ve bu kişilerin hakkının teslim edilmesine yönelik belirgin bir çaba görülmektedir.

Bu bağlamda en çok anılan isim, Fransız Édouard-Léon Scott de Martinville'dir. Scott, Edison'dan yaklaşık yirmi yıl önce, 1857'de, "sesin kendi kendini yazması" anlamına gelen "fonotograf" adını verdiği bir alet icat etmiştir.[78] Bu alet, ses titreşimlerini isli bir kâğıt üzerine zikzaklı çizgiler olarak kaydedebiliyor fakat bu kayıtları sese dönüştüremiyordu.[79] *Yadigâr*'da bu durum, Scott "fonografın içerdiği iki özellikten birincisini, yani sözleri tamamıyla kaydetmek yolunu bulmuştur" şeklinde özetlenmektedir.[80] *Fünûn*'da daha da ileri gidilerek, Edison'ın fonografı icat ederken Scott'ın aletini hafif şekilde düzeltmekten başka bir şey yapmadığı" ifade edilmiştir.[81]

Metinlerde Scott'a karşı duyulan sempati, özellikle onun trajik hikâyesine vurgu yapılarak belirginleştirilmiştir. *Fünûn* ve *Malûmât*'taki ifadeler, Scott'ın icadından hiçbir maddi fayda göremediğini, tüm servetini bu yolda harcadığını ve

[74] Ahmed Rasim, a.g.e., s. 27.
[75] "Yeni Bir Fonograf", **Servet-i Fünûn**, Sene: 16, Cilt: XXXI, No: 797, 20 Temmuz 1322 (2 Ağustos 1906), s. 272.
[76] "Fonografın Derece-i Terakkisi", **Maârif**, Sene: 15, Cilt: V, No: 107, 27 Muahrem 1311/29 Temmuz 1309 (10 Ağustos 1893), s. 27-28.
[77] M. Ali, a.g.e., s. 27.
[78] A.e., s. 25.
[79] Ahmed Rasim, a.g.e., s.8.
[80] Bedri, a.g.e., s. 8.
[81] M. Ali, a.g.e., s. 26.

"ailesini zaruret ve ızdırap içinde bırakarak vefat ettiğini"[82] anlatarak bir nevi vefa borcu ödemeye çalışıldığını düşündürmektedir.

Mucitlik tartışmalarında adı geçen bir diğer isim ise Charles Cros'tur. *İctihad*'da yayımlanan bir yazıya göre Cros, Scott'ın kaydettiği zikzaklı çizgileri, karmaşık bir fotoğraf tekniğiyle, çalınabilir girintili çıkıntılı çizgilere dönüştürmeyi tasarlamış, fakat bu fikir teoride kalmıştır. Edison ise, bu iş için fotoğraf gibi dolaylı yöntemlere başvurmaksızın, sesi doğrudan yumuşak bir madde üzerine girintili çıkıntılı çizgiler halinde kaydetmeyi sağlayan "pek sade bir usul" bulmuştur. Bu nedenle, Cros'un teorisine karşılık Edison'ın pratik uygulaması üstün gelmiş, fonografın mucidi Edison olmuştur.[83]

3.3.4. Osmanlı'da Sosyal Hayatın Bir Parçası Olarak Fonograf

Fonografın Osmanlı toplumuna girişi, yalnızca gazete haberleri ve halka açık gösterimlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda eğitim müfredatına da girmiştir. İcadın yaygınlaşmasına paralel olarak, *İlm-i Hikmet-i Tabiiye*, *Kıraat-ı Fenniye* ve çeşitli fizik ders kitapları gibi eğitim yayınlarında fonograf standart bir konu haline gelmiştir.[84] Bu

---

[82] M. Ali, a.g.e., s. 26.; M. Rıfat, "Fonograf Tarihi: 216. Nüshadan Mâbad", **Ma'lûmât**, Sene: 5, Cilt: XII, No: 218, 9 Ramazan 1317/30 Kanunuevvel 1315 (11 Ocak 1900), s. 515.

[83] A. Vefa "Edison ve Fonograf", **İctihad**, No: 81, 21 Teşrinisani 1329 (4 Aralık 1913), s. 1800.

[84] Salih Zeki, **Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, 1327 (Hicri: 1909-1910/Rumi: 1911-1912), s. 348Necib Asım, a.g.e., s. 515-519.; M. Şevki, **Yeni Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Şems Matbaası, 1328-1329 (Hicri: 1910-1911/Rumi: 1912-1914), s. 246-249.; M. Şevki, **Yeni Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1337 (Hicri: 1918-1919/Rumi: 1921-1922), s. 259-263.; Mehmet İzzet, **Ulûm-i Hikemiyye ve Ulûm-u Tabiyye**, C: I, İstanbul, Karabet Matbaası, 1328 (Hicri: 1910-1911/Rumi: 1912-1913), s. 229-230.; Osman Nuri, **Ulûm-ı Hikemiyye ve Tabiiyye'den Hikmet ve Kimya**, İstanbul, Karabet Matbaası, 1326-1328 (1910), s. 204-206.; M. Satı, **Mebâdî-i Ulûm-ı Tabiiye'den Hikmet ve Kimya**, İstanbul, 1327 (Hicri: 1909-1910/Rumi: 1911-1912), s 123-125.; Salih Zeki, **Mukaddemat-ı Ulûm-ı Tabiiyeden Yeni Hikmet ve Kimya**, İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1333 (Hicri: 1914-1915/Rumi: 1917), s. 130-133.; O. Cevdet, **Fizik (Darülmuallim'in İbtidai Mahsusudur)**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1331 (Hicri: 1912-1913/ Rumi: 1915/1916), s, 726-729.; Kemal Zaim, **Fizik (Lise İkinci Devrenin Üçüncü Sınıfına Mahsusdur)**, C: III, İstanbul, Matbaa-i Âmire**,** 1926), s, 355-356.; Kemal Zaim, **Fizik (Liselerin İkinci Devre Üçüncü Sınıfının Edebiyat Şubesine Mahsusdur)**, İstanbul, Devlet Matbaası, 192) s, 156-158.; Ahmed Hulusi, **Tatbikatlı Yeni Fizik (Liselerin ilk devrelerinde, orta mekteblerde, muallim, ticaret ve sınayi ve ziraat ve imam hatip mekteblerinde tedris olunmak üzere yazılmıştır)**, Cilt: II, Istanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1926, s 8-10.; Harun er-Raşid, **Yeni Fizik Dersleri (Liselerin ilk devreleriyle orta mekteblerde, erkek ve kız muallim ve imam ve hatib mekteblerinde tedris edilmek üzere tertib edilmişdir)**, Cilt: II, İstanbul, Türk Matbaası, 1928, s 12-14.; Hayri Dener, **Fizik Dersleri (Liselerin ilk sınıflarıyle orta, kız ve erkek muallim mekteblerine mahsusdur)**, Cilt: I, İstanbul, Maarif Matbaası, 1928; s 12-13.

kitaplarda aletin çalışma prensibi çoğunlukla görsellerle desteklenerek açıklanmış, süreç içerisindeki çeşitli baskılarda ilk modellerin sorunları ve alet üzerinde yapılan geliştirmeler açıklanmıştır.

Fonograf, icadından kısa bir süre sonra Osmanlı topraklarına ulaşarak önce bir merak unsuru, ardından da gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir.1881 gibi erken bir tarihte *Vakit* gazetesinde çıkan bir ilan, "halkın talebi üzerine" Beyoğlu'nda bir fonograf gösteriminin "tekrar ve son defa" yapılacağını duyurmaktadır.[85] Bundan 14 yıl sonra, 1895 yılında *Hazîne-i Fünûn*'da yayımlanan bir yazıdan fonograf gösterimlerinin hâlâ devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Fonograf gibi "tuhaf icatlara" çok meraklı olduğunu belirten yazar, buna rağmen hâlâ fonografı görmediğini ifade etmesiyle başladığı yazısında nihayet fonografı tecrübe etmeye gidebilip fonografın borusuna kulağını dayadığını ve çok hoşnut kaldığını anlatmaktadır.[86]

Ancak on dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelindiğinde bu "fennî acîbe", İstanbul'da hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Öyle ki, 1899'da *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan bir metinde yazar, fonografın duyulmadığı ve görülmediği neredeyse hiçbir yer kalmamasından şikâyet etmektedir. Bu şikâyetiyle fen ve medeniyetin son ürünlerine karşı birisi olarak gözükmek istemeyen yazar, asıl şikayetinin fonografa değil, halkın genellikle kendisine göre kulak tırmalar nitelikte olan müzikleri her yerde ve sürekli dinlemesine olduğunu belirtmektedir. Hatta fonografın ilk çıktığı zamanlarda kendisinin de almayı düşündüğünü itiraf eden yazar, fonografın birdenbire yaygınlaşması dolayısıyla bayağı ve değersiz bir şey haline geldiğini düşündüğü için almadığını ifade etmektedir.[87] Benzer bir eleştiri, yazarının halkın fonografa büyük ilgi gösterip yalnızca eğlence maksadıyla kullanıp ilgilendiklerinden şikâyet ettiği ve bu aletin farklı şekillerde de kullanabildiğini anlattığı bir metin *Çocuklara Rehber*'in 1900 tarihli birinci sayısında görülmektedir.[88]

---

[85] **Vakit**, Sene: 6, No: 1943, 16 Mart 1881, s. 4.
[86] "Musâhabe-i Üsbû'iyye", **Hazine-i Fünûn**, No: 17, 28 Rabiulahir 1313/6 Teşrinievvel 1311 (18 Ekim 1895), s. 1.
[87] "İstanbul Postanesi", **Servet-i Fünûn**, Sene: 9, Cilt: XVIII, No: 446, 16 Eylül 1315 (28 Eylül 1899), s. 59.
[88] "Musahebe", **Çocuklara Rehber**, Sene: 4, No: 1, 19 Zilhicce 1317/7 Nisan 1316 (20 Nisan 1900), s. 6-7.

Yüzyılın sonuna gelindiğinde fonograf, İstanbul'da bir tüketim nesnesine dönüşerek canlı bir piyasa oluşturmuştur. Gazete ilanlarında fonograf ve "kovan" olarak adlandırılan silindirlerin satışı yaygınlaşmış, hatta Osmanlı topraklarında yerli kovan üretiminin yapıldığı anlatılmıştır.[89] Giderek artan üretici sayısı ve rekabet sayısında düşen fiyatlar, aletin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır.[90] Bu piyasa hareketliliği, *Malûmât* gazetesinin 1900 tarihli bir haberine yansıyan sahte fonograf ve kovan imalatçılarını da beraberinde getirmiştir.[91] Fonograf teknolojisinin evrimi de bu pazar üzerinden takip edilebilmektedir: 1908'de "Osmanlı Plak Fabrikası'nın plak ilanları gramofon döneminin başladığını gösterirken,[92] 1919'da "Elmaslı diyaframlı Edison gramofonları" gibi yeni modellerin[93] ve 1929'da plakları 40 dakika boyunca iğnesiz çalabilen "Gramofon Edison" reklamları,[94] fonograf teknolojisinin Geç Osmanlı döneminden Erken Cumhuriyet dönemine kadarki serüvenini ortaya koymaktadır.

Fonografın eğlence aracı olmasının ötesinde potansiyel kullanım alanlarının da sıkça tartışıldığı görülmektedir. Aletin, sesi olduğu gibi aktarabilme özelliği sayesinde, hasta veya yaşlıların şüpheye yer bırakmayacak şekilde vasiyetnamelerini kaydedebileceği;[95] meşhur hatiplerin, şairlerin ve şarkıcıların seslerinin gelecek

---

[89] "Fonograf Kovanları", **Hanımlara Mahsus Gazete**, Sene: 4, No: 16-218, 27 Safer 1317/25 Haziran 1315 (7 Temmuz 1899), s. 10.; "Fonograf Kovanları", **Ma'lûmât**, No: 860, 13 Ekim 1899, s. 4.; İbrahim Fevzi, "Fonograf Mağazası", **Yeni Asır**, No: 525, 20 Cemazeyilahir 1318/2 Teşrinievvel 1316 (15 Ekim 1900), s. 4.; İbrahim Fevzi, "Fonograf Mağazası", **Yeni Asır**, No: 527, 27 Cemazeyilahir 1318/9 Teşrinievvel 1316 (22 Ekim 1900), s. 4.; **Hanımlara Mahsus Gazete**, Sene: 6, No: 89-291, 20 Şaban 1318/30 Teşrinisani 1316 (13 Aralık 1900), s. 6.; İbrahim Fevzi, "Fonograf Mağazası", **Yeni Asır**, No: 545, 27 Şaban 1318/7 Kanunuevvel 1316 (20 Aralık 1900), s. 4.

[90] Müftüzade Ali İhsan, "Fonografın Faidesi", **Musavver Fen ve Edeb**, Sene: 1, No: 9, 24 Cemazeyilahir 1317/18 Teşrinievvel 1315 (30 Ekim 1899), s. 35.

[91] "Fonografçılıkta İhtikar", **Ma'lûmât**, No: 1112, 23 Safer 1318/9 Haziran 1316 (22 Haziran 1900), s. 3.

[92] "Osmanlı Plak Fabrikası", **Musavver Terâkki**, Sene: 10, Cilt: III, No: 11, 20 Rabiulahir 1326/9 Mayıs 1324 (22 Mayıs 1908), s. 4.

[93] "Elmaslı Diyafragmalı Edison Gramofonları", **İleri**, No: 707, 27 Aralık 1919, s. 4.

[94] "Gramofon Edison", **Milliyet**, Sene: 4, No: 1162, 8 Mayıs 1929, s. 6.; "Gramofon Edison", **İkdam**, No: 11506, 8 Mayıs 1929, s. 4.; "Gramofon Edison", **Vakit**, Sene: 12, No: 4072, 8 Mayıs 1929, s. 4.; "Gramofon Edison", **Son Saat**, Sene: 5, No: 1488, 10 Mayıs 1929, s. 12.

[95] "Şuun-ı Fenniye", **Teavün-i Aklâm**, Sene: 1, No: 34, 19 Rabiulahir 1305/22 Kanunuevvel 1303 (4 Ocak 1888), s. 268.; Hüseyin Cahit, "Ezmine-i Cedîde Hukukunda Sembolizm", **Servet-i Fünûn**, Sene: 8, Cilt: XVI, No: 414, 5 Şevval 1316/4 Şubat 1314 (16 Şubat 1899), s. 278-279.

nesillere aktarılabileceği;[96] okullarda bir eğitim materyali[97] veya iş yerlerinde ve devlet dairelerinde dikte ve arşivleme amacıyla kullanılabileceği[98] gibi fikirler öne sürülmüştür. Fonografın popüler kültüre yansımasının ilginç örneklerinden bazıları ise "konuşan bebekler" ve "fonograflı saatler"dir. Gazeteler, Edison'ın içine küçük bir fonograf yerleştirilmiş ve çocuk şarkıları söyleyen oyuncak bebekler üretme düşüncesinde olduğunu yazmıştır.[99] Edison'ın bu girişimi başarılı olamasa da fikir, Fransız bir mucit tarafından geliştirilerek hayata geçirilmiştir.[100] Benzer şekilde, içine yerleştirilen bir fonograf sayesinde saatin kaç olduğunu sesli olarak bildiren saatler de basında yer bulmuş, bu icat genellikle İsviçreli saatçilere atfedilse de bir yazıda "Edison'un Saati" başlığıyla sunulmuştur.[101]

[96] "Islah Olunmuş Fonograf", **Umrân**, Sene: 2, Cilt: I, No: 25, 1 Muharrem 1306/26 Ağustos 1304 (7 Eylül 1888), s. 3.
[97] "Muallimlere Beşaret", **Ma'lûmât**, Sene: 1, No: 9, 13 Şevval 1311/7 Nisan 1310 (19 Nisan 1894), s. 68-69.
[98] Ahmet Midhat, "Yazıya İhtiyaç Kalmayacak mı?", **Tercümân-ı Hakikât**, No: 2727, 23 Şevval 1304/3 Temmuz 1303 (15 Temmuz 1887), s. 3.; Ahmed Midhat, a.g.e., s. 278.
[99] "Edison Oyuncağı", **Kastamonu**, Sene: 18, No: 821, 20 Cemazeyilevvel 1307/8 Kanunusani 1305 (20 Ocak 1890), s. 3.; İbrahim Aşki Bey, "Edison'un Söyleyen Kuklası", **Mirsad**, Sene: 1, No: 20, 25 Temmuz 1307 (6 Ağustos 1891), s. 155-157.; "Garaib-i Terakkiyat", **Musavver Cihan**, Sene: 1, No: 4, 19 Safer 1309/12 Eylül 1307 (24 Eylül 1891), s. 26-29.
[100] "Lakırdı Söyleyen Bebekler", **Maarif**, Sene: 3, Cilt: V, No: 126, 12 Cemazeyilevvel 1311/9 Teşrinisani 1309 (21 Kasım 1893), s. 341-342.
[101] "Edison'un Saati", **Maarif**, Cilt: II, No: 28, 3 Şaban 1309/20 Şubat 1307 (3 Mart 1892), s. 30.; "Makinalı Horoz", **Sabah**, Sene: 5, No: 1578, 26 Cemazeyilahir 1311/23 Kanunuevvel 1309 (4 Ocak 1894), s. 3.; "Dilli Saat", **İkdam**, No: 29, 27 Safer 1312/18 Ağustos 1310 (30 Ağustos 1894), s. 4.; "Fonograflı Saat", **Ma'lûmât**, Sene: 1, No: 39, 7 Cemazeyilahir 1312/24 Teşrinisani 1310 (6 Aralık 1894), s. 211-212; "Fonograflı Saat", **Hanımlara Mahsus Gazete**, Sene: 11, No: 500, 2 Muharrem 1323/24 Şubat 1320 (9 Mart 1905), s. 4.

3.4. Ampul (Akkor Lamba)

Thomas Alva Edison'ın en bilinen ve popüler kültürde kendisiyle en çok özdeşleşen icadı olan elektrik lambası,[102] Osmanlı yayınlarında genellikle "müteşehhib lamba" (akkor lamba) ve "Edison Lambası" adlarıyla yer almaktadır. Edison'ın bu icadı *İlm-i Hikmet-i Tabiiye* gibi erken tarihli ve kapsamlı ders kitaplarında özel bir başlık altında incelenmiştir. Bunun yanı sıra, *Hikmet-i Tabiiye*'nin farklı yıllardaki baskılarında, *Kıraat-ı Fenniye*'de, *Mebâdî-i Ulûm-i Tabiiyeden Hikmet ve Kimya*'da ve *Fizik* ile *Fizik Dersleri* gibi çeşitli ders kitaplarında da konuya değinilmiştir. Bu eserlerin yanı sıra *Muhtasar Hikmet-i Tabiiye*, *Ulûm-i Hikemiye ve Ulûm-i Tabiiye*, *Sefâin-i Harbiyede Tenvîr-i Elektrik* ve *Amelî Elektrikçilik* gibi eserlerde de konunun ele alındığı görülmektedir. Bu yayınlar, icadın yalnızca teknik altyapısını değil, aynı zamanda dönemin diğer aydınlatma teknolojileriyle olan farklarını, pratik kullanım alanlarını ve toplumsal hayata potansiyel etkilerini de okuyuculara aktarmıştır.

3.4.1. Mevcut Sorunlar ve Edison'ın Motivasyonu

Edison'ın akkor lambayı geliştirdiği dönemde elektrikle aydınlatma, büyük ölçüde ark lambaları aracılığıyla sağlanmaktaydı. Osmanlı yayınlarında "kavs-ı voltaî"[103] (voltaik ark) veya "kavsli lambalar"[104] olarak isimlendirilen bu teknoloji, özellikle "Yablochkov mumu" gibi türleriyle tanınmaktaydı. Ancak bu lambaların en

[102] Edison, elektrik lambası üzerindeki çalışmalarına Eylül 1878'de başladı ve ilk denemelerinde yüksek erime noktası nedeniyle platin tel filamanlar kullandı. Ancak, havanın platini zayıflatarak daha düşük sıcaklıklarda erimesine neden olduğunu fark edince, çözümü filamanı bir vakum ampulüne yerleştirmekte buldu. Platinin hem pahalı olması hem de düşük elektrik direncine sahip olması, aydınlatma sistemi için büyük ve maliyetli bakır iletkenler gerektireceğinden yeni bir sorun teşkil ediyordu. Bu nedenle Edison'un asıl amacı, sistemin genel maliyetini düşürecek yüksek dirence sahip bir lamba yaratmaktı. Bu hedefe yönelik atılımını Ekim 1879'da, karbonize iplikten yapılmış bir filamanı vakumlu bir ampul içinde başarıyla denediğinde gerçekleştirdi. Başarılı tasarımının temelini oluşturan bu iki unsur, yani vakumla kapatılmış bir ampul içindeki yüksek dirençli filaman, onun icadının anahtarını oluşturdu. Edison, çeşitli karbon formları üzerinde yaptığı deneyler sonucunda, ticari olarak üreteceği lambalar için en uygun malzemenin bambu olduğuna karar verdi, zira ilk halka açık gösterilerde kullandığı karbonize karton filamanlar tutarsız yapıları nedeniyle seri üretime uygun değildi. Bkz: "Electric Lamp", Rutgers-New Brunswick School of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=531:electric-lamp, 10 Ağustos 2025.

[103] Mahmud Cemal, "Ziya-yı Elektriki", **Ma'lûmât**, Sene: 2, Cilt: IV, No: 77, 6 Zilkade 1314/27 Mart 1313 (8 Nisan 1897), s. 582-584.

[104] Mehmet İzzet, a.g.e., s. 193-194.

temel sorunu, yaydıkları ışığın gündelik ve ev içi kullanım için fazla parlak ve rahatsız edici olmasıydı. Nitekim dönemin metinlerinde Edison lambasının ışığının, Yablochkov mumunun ışığı kadar şiddetli olmadığı ve "onun kadar göze dokunup zarar vermediği" ifadelerine yer verilmiştir.[105]

Edison'ın bu icada yönelmesindeki temel motivasyonun da tam olarak bu olduğu aktarılmaktadır. Bizzat kendisinin naklettiği bir anısından, 1878'de ilk defa gördüğü bir elektrik lambası için "ziyası pek şiddetli pek büyüktü" sözleri aktarılmıştır.[106] Bu tespitten yola çıkarak vardığı sonuç ise aydınlatmanın geleceği için bir dönüm noktası teşkil edecektir: "Buna binaen lambaların kıtasını küçülterek adedini çoğaltmak lazım geleceğini düşündüm."[107] Edison'ın bu fikri, aydınlatmayı büyük kamusal alanlardan ve endüstriyel mekânlardan çıkarıp evlere, dükkânlara ve sokaklara, yani doğrudan halkın yaşam alanlarına taşımayı hedefleyen bir vizyonu ortaya koymaktadır.

3.4.2. İcat Süreci

Akkor lamba, temel olarak havası alınmış bir cam fanus (ampul) içinde, yüksek erime noktasına sahip bir telin (filaman) elektrik akımıyla akkor haline getirilmesi prensibine dayanmaktadır.[108] Bu fikir, Edison'dan önce de mevcuttu; 1841 yılında İngiliz Frederick de Molenys, bir platin tel kullanarak bu prensibi denemiştir.[109] Fakat platin telin yüksek sıcaklıkta erimesi ve yerine denenen kömür (karbon) tellerin ise bükülmeye çalışıldığında kırılması gibi temel sorunlar, lambanın pratik ve uzun ömürlü bir kullanıma ulaşmasını engellemekteydi.[110]

Edison'ın bu noktadaki en büyük katkısı, soruna yönelik uyguladığı yaklaşım sayesinde olmuştur. *İctihad*'da yer verilen anlatıya göre, yalnızca platinden daha dayanıklı bir maden aramak gibi belirsiz ve talihe bağlı bir yola girmek yerine, çalışmalarını maddenin homojen olma özelliği yönünde yoğunlaştırmıştır.[111] Bu

[105] Necib Asım, a.g.e., s. 499-500.
[106] M. Rauf, a.g.e.
[107] A.e.
[108] Memduh, "Mebhais-i Elektrikiyeden: Nar Beyaz Lambalar", **Servet-i Fünûn**, Sene: 18, Cilt: XXXV, No: 891, 8 Mayıs 1324 (21 Mayıs 1908), s. 102.
[109] Doktor Tevfik, a.g.e., s. 791.
[110] Salih Zeki, **Hikmet-i Tabiiye**, 1326-1328 (1910), s. 408-409.
[111] A. Vefa, a.g.e., s. 1799.

tercihe yapılan vurgu, Edison'ın rastgele deneyler yapan bir mucitten ziyade, sistematik bir araştırmacı olarak sunulmak istendiğini göstermektedir.

Bu sistematik arayışın, birçok kez Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi basınında efsanevi bir adanmışlık hikâyesiyle birleştirilerek aktarıldığı görülmektedir. *Cumhuriyet*'teki anlatıya göre, Edison 1877'de kurduğu laboratuvarında diğer icatlarından kazandığı parayı elektrik lambasını bulmak uğruna harcamaya karar vermiştir. Bu süreçte havasız ortam yaratmadaki kısıtlılık nedeniyle ilk denemelerindeki lambalar bütün gayretine rağmen 15 dakikadan fazla yanmamıştır. Sürecin devamında Edison'ın altı bin numune üzerinde deneyler yaptıktan sonra ulaştığı başarının bedeli 112 saat uykusuzluk ve 98 gün çamaşır değiştirmediği yoğun bir çabadır.[112]

İctihad'da yayımlanan başka bir metindeki anlatıya göre, Edison esnek ve dayanıklı filaman için en uygun malzemeyi bulmak için eline ne geçtiyse yakmış ve sonunda en elverişli maddenin "Hint kamışı" (bambu) olduğu sonucuna varmıştır. Birçok çeşidi olan bambunun en işlevli cinsini bulabilmek için İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde ne kadar kitap varsa okumuş; aylarca, senelerce içinden çıkılamayacak olan bu kitaplar arasından bir hafta sonra aradığını bularak çıkmıştır.[113] Nihayetinde Edison, bambu ağacının liflerini karbonlaştırarak elde ettiği filamanları, havası özenle boşaltılmış cam fânusların içine yerleştirerek ilk sınai lambayı vücuda getirmiştir. [114]

3.4.3. Edison Lambası

Edison'ın asıl dehasının bir fizik prensibini keşfetmekten çok, o prensibi herkesin kullanabileceği pratik, güvenilir ve seri üretilebilir bir ürüne dönüştürmesi olduğu üzerindeki vurguya sık rastlanmaktadır. *Fen Âlemi*'ndeki metinde belirtildiği gibi, Edison'dan önce pek çok kişi elektrik lambası yapmaya teşebbüs etmişti fakat kesintisiz muntazam bir ışık veren bir elektrik lambası henüz meydana getirilememişti.[115] *Milliyet* gazetesindeki bir yazıda da benzer bir şekilde, elektrik

[112] **Cumhuriyet**, "İhtiralar Babası Edison", s. 2.
[113] A. Vefa, "Edison: Mâbad", **İctihad**, No: 2-79, 5 Eylül 1329 (18 Eylül 1913), s. 1749-1750.
[114] Mühendis A. M., a.g.e., s. 326.
[115] A.e.

akımıyla bir telin kızdırılabileceğinin bilindiği, ancak “bunu tatbikatta kabili istifade bir hale getiren” kişinin Edison olduğu ifade edilmiştir.[116]

Edison lambası, temel olarak, havası boşaltılmış bir fânus içinde, nal şeklindeki bir filamanın platin maşalara tutturulmasından oluşmaktadır. Bu lamba, alçıdan yapılmış vidalı bir soket aracılığıyla bir duya bağlanır. Tertibatın en belirgin özelliği, duyun içinde bulunan hareketli bir daire şeklindeki mekanizmadır. Bu mekanizma, döndürülerek hem devreyi tamamlayıp kömürü akkor derecesinde ısıtarak ışık yakmaya, hem devreyi keserek lambayı söndürmeye, hem de akımı ayarlayarak lambanın 18 mumluk parlaklığını bir "idare kandili" seviyesine kadar kısıp yükseltmeye yaramaktadır. Lamba, *İlm-i Hikmet-i Tabiiye*’nin 1308 tarihli baskısında yer alan anlatım ve görsellerde görüldüğü üzere teknik çizimlerle ve detaylı açıklamalarla sunulmuştur:

Şekil 6: "Şekil 690 Evvel, Sani", Adolph Ganot, İlm-i Hikmet-i Tabiiye, çev. Antranik Gırcikyan, Cilt: II, 2. bsk., İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1308 (Hicri: 1890-1891/Rumi:1892-1893), s. 620.

> “Mûmâileyhin ihtira ettiği lamba iki sınıfa münkasım olup birini (mertebe-i bâlâ) veya (büyük lamba) tesmiye ettiği gibi diğerini (mertebe-i vasatî) veya (orta lamba) ismiyle yâd etmiştir. Bunların yekdiğerinden farkı ise büyük lambada müstamel olan kömür çubuk 12 santimetre tûlünde ve nalçe şeklinde olup vasat lambada ise mezkûr çubuk

[116] **Milliyet**,“Edison ve Eserleri”, s. 4.

ancak 6 santimetre tûlünde bulunur. Bu suretle nalçe şeklinde ifrağ olunmuş *k* kömürlerinin uçları (şekil 690 evvel)'de resm olunduğu gibi havası tahliye olunmuş *f* fânus derûnunda vâki ve platinadan mamûl *m m* maşanın uçlarına amûden sıkıştırılmış olup bu iki muhtelifü'l-cins cisimleri birbirine lâsık etmek için temvih-i galvanizma iânesiyle mezkûr uçlara nühâs yaldızı kaplanmıştır. Ve kömür çubuk nâr-ı beyzâ derecede teshîn olunduğu esnada platina maşasının dahi bi'tte'sîr teshîn etmemesi için platinanın kutru kömürün kutrundan ziyade olmalıdır. Cihâz-ı mezbûrun *f* fânusu derûnundaki *k k* kömür ile *m m* platina maşası birbirine merbût bulundukları halde alçıdan masnu *s s* vida ağızlığın üzerine kaviyyen lâsık olunmuştur ki bu ağızlık (şekil 690 sanîde) gösterildiği gibi *şş* bir râfianın veya müstakilen imal olunmuş bir şamdanın re'sine vidalandığı halde platina maşanın alt uçları şamdanın mihverinde vaki nâkil-i cereyân *g* müteharrik dâirenin iki yanlarına mümâs olup dâire-i mezkûrenin dahî tansîf noktası müctenib olduğu için ayrı ayrı iki kavislerinden mürekkep olmakla o nısf-ı kavisleri takrîr taksim eden hat vaziyet-i amûdiyede bulunduğundan iki nısf-ı dâireler platina maşanın iki nihayetlerine mümâs bulundukları gibi diğer taraftan *b b'* bendlere vidalanmış olan nâkil-i cereyan safîhalara dahî mümâs olup ve aynı bendlere *c c'* mecrâ-ı telleri merbût olunduğundan cereyân-ı galvanizma *b* bendden ve platina maşanın *m* kolundan bilâmürûr *k k* kömürün kütlesinden geçerek onu nâr-ı beyzâ derecede teshîn ve ziyâdâr kılarak platinanın *m'* kolundan ve *b* bendden ve *c'* mecrâ-ı telinden yine manzûmeye avdet eyler. Ve eğer lambayı söndürmek murâd olunursa *g* daireyi ikiye taksîm eden hatt-ı mücerred istikamet-i ufkîyeye çevrildikçe cereyân-ı galvanizmanın devri münkatı olup ziya dahî müntafi olur. İşte Edison'ın imal ettiği lamba-i kebîrin ziyâsı 18 mum veya iki aded karsel lambası ziyasına müsavi olup şiddeti dahi cereyanın şiddetiyle mütenâsib olduğundan merkezdeki nâkil-i cereyan k daireyi az veya çok sağa yahut sola çevirmekle (idare kandili) ziyasına değin tenâkus ettirilir."[117]

3.4.4. Edison Lambasının Avantajları ve Dezavantajları

Osmanlı yayınlarında Edison'ın akkor lambası, önceki aydınlatma teknolojilerine kıyasla önemli avantajlar sunan bir icat olarak tanıtılmıştır. En dikkat çekici üstünlüklerinden biri, ışık şiddetinin ayarlanabilir olmasıdır. Lambanın merkezindeki bir mekanizma sayesinde ışığının arttırılıp azaltılabildiği, hatta bir gece

[117] Adolph Ganot, **İlm-i Hikmet-i Tabiiye**, çev. Antranik Gırcikyan, Cilt: II, 2. bsk., İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1308 (Hicri: 1890-1891/Rumi:1892-1893), s. 619-621.

lambası işlevi görecek kadar kısılabileceği belirtilmiştir.[118] Ayrıca, ark lambalarının aksine ışığının "göze dokunup zarar vermemesi" de önemli bir avantaj olarak görülmüştür.[119]

Bununla birlikte, lambanın maliyeti, yaygınlaşmasının önündeki en büyük engel olarak görülmüştür. *Hikmet-i Tabiiye*'nin 1309 tarihli baskısında lambanın en temel kusuru, fazla elektrik sarfiyatına ihtiyaç duyması ve dolayısıyla fiyatının pahalı olması olarak gösterilmiştir. Bu durum, lambanın özellikle ilk dönemlerde geniş kitlelere ulaşmasını zorlaştırmış ve ileride elektriğin ucuzlamasıyla bu sorunun aşılacağının umulduğu ifade edilmiştir.[120]

3.4.5. Edison Lambasının Osmanlı'daki Uygulamaları

Dönemin yayınları, Edison lambasının potansiyel kullanım alanlarının ne kadar geniş olduğunu göstermektedir. Lambaların evlerde, apartmanlarda, tiyatrolarda, gazinolarda, dükkân ve mağazalarda kullanılabileceği aktarılmıştır.[121] Bunların yanı sıra dalgıç başlıkları, şamandıralar, liman ve boğaz girişlerindeki aydınlatma direkleri gibi daha özel alanlarda da kullanılabileceği belirtilmektedir. *Servet-i Fünûn*'da özellikle "Şirket-i Hayriye" ve "İdâre-i Mahsûsa" vapurlarının güverte ve kamaralarındaki kullanımından bahsedilmiştir.[122]

Ancak bu geniş kullanım potansiyeline rağmen, elektrik aydınlatmanın Osmanlı başkentine ve gündelik hayata entegrasyonu yavaş olmuştur. 1331 gibi geç bir tarihte yayımlanan *Elektrikçilik* adlı kitapta, dünyanın pek çok yerinde elektrik aydınlatmasının mum ve havagazının yerini aldığı belirtildikten sonra, "elektrik aydınlatmasından mahrum kalmış bir payitaht var ise o da İstanbul'dur" ifadesine yer verilmesi, bu gecikmeyi ortaya koymaktadır.[123] 1931'de İstanbul'da elektrikli aydınlatmanın hâlâ yeterince yaygın olmadığı, Edison'ın ölümünün ardından yas tutmak amacıyla İstanbul'daki elektriğin bir dakika kesilmesi teklifi üzerine dönen

[118] Adolph Ganot, a.g.e., s. 621.
[119] Necib Asım, a.g.e., s. 499-500.
[120] Doktor Tevfik, a.g.e., s. 790-794.
[121] A.e., ; Mahmud Cemal, a.g.e., s. 582-584.; M. Satı, a.g.e., s. 150-151.; Mehmet İzzet, a.g.e., s. 193-194, 1328; Osman Nuri, a.g.e., s. 230-232.
[122] Memduh, a.g.e., s. 102-104.
[123] R. S., **Elektrikçilik**, İstanbul, Mesai Matbaası, 1331 (Hicri: 1912-1913/Rumi: 1915-1916), s. 63.

tartışmada görülmektedir. Bu teklife karşı çıkan yazarın ifadelerine göre, İstanbul'daki çoğu insanın bundan haberi olmayacaktır; çünkü mahalle ve sokakların çoğunluğu elektrik lambasından mahrumdur.[124]

3.5. Hareketli Resimler

Thomas Edison'ın hareketli görüntü teknolojileri üzerine yaptığı çalışmaların[125] Osmanlı Devleti'ndeki yansımaları incelendiğinde, bu teknolojilerin isimlendirilmesi ve işlevlerinin tanımlanması konusunda belirgin bir karmaşa olduğu görülmektedir. Hareketi kaydeden *kinetograf*, kaydedilmiş hareketi bir gözetleme deliğinden izleten *kinetoskop* ve bu cihazların sesle birleştirilmiş versiyonları olan *kinetofon* ile *fonokinetograf* gibi terimler, dönemin basınında sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Bu durum, icatların teknik gerçekliğinden ziyade, Edison'ın kamuoyuna sunduğu temsilin ve geleceğe yönelik vaatlerin bir yansıması olarak okunabilir. Osmanlı basınının bu icatları aktarışı, tek bir mucize beklentisinden, cihazların işlevsel ayrımına ve nihayetinde ses-görüntü senkronizasyonu gibi teknik meselelerin anlaşılmasına doğru evrilen bir süreci göstermektedir.

3.5.1. Tek ve Mucizevi bir Alet Olarak Kinetograf

Edison'ın sinema alanındaki çalışmalarına dair Osmanlı basınındaki en erken tarihli haberler, 1891 yılında yayımlanmıştır. Bu haberler, henüz prototip aşamasındaki farklı cihazların işlevlerini tek bir mucizevi aletin yeteneği gibi sunmaktadır. 4 Haziran 1891 tarihli *Takvîm-i Vekâyi*, Edison'ın fonograf ve fotoğrafı birleştirerek "kinetograf" adında yeni bir alet icat ettiğini ve bu sayede bir kişinin evinde otururken uzak bir yerdeki opera oyununu hem görüp hem de duyabileceği müjdelenmiştir.[126] Bu haber, aslında yıllar sonra ulaşılacak bir sonucu, tamamlanmış bir gerçeklik gibi sunmaktadır.

---

[124] "Edison için matem!", **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1931, s. 3.

[125] Edison ve William Kennedy Laurie Dickson, hareketli görüntüleri çekmek için bir kamera (kinetograf) ve bu görüntülerin bireysel olarak izlenmesi için gözetleme delikli bir kinetoskop icat etmişlerdi. İlk yirmi beş kinetoskop makinesi Ocak 1894'te tamamlanmış ve Nisan ayında satışa sunulmuştu. Bkz: "The Peephole Kinetoscope", Rutgers-New Brunswick School of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/research/motion-picture-catalogs/catalogs-and-the-early-motion-picture-industry/the-peephole-kinetoscope, 10 Ağustos 2025.

[126] "Mister Edison'un Yeni Bir İhtirai", **Takvîm-i Vekâyi**, No: 29, 26 Şevval 1308/23 Mayıs 1307 (4 Haziran 1891), s. 6.

Bu tarihten yalnızca birkaç gün sonra, 10 Haziran 1891'de yayımlanan *Tercümân-ı Hakîkat*'taki yazı, bu algıyı daha da pekiştirmektedir. Yazıda Edison'ın New York Times'a verdiği bir röportaja atıfla, "harekâtı tayin eden alet" anlamına geldiği belirtilen kinetografın, bir salonun ortasına konulan büyük siyah bir levha üzerinde, başka bir yerdeki tiyatro oyununu sesleri ve görüntüleriyle birlikte eksiksiz bir şekilde izletme kabiliyetine sahip olduğu aktarılmıştır. Metinde, aletin saniyede 46 fotoğraf çekebilme gibi bir teknik kabiliyete sahip olduğu vurgulanarak "on dokuzuncu asrın bir mükemmel oyuncağı" tanımı yapılmıştır.[127] Aynı tarihli *Sabah* gazetesi de bu yeni icadın, tiyatrodaki sesleri telefonla dinleyebilme ancak sahneyi görememe eksikliğini giderdiğini belirterek kinetografı övmektedir.[128] Yaklaşık iki ay sonra *Mirsad* ve yılın sonlarına doğru *Servet-i Fünûn* dergilerinde çıkan haberler de benzer şekilde, oyuncuların hareketlerini, sözlerini ve müziği birlikte kaydedip uzaktakilere izleten tek bir alet olarak "kinetograf" imgesini güçlendirmektedir.[129]

Bu ilk dönem metinlerinin tamamı, aslında ayrı ayrı cihazlar olan kamera ve izleme kutusu fikirlerini, ses ve görüntüyü birleştiren, projeksiyon yapabilen tek bir makine potasında eriterek sunmuştur. Bu durumun muhtemel sebebine dair aydınlatıcı nitelikte olabilecek bazı ifadeler, 1897 yılında yayımlanmış *İrtikâ*'nın 2. sayısındaki "Canlı Fotoğraf Kinetoskop ve Sinematograf" başlıklı yazıda bulunmaktadır. Metne göre, Edison'ın kızı, bir balodaki gazetecilere, görüntülerin ve seslerin kaydedilip tekrarlanabilmesini sağlayacak "kinetograf" adlı alet hakkında bilgi vermiştir. Yazar, bu doğrultudaki haberlerin yayılmaya başladığı 1892 yılında kinetoskop aletinin henüz meydana çıkmamış olduğunu, henüz "tufûliyet" hâlinde olduğunu belirtmektedir.[130] 1891'de yayımlanan Edison'ın New York Times'a vermiş olduğu röportajdaki kinetograf tasvirinin de bu duruma benzer bir şekilde, henüz fikir veya geliştirilme aşamasında olan bu aletin hedeflenen işlevlerinin aktarılmış olduğu düşünülebilir.

---

[127] M. Refik, "Kinetograf yahut…", **Tercümân-ı Hakikât**, No: 3870, 3 Zilkade 1308/29 Mayıs 1307 (10 Haziran 1891), s. 6-7.
[128] "Kinetograf", **Sabah**, No: 643, 3 Zilkade 1308/29 Mayıs 1307 (10 Haziran 1891), s. 4.
[129] İbrahim Aşki Bey, a.g.e., s. 155, 6 Ağustos 1891; "Paristen yazılıyor ki", **Servet-i Fünûn**, Sene: 1, No: 29, 19 Eylül 1307 (1 Ekim 1891), s. 30.
[130] "Canlı Fotoğraf: Kinetoskop ve Sinematograf", **İrtikâ**, Sene: 1, No: 2, 13 Zilkade 1314/3 Nisan 1313 (15 Nisan 1897), s. 15-16.

3.5.2. Kavramların Ayrışması ve Kinetoskop'un Ortaya Çıkışı

Edison'ın icatlarının ticari olarak piyasaya sürülmesiyle birlikte, Osmanlı basınındaki anlatı da "her şeyi yapan tek makine" fikrinden uzaklaşarak daha gerçekçi bir zemine oturmaya başlamıştır. 10 Aralık 1894 tarihli *İkdam* gazetesindeki yazı, bu geçiş dönemini işaret etmektedir. Metnin başında Edison'ın, hareketi ve sesi kayıt ve taklit eden "kinetoskop" adında bir alet icat ettiği belirtilirken, yazının sonunda fonograf ile "kinetograf" dediği aleti birleştirerek "fonokinetograf" adında yeni bir cihaz yaptığı ifade edilmektedir.[131] Bu durum, icatların adıyla ilgili karmaşanın sürdüğünü ancak yeni isimlerinde dolaşıma girdiğini göstermektedir.

Bu konudaki en aydınlatıcı metinlerden biri, 14 Kasım 1895 tarihli *Hanımlara Mahsus Gazete*'de yayımlanmıştır. Metnin yazarı, önceki haberlerin yazanların bile anlamadıkları tarzda olduğunu belirterek, konuyu daha anlaşılır bir dille açıklamayı hedeflemiştir. Metinde, kinetoskopun anlaşılabilmesi için öncelikle kinetografın bilinmesi gerektiği vurgulanarak, kinetografın "bir saniyede bir adamın 46 muhtelif vaziyetini ahz u zapt eden" bir fotoğraf makinesi olduğu, kinetoskopun ise bu kaydedilen görüntüleri izleyiciye sunan cihaz olduğu net bir şekilde ayrıştırılmıştır.[132] Bu dönemde, başlangıçtaki tek bir makine anlatısı yerini kaydeden (kinetograf) ve gösteren (kinetoskop) olmak üzere iki farklı işlevsel cihaza bırakmıştır.

3.5.3. Sesli Sinema ve Senkronizasyon Sorunu

Projektörlerin yaygınlaşması ve sinemanın bir eğlenceye dönüşmesiyle birlikte, basının odak noktasının da ses ile görüntüyü birleştirme sorununa kaydığı görülmektedir. 8 Ağustos 1911 tarihli *Servet-i Fünûn* yazısı, konunun artık sadece Edison'la sınırlı kalmadığını göstermektedir. Yazıda, Fransız mucit Leon Gaumont'un sinematograf ile fonograf arasındaki zamanlama, uzaktan ses kaydı ve kaydedilen

[131] "Edison'un Son İhtiraları", **İkdam**, No: 131, 11 Cemazeyilahir 1312/28 Teşrinisani 1310 (10 Aralık 1894), s. 4.
[132] Bahtiyar, "Kinetoskop Nedir?", **Hanımlara Mahsus Gazete**, 26 Cemazeyilevvel 1313/2 Teşrinisani 1311 (14 Kasım 1895), s. 2-3.

sesin güçlendirilmesi gibi sorunları Edison'dan önce çözmeye çalıştığı aktarılmaktadır.[133]

Bir sonraki yıl, 3 Eylül 1912 tarihli *Servet-i Fünûn*'da çıkan bir başka yazıda, sinemanın yaygınlaşması anlatıldıktan sonra asıl büyük patlamanın fonograf ile sinematografın birleştirilmesiyle yaşanacağı belirtilmekte ve sonra bu konuyla Edison'ın uğraştığı ve dolayısıyla başarının çok yakın olduğu ifade edilmektedir. Ardından, Edison'ın sonuçlandırmaya yaklaştığı "sinefonograf" adlı alet ile ses ve hareketin aynı anda son derece hassas bir şekilde kaydedilebileceği aktarılmıştır.[134] Yaklaşık bir yıl sonra, 11 Aralık 1913'te *İctihad*'da yayımlanan "Kinetofon" başlıklı yazıda, Edison'ın bu hedefe ulaştığı müjdelenmektedir. Yazıda, Edison'ın sinematograf ile fonografı bir tel vasıtasıyla birbirine bağlayarak senkronizasyon sorununu çözdüğü ve konuşan sinemayı icat ettiği bildirilmektedir.[135] Bundan iki hafta sonra, 27 Aralık 1913 tarihli *Mektebli*'deki yazıda ise aynı icat "sinematofon" adıyla anılarak, Edison'ın hareket ile sesin eş zamanlı olmasını sağlamayı başardığı duyurulmaktadır.[136] Bu dönem, 1891'de sunulan sesli sinema vaadinin, yirmi yılı aşkın bir sürenin ardından teknik bir gerçekliğe dönüşme çabasının basına yansımasıdır.

3.5.4. Tarihsel Bağlam ve Edison'ın Rolünün Yeniden Değerlendirilmesi

Sinemanın artık küresel bir endüstri ve sanat formu haline geldiği 1920'li yıllarda, Edison'ın bu alandaki rolünün daha tarihsel bir perspektifle ele alınmaya başlandığı görülmektedir. 12 Mayıs 1927 tarihli *Resimli Perşembe*'de yayımlanan "Küçük fenni bir oyuncaktan bugünkü sinema nasıl meydana gelmiştir?" başlıklı yazıda, sinemanın doğuşu anlatılırken Muybridge ve Marey gibi öncülerin çalışmalarından sonra "en büyük adımı" Edison'ın attığı belirtilmektedir. Metinde,

---

[133] "Mütekellim Sinematograf", **Servet-i Fünûn**, Sene: 21, Cilt: XLI, No: 1044, 26 Mayıs 1327 (8 Haziran 1911), s. 87-88.
[134] "Sinematografın İstilası", **Servet-i Fünûn**, Sene: 22, Cilt: XLIII, No: 1100, 21 Haziran 1328 (4 Temmuz 1912), s. 178.
[135] "Kinetofon", **İctihad**, No: 82, 28 Teşrinisani 1329 (11 Aralık 1913), s. 1814.
[136] "Thomas Edison Tarafından İhtira Olunan Sinematofon", **Mektebli**, Sene: 1, No: 25, 12 Kanunuevvel 1329 (25 Aralık 1913), s. 464.

Edison'ın kinetoskopu vitaskop[137] ismini verdiği bir projektör haline getirdiği ve bu aletin 1896'da halka gösterilmiş olduğu aktarılmaktadır. Metinde, Edison artık tek ve mutlak bir mucit olarak değil, kendisinden önceki çalışmalardan faydalanan ve kendisinden sonraki gelişmelere yol veren tarihsel bir sürecin önemli bir noktası olarak konumlandırılmaktadır.[138] Anlatının özellikle ilk yıllardaki Edison'ı merkeze alan yapısından daha olgun ve bütüncül bir değerlendirmeye evrilmesi, süreç içerisinde Edison'dan daha başarılı ve yaygınlaşmış aletler üretenlerin olması, özellikle projeksiyon konusunda Edison'ın önemli bir etkinlik gösterememesine bağlanabilir.

[137] 1895 yılı boyunca birçok mucit, Edison'ın hareketli görüntülerini büyülü fenere (magic lantern) uyarlamaya çalışmıştır. C. Francis Jenkins ve Thomas Armat, aralıklı mekanizmaya sahip bir projektör yapmışlardır. Armat ve Jenkins, Ekim 1895'te küçük bir tiyatro açmış ve burada ücretli olarak Edison filmlerini göstermişlerdir. Armat, icadı kendisine aitmiş gibi göstererek, batan işlerini kurtarmak için böyle bir makine arayışında olan Raff & Gammon'a başvurmuştur. Raff & Gammon, bu projeksiyon makinesini "The Edison Vitascope" olarak yeniden adlandırmış ve Vitascope Company'yi kurmuştur. Bkz: "Early Projection", Rutgers-New Brunswick Shool of Arts and Sciences: Thomas A. Edison Papers, (Çevrimiçi), https://edison.rutgers.edu/research/motion-picture-catalogs/catalogs-and-the-early-motion-picture-industry/early-projection, 10 Ağustos 2025.

[138] "Küçük Fenni Bir Oyuncaktan Bugünkü Sinema Nasıl Meydana Gelmiştir?", **Resimli Perşembe**, Cilt: II, No: 103, 12 Mayıs 1927, s. 3.

SONUÇ

Bu tez çalışması, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden 1931 yılına kadar uzanan bir zaman diliminde, mucit-girişimci arketipinin öne çıkan temsilcilerinden biri olan Thomas Alva Edison'ın, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi süreli ve süresiz yayınlarındaki temsilini analiz etmeyi amaçlamıştır. Gazeteler, dergiler, risaleler ile telif ve tercüme ders kitapları gibi birincil kaynakların kronolojik ve tematik olarak incelenmesine dayanan bu araştırmada, Edison imgesinin sabit bir portre olmaktan ziyade, dönemin sosyo-politik ve ideolojik koşullarına göre, farklı ölçeklerde yeniden şekillenen işlevsel bir anlatı olduğu sonucuna varılmıştır.

Tezin birinci bölümünde incelenen biyografiler, Edison temsilinin Osmanlı-Türk modernleşme sürecindeki dönüşümünü ortaya koymuştur. İlk olarak, 1889-1890 yıllarındaki metinlerde Edison, yoksulluktan gelip azim ve yorulmak bilmez bir çalışkanlıkla başarıya ulaşan, hayatı bir "ibret" kaynağı olarak sunulan bir figür olarak öne çıkmıştır. Bu dönemde onun sistematik çalışma disiplini ve ahlaki yönleri vurgulanırken, girişimciliği daha çok bilimsel merakını finanse eden bir araç olarak ele alınmıştır. 1906-1913 yıllarındaki metinlerde ise bu anlatı, keskin bir toplumsal eleştiri aracına dönüşmüştür. Edison'ın sermayeyi yeniden yatırıma dönüştüren girişimci vizyonu, "bizim, Osmanlıların tamamiyle aksine olarak" gibi ifadelerle kimi Osmanlı aydınının topluma atfettiği "atâleti" ve kültürde gördüğü "eksiklikleri" sorgulamak için kullanılmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde ise Edison imgesi, yeni rejimin milli kalkınma ve modernleşme idealleriyle uyumlu bir şekilde yeniden kurgulanmış; "Türk gençliğine model olabilecek" azimkâr bir rol model olarak sunulmuştur. 1931'deki ölümünün ardından ise, ailesinin aslında yoksul olmadığı veya kendisinin özgün bir mucitten çok başarılı bir uygulayıcı olduğu gibi daha rasyonel değerlendirme çabalarının ortaya çıkması, "büyük mucit" mitinin sorgulanmaya başlandığını göstermektedir. Bununla birlikte, istisnai bir biçimde, *Fünûn* (1308) dergisindeki metinde, Edison'ın başarısı kolektif veri birikimine dayalı sistematik bir araştırma yöntemiyle açıklanmıştır. Bu metnin bir tercüme olduğu göz önüne alındığında, bu farkındalığın Osmanlı'daki Edison imgesinin alımlanışı çerçevesinde değerlendirilmemesi gerekmektedir. Diğer yandan, hemen hemen hepsinin tercüme

yoluyla aktarılmış olabileceği bu biyografilerin bir kısmında, yapılan analizlerde gösterildiği üzere, metinleri aktaran yazarların kendi seslerini duyabilmek, bu doğrultuda Edison imgesini nasıl algıladıklarını ve nasıl işlevselleştirdiklerini görebilmek mümkündür.

İkinci bölümde ele alınan metinler, Edison'ın temsilinin mucit ve girişimci kimliğiyle sınırlı kalmadığını, onun insânî ve sosyal boyutlarıyla da zengin ve zamanla dönüşen bir imge sunduğunu göstermiştir. Bu imge incelendiğinde, on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren belirgin bir ikilikle şekillendiği görülmektedir. Bir yanda, dönemin basınında yer alan ilk röportajlar, bizzat Edison'ın kendi sözleri üzerinden, başarının kaynağını deha veya tesadüfe değil, disiplinli ve sistemli bir çalışmaya, ekonomik rasyonaliteye ve tükenmez bir gayrete dayandıran bir figür olarak sunmuştur. Diğer yanda ise, neredeyse eş zamanlı olarak yayımlanmış olan evliliği, dalgınlığı ve kişisel alışkanlıkları gibi özel hayatına dair anlatılar, "dâhî mucit" imgesini insani bir boyutta yeniden ele alarak somutlaştırmıştır. Yirminci yüzyılın başlarına gelindiğinde, Edison'ın ismi artık somut bir kişiyi ifade etmekten öte, bir arketipe dönüşmüştür. Toplumsal ilerleme, bireysel başarı ve yoğun düşünce eylemi gibi soyut kavramlar için bir referans noktası olarak kullanılması, bu imgenin dönemin zihin dünyasında ne denli yerleşik bir konuma ulaştığını ortaya koymuştur. Bu sürecin zirvesi, Edison'ın 1931'deki ölümünün ardından kaleme alınan yazılarda görülmektedir. Bu dönemde Edison imgesi, hem ülkenin iç meselelerini tartışmak için bir araç hem de medeniyet ve ilerleme gibi evrensel kavramları sorgulamak için işlevsel bir figür olarak yeniden değerlendirilmiştir. Özellikle Sadri Etem'in analizi, bu sürecin nihai durağını temsil etmektedir. Etem, Edison'ın başarısını bireysel dehasının ötesinde, içinde yaşadığı toplumsal koşullara ve en önemlisi, modern endüstriyel organizasyonun temelini oluşturan "iş bölümünün esrarlı kudretini" keşfetmesine bağlamıştır. Bu tespit, süreç içerisinde dönüşen Edison anlatısının, basit bir dâhi portresinden, başarının sırrını kolektif ve organize çalışmada gören bir "mucit-girişimci" analizine evrildiğini göstermektedir.

Tezin üçüncü bölümünde incelenen ve Edison'ın Osmanlı yayınlarında en çok yer bulan icatlarına dair anlatılar, onun teknolojiye yaklaşımını somutlaştırmıştır. Bu metinler, Edison'ı sıfırdan keşifler yapan bir kâşiften ziyade, mevcut teknolojilerdeki

sorunları tespit edip bunları pratik, verimli ve ticari olarak uygulanabilir sistemlere dönüştüren "yetkin bir taklitçi" ve "olağanüstü becerikli bir deneyci" olarak konumlandırmıştır. Graham Bell'in telefonunu karbon verici ile mükemmelleştirmesi, ark lambalarının yaydığı şiddetli ışık sorununa çözüm olarak ev içi kullanıma uygun akkor lambayı geliştirmesi ve telgraf tekrarlayıcısı üzerindeki çalışmalarının bir sonucu olarak fonografı icat etmesi anlatıları, bu yaklaşımın en belirgin örnekleridir. Ancak bu rasyonel tanımın sunuluş biçimi, aynı zamanda "yalnız dâhî mucit" mitini en güçlü şekilde yeniden inşa eden bir mekanizma işlevi de görmüştür. Ders kitapları ve teknik risaleler, bu geliştirme süreçlerini Edison'ın bireysel azim ve dehasının bir kahramanlık hikayesi olarak anlatmış, "Edison Lambası" gibi isimlendirmelerle teknolojiyi tek bir kişiye mal etmiştir. Bu anlatı, icatların arkasındaki kolektif ve organize araştırma sürecini görünmez kılarak, bireysel mucit imgesini teknik ve eğitimsel düzeyde sürdürmüştür. Son olarak, özellikle fonografın İstanbul'un sosyal hayatına entegre olma süreci, Edison'ın vizyonunun nihai başarısını, yani teknolojik bir yeniliğin toplumsal bir fenomene dönüştürme kabiliyetini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Thomas Alva Edison figürünün geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet yayınlarında, Batı'daki bir başarı hikayesinin basit bir tekrarı olmadığını; aksine, her dönemin kendi kültürel ve ideolojik ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yorumlanan, dönüştürülen ve araçsallaştırılan dinamik bir temsil olduğunu ortaya koymuştur. Bu dinamizm, Edison imgesinin 1889-1890 yıllarında ahlaki bir "ibret" figüründen, 1906-1913 yıllarında toplumsal eleştiri aracına ve nihayetinde Cumhuriyet'in milli kalkınma idealleri için bir rol modele dönüşen seyrinde açıkça görülmektedir. Bu temsilin temelinde ise yerini her zaman koruyan bir ikilik yatmaktadır: Bir yanda, popüler anlatılarla teknolojiyi kişiselleştiren, "Edison Lambası" gibi isimlendirmelerle dolu metinler, icatların arkasındaki kolektif süreci görünmez kılarak "yalnız dâhi mucit" mitini güçlü bir şekilde sürdürmüştür. Diğer yandan, röportajlar ve Sadri Etem'in analizi gibi metinler, Edison'ın başarısının sırrını bireysel dehadan ziyade, organize ve kolektif çalışmaya dayayan rasyonel bir "mucit-girişimci" portresi çizmiştir. Edison'ın şahsında somutlaşan bu çelişkili ve çok katmanlı "mucit-girişimci" imgesi, neticede onu Osmanlı-Türk modernleşmesinin

temel meseleleri olan ilerleme, bireysel gayret, toplumsal atalet ve milli kalkınma gibi kavramların tartışılmasında araçsallaşan bir sembol haline getirmiştir.

Bu tezde ulaşılan bulgular, ileride yapılabilecek çalışmalara da ışık tutabilir. Bu çalışma Edison'la sınırlı kalmıştır; gelecekteki araştırmalar, İkinci Sanayi Devrimi'nin diğer önemli figürlerinin Osmanlı-Türk yayınlarındaki temsillerini inceleyerek daha geniş bir karşılaştırma zemini oluşturabilir. Ayrıca, Edison imgesinin diğer modernleşen toplumlardaki yansımaları üzerine yapılacak karşılaştırmalı bir analiz, Osmanlı-Türk deneyiminin özgün ve ortak yönlerini daha net bir şekilde ortaya koyacaktır. Son olarak, bu tez yayınlardaki temsili analiz etmiş olsa da, bu temsilin mühendisler, öğrenciler veya genel okur kitlesi üzerindeki somut etkilerini ve alımlanma biçimlerini araştırmak, konuya dair daha derinlikli bir sosyo-kültürel analiz imkânı sunacaktır.

KAYNAKÇA

A. Nezih: **Telefon ve Telefonculuk**, 1. bsk., İstanbul, Cemiyet Kütüphanesi, 1330 (Hicri: 1911-1912/Rumi: 1914-1915)

A. Vefa: "Edison", **İctihad**, No: 1-78, 29 Ağustos 1329 (11 Eylül 1913), s. 1729-1730.

A. Vefa: "Edison: Mâbad", **İctihad**, No: 2-79, 5 Eylül 1329 (18 Eylül 1913), s. 1749-1750.

A. Vefa: "Edison ve Fonograf", **İctihad**, No: 81, 21 Teşrinisani 1329 (4 Aralık 1913), s. 1799-1802.

Ahmed Hulusi: **Tatbikatlı Yeni Fizik (Liselerin ilk devrelerinde, orta mekteblerde, muallim, ticaret ve sınayi ve ziraat ve imam hatip mekteblerinde tedris olunmak üzere yazılmıştır)**, Cilt: II, Istanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1926

Ahmed Rasim: **Bedâyi-i Keşfiyyât ve İhtirâât-ı Beşeriyye Fonograf: Sadâyı Tahrîr ve İâde Eden Âlet**, İstanbul, Matbaa-i K. Bağdadlıyan (Aramyan), 1302 (Hicri: 1884-1885/Rumi: 1886-1887)

Ahmet Edip, Ahmet Macit: **Takvîm-i Bahar**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1307 (Hicri: 1889-1890/Rumi:1891-1892), s. 60-62.

Ahmet Midhat: "Yazıya İhtiyaç Kalmayacak mı?", **Tercümân-ı Hakîkat**, No: 2727, 23 Şevval 1304/3 Temmuz 1303 (15 Temmuz 1887), s. 3.

Ali Galib Bin Ali: **Torpido ve Projektörler**, İstanbul, Mühendishane-i Berri-i Hümayun Matbaası, 1324-1326 (1909)

Ali Nusret: "Edison'u Ziyaret", **Tercümân-ı Hakîkat**, No: 4483, 29 Zilkade 1310/2 Haziran 1309 (14 Haziran 1893), s. 6-7.

"Asrın Büyük Adamı", **İleri**, No: 2157, 13 Recep 1342/19 Şubat 1340 (19 Şubat 1924), s. 1.

Angel, Ernst: **Edison: Hayatı ve Keşifleri**, çev. Muallim Mübahat, İstanbul, Bürhanettin Matbaası, 1931.

Angel, Ernst: **Edison. Sein Leben und Erfinden**, Berlin, Ernst Angel Verlag, 1926.

Angel, Ernst: **Edison. Sein Leben und Erfinden**, 2. bsk., Berlin, Wegweiser Verlag, 1931.

Aykara, Fırat Kahraman: "19. Yüzyıl Osmanlıca Süreli Yayınlarında Batılı Bilim İnsanı Biyografileri ve Bilim İnsanı İmgesi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022.

Bahtiyar: "Kinetoskop Nedir?", **Hanımlara Mahsus Gazete**, 26 Cemazeyilevvel 1313/2 Teşrinisani 1311 (14 Kasım 1895), s. 2-3.

Bedri: "İlm-i Hikmet-i Tabiiyye'den Telefon ve Fonograf", **Yadigâr**, haz. Ahmed Cevad, İstanbul, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1295 (Hicri: 1878/Rumi: 1878-1879)

"Bir Muhteri'in İlk Adımları", **Bizim Mecmua**, No: 1, 5 Nisan 1922, s. 10-12.

Berkes, Niyazi: **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 18. bsk., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları s. 374.

"Bir Muhteri'in İlk Adımları", **Bizim Mecmua**, No: 2, 13 Nisan 1922, s. 20-21.

"Bir Muhteri'in İlk Adımları", **Bizim Mecmua**, No: 4, 27 Nisan 1922, s. 60-62.

"Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 5, 4 Mayıs 1922, s. 67-69.

"Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 6, 11 Mayıs 1922, s. 86-87.

"Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 9, 1 Haziran 1922, s. 134-135.

"Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 10, 8 Haziran 1922, s. 154-155.

"Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 11, 15 Haziran 1922, s. 169-170.

"Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad", **Bizim Mecmua**, No: 12, 22 Haziran 1922, s. 185-186.

"Bir Muhteri'in İlk Adımları: Mâbad-ı Son", **Bizim Mecmua**, No: 13, 29 Haziran 1922, s. 202-204.

Buchanan, R. A.: Review of Thomas Alva Edison: An American Myth, **Journal of American Studies**, Cilt: XVI, No: 3, December 1982, s. 509-510.

Bülent Nuri: "Thomas Edison: Hayatı ve İhtiraları", **Servet-i Fünûn (Resimli Uyanış)**, Sene: 41, Cilt: LXX-VI, No: 153 (1838), 5 Teşrinisani 1931 (5 Kasım 1931), s. 364-365.

"Büyük Adamlar: Edison'un Ölümü", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2687, 29 Teşrinievvel 1931 (29 Ekim 1931), s. 5.

"Büyük alim Edison öldü", **Servet-i Fünûn**, Sene: 41, Cilt: LXX-VI, No: 151(1836), 22 Teşrinievvel 1931 (22 Ekim 1931), s. 325.

"Büyük Bir Ziya: Edison Kimdir?", **Vakit**, Sene: 14, No: 4950, 20 Teşrinievvel 1931 (20 Ekim 1931) s. 3.

"Büyük Edison'a bütün beşeriyet minnettardır", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2685, 27 Teşrinievvel 1931 (27 Ekim 1931), s. 3.

"Canlı Fotoğraf: Kinetoskop ve Sinematograf", **İrtikâ**, Sene: 1, No: 2, 13 Zilkade 1314/3 Nisan 1313 (15 Nisan 1897), s. 15-16.

Carlson, W. Bernard, Michael E. Gorman: "Understanding Invention as a Cognitive Process: The Case of Thomas Edison and Early Motion Pictures, 1888-91", **Social Studies of Science**, C. XX, No: 3 August 1990, s. 387-430.

Coluccia, Daniela: "The Second Industrial Revolution (late 1800s and early 1900s), **Croporate Management In A Knowledge-Based Economy**, Ed. by. Gianfranco Zanda, Hampshire and New York, Palgrave Macmillan, 2012, s. 52-64.

Davenport, F. Garvin: Review of Edison: A Biography**, The American Historical Review**, Cilt: LXV, No: 3, April 1960, s. 636–637.

Dener, Hayri: **Fizik Dersleri (Liselerin ilk sınıflarıyle orta, kız ve erkek muallim mekteblerine mahsusdur)**, Cilt: I, İstanbul, Maarif Matbaası, 1928

"Dilli Saat", **İkdam**, No: 29, 27 Safer 1312/18 Ağustos 1310 (30 Ağustos 1894), s. 4.

Doktor Tevfik: **Hikmet-i Tabiiye**, İstanbul, Mihran Matbaası, 1309 (Hicri: 1891-1892/Rumi: 1893-1894)

"Edison 82 Yaşında", **İkdam**, No: 13201, 19 Eylül 1929, s. 5.

"Edison ağır hasta", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2601, 4 Ağustos 1931, s. 3.

"Edison ağır hasta", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2007, 12 Eylül 1931, s. 2.

"Edison ağır hasta", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2037, 12 Teşrinievvel 1931 (12 Ekim 1931), s. 4.

"Edison Ailesi", **Saâdet**, Sene: 6, No: 1455, 11 Safer 1307/25 Eylül 1305 (7 Ekim 1889), s. 3.

"Edison Dün Öldü", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No 2677, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.

"Edison Familyası", **Tercümân-ı Hakîkat**, No: 3425, 17 Rebiülevvel 1307/30 Teşrinievvel 1305 (11 Kasım 1889), s. 3.

"Edison fazla rahatsız", **Vakit**, Sene: 14, No: 4872, 3 Ağustos 1931, s. 6.

"Edison hasta, fakat iyileşiyor", **Vakit**, Sene: 12, Sayı 4200, 19 Eylül 1929, s. 4.

"Edison hasta", **İkdam**, No: 11236, 25 Teşrinievvel 1929 (25 Ekim 1931), s. 3.

"Edison hasta", **Son Saat**, Sene: 5, No: 1609, 11 Eylül 1929, s. 6.

"Edison için matem!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2678, 20 Teşrinievvel 1931 (20 Ekim 1931), s. 3.

"Edison ile Bir Mülakat", **Manastır**, Sene: 21, No: 5411, 5 Recep 1325/1 Ağustos 1323 (14 Ağustos 1907), s. 4.

"Edison iyileşemedi", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2661, 3 Teşrinievvel 1931 (3 Ekim 1931), s. 3.

"Edison iyileşiyor", **Milliyet**, Sene: 4, No: 1294, 19 Eylül 1929, s. 2.

"Edison iyileşti", **Milliyet**, Sene: 6, No: 1969, 5 Ağustos 1931, s. 2.

"Edison iyileşti", **Vakit**, Sene: 14, No: 4874, 5 Ağustos 1931, s. 4.

"Edison Kimdi, Ne Yaptı!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2677, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 3.

"Edison Oyuncağı", **Kastamonu**, Sene: 18, No: 821, 20 Cemazeyilevvel 1307/8 Kanunusani 1305 (20 Ocak 1890), s. 3.

"Edison öldü!", **İctihad**, Sene: 27, No: 332, 1 Teşrinisani 1931 (1 Kasım 1931), s. 5590.

"Edison Öldü", **Son Posta**, No: 444, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.
"Edison ölüm döşeğinde", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2043, 18 Teşrinievvel 1931 (18 Ekim 1931), s. 2.

"Edison ölüm döşeğinde", **Vakit**, Sene: 14, No: 4942, 12 Teşrinievvel 1931 (12 Ekim 1931), s. 2.

"Edison ölüyor mu?", **Son Posta**, No: 432, 7 Teşrinievvel 1931 (7 Ekim 1931), s. 4.

"Edison ölüyor!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2640, 12 Eylül 1931, s. 3.

"Edison ölüyor!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2646, 18 Eylül 1931, s. 3.

"Edison ölüyor", **Son Posta**, No: 372, 9 Ağustos 1931, s. 7.

"Edison ölüyor", **Vakit**, Sene: 14, No: 4931, 1 Teşrinievvel 1931 (1 Ekim 1931), s. 7.

"Edison ölüyor", **Vakit**, Sene: 14, No: 4948, 18 Teşrinievvel 1931 (18 Ekim 1931) s. 2.

"Edison Seksen Yaşında", **Yeni Türk**, Sene: 4, No: 703 (803), 24 Safer 1346 (23 Ağustos 1927), s. 2.

"Edison ve Eserleri", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2045, 20 Teşrinievvel 1931 (20 Ekim 1931) s. 4.

"Edison yavaş yavaş sönüyor", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2029, 4 Teşrinievvel 1931 (4 Ekim 1931), s. 2.

"Edison, meşhur kâşif son dakikalarını yaşıyor", **Son Posta**, No: 442, 17 Teşrinievvel 1931 (17 Ekim 1931), s. 1.

"Edison.. büyük alim dün öldü", **Milliyet**, Sene: 6, No: 244, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.

"Edison: 80. Devriye-i Hayatı", **Servet-i Fünûn**, Sene: 35, Cilt: LXI, No: 120-1594, 3 Mart 1927, s. 262

"Edison: Fen ve medeniyet aleminin bu büyük çehresini kaybettik", **Vakit**, Sene: 14, Sayı: 4949, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.

"Edison'un 75inci Yevm-i Veladeti", **Yeni Şark**, Sene: 1, No: 135, 16 Cemazeyilahir 1340/14 Şubat 1338 (14 Şubat 1922), s. 3.

"Edison'un Adeti", **Tercümân-ı Hakîkat**, No: 4556, 2 Rebiülevvel 1311/1 Eylül 1309 (13 Eylül 1893), s. 6.

"Edison'un Bir Fıkrası Daha", **Hanımlara Mahsus Gazete**, No: 14 (580), 2 Zilhicce 1324/4 Kanunusani 1322 (17 Ocak 1907), s. 2.

"Edison'un Hayatından Bir Yaprak!", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2681, 23 Teşrinievvel 1931 (23 Ekim 1931), s. 5.

"Edison'un İlk ve Son İhtirai", **Yeni Asır**, Sene: 3, No: 277, 24 Zilhicce 1315/4 Mayıs 1314 (16 Mayıs 1898), s. 3.

"Edison'un Muaşakası", **Hanımlara Mahsus Gazete**, Sene: 8, No: 370, 10 Rabiulahir 1320/4 Temmuz 1318 (17 Temmuz 1902), s. 6.

"Edison'un Müdafaası", **Yeni Asır**, Sene: 6, No: 591, 31 Mayıs 1317 (13 Haziran 1901), s. 4.

"Edison'un Ölümü", **Son Posta**, No: 445, 20 Teşrinievvel 1931 (20 Ekim 1931) s. 5.

"Edison'un Saati", **Maarif**, Cilt: II, No: 28, 3 Şaban 1309/20 Şubat 1307 (3 Mart 1892), s. 30.

"Edison'un sıhhati", **Milliyet**, Sene: 6, No: 2931, 7 Teşrinievvel 1931 (7 Ekim 1931), s. 2.

"Edison'un sıhhi vaziyeti", **Cumhuriyet**, Sene: 8, No: 2665, 7 Teşrinievvel 1931 (7 Ekim 1931), s. 3.

"Edison'un Son İhtiraları", **İkdam**, No: 131, 11 Cemazeyilahir 1312/28 Teşrinisani 1310 (10 Aralık 1894), s. 3-4.

"Edison'un son sözü", **Son Posta**, No: 376, 12 Ağustos 1931, s. 3.

"Edison'un Tercüme-i Hali", **Saâdet**, Sene: 5, No: 1416, 25 Zilhicce 1306/10 Ağustos 1305 (22 Ağustos 1889), s. 2-3.

"Edison'un Zekâsı", **Resimli Gazete**, Sene: 5, No: 226, 31 Aralık 1927, s. 2.

"Edison", **Rehber**, No: 111, 1 Mart 1930, s. 1.

"Edison", **Servet-i Fünûn**, Sene: 16, Cilt: XXXII, No: 814, 16 Teşrin-i Sani 1322 (29 Kasım 1906), s. 121-124.

"Edison", **Son Posta**, Sene: 2, No: 456, 1 Teşrinisani 1931 (1 Kasım 1931), s. 3.

"Elektrik Kralı Edison", **Arkadaş**, No: 1, 6 Muharrem 1328/5 Kanunusani 1325 (18 Ocak 1910), s. 14-16.

"Elmaslı Diyafragmalı Edison Gramofonları", **İleri**, No: 707, 27 Aralık 1919, s. 4.

"Fonograf Kovanları", **Hanımlara Mahsus Gazete**, Sene: 4, No: 16-218, 27 Safer 1317/25 Haziran 1315 (7 Temmuz 1899), s. 10.

"Fonograf Kovanları", **Ma'lûmât**, No: 860, 13 Ekim 1899, s. 4.

"Fonografçılıkta İhtikar", **Ma'lûmât**, No: 1112, 23 Safer 1318/9 Haziran 1316 (22 Haziran 1900), s. 3.

"Fonografın Derece-i Terakkisi", **Maârif**, Sene: 15, Cilt: V, No: 107, 27 Muahrem 1311/29 Temmuz 1309 (10 Ağustos 1893), s. 25-27.

"Fonograflı Saat", **Hanımlara Mahsus Gazete**, Sene: 11, No: 500, 2 Muharrem 1323/24 Şubat 1320 (9 Mart 1905), s. 4.

"Fonograflı Saat", **Ma'lûmât**, Sene: 1, No: 39, 7 Cemazeyilahir 1312/24 Teşrinisani 1310 (6 Aralık 1894), s. 211-212.

Ganot, Adolph: **İlm-i Hikmet-i Tabiiye**, çev. Antranik Gırcikyan, Cilt: II, 2. bsk., İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1308 (Hicri: 1890-1891/Rumi:1892-1893).

"Garabe-i Eazım: Edison", **Hande**, Sene: 2, No: 34, 22 Mart 1333 (22 Mart 1917), s. 3.

Gırcikyan, Antranik: **İlm-i Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1303 (Hicri: 1885-1886/Rumi: 1887-1888)

Gilman, John J.: "Edison's Legacy to Research Management", **Materials Technology: Advanced Performance Materials**, C. IX, No: 11-12, 1994, s. 262-264.

Gövsa, İbrahim Alaaddin: **İlk Gençlik Hakkında Ruhiyat ve Terbiye Tedkikleri**, 2. Bsk., İstanbul, Semih Lütfi Matbaası, s. 64.

"Gramofon Edison", **Milliyet**, Sene: 4, No: 1162, 8 Mayıs 1929, s. 6.

"Gramofon Edison", **Son Saat**, Sene: 5, No: 1488, 10 Mayıs 1929, s. 12.

"Gramofon Edison", **Vakit**, Sene: 12, No: 4072, 8 Mayıs 1929, s. 4.

"Gramofon Edison",**İkdam**, No: 11506, 8 Mayıs 1929, s. 4.

"Hal-i Muhteri'-i Meşhûr Edison ve Fonograf", **Musavver Cihan**, Sene: Bir, No: 6, 30 Haziran 1306 (12 Temmuz 1890), s. 43-44.

"Hande'nin Hususi Telgrafları", **Hande**, Sene: 1, No: 30, 9 Şubat 1322 (22 Şubat 1917), s. 5.

Hanımlara Mahsus Gazete, Sene: 6, No: 89-291, 20 Şaban 1318/30 Teşrinisani 1316 (13 Aralık 1900), s. 6.

Harun er-Raşid: **Yeni Fizik Dersleri (Liselerin ilk devreleriyle orta mekteblerde, erkek ve kız muallim ve imam ve hatib mekteblerinde tedris edilmek üzere tertib edilmişdir)**, Cilt: II, İstanbul, Türk Matbaası, 1928.

Herkmen, Dilek: "Ahmed Rasim'in Fonograf Adlı Eseri", **Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları**, Sene: 2021, No: 4, s. 104-114.

Hilmi Ziya: "Milli Terbiye", **Muallimler Birliği**, Sene: 1, No: 8, Şubat 1926, s. 351.

Hintz, Eric S.: "Independent Inventors in an Era of Burgeoning Research & Development", **Business and Economic History On-Line**, C. V, 2007, s. 1-13.

Hochfelder, David: "Edison and The Age of Invention", **A Companion to the Reconstruction Presidents 1865-1881**, John Wiley & Sons, Inc., 2014, s. 499-516.

Hughes, Thomas P.: "The Electrification of America: The System Builders", **Technology and Culture,** C. XX, No: 1, January 1979, s. 124-161.

Hughes, Thomas P.: Review of Edison A. Biography, **Technology and Culture**, Cilt: I, No. 3, Summer, 1960, s. 284-286.

Hüseyin Cahit: "Ezmine-i Cedide Hukukunda Sembolizm", **Servet-i Fünûn**, Sene: 8, Cilt: XVI, No: 414, 5 Şevval 1316/4 Şubat 1314 (16 Şubat 1899), s. 278-279.

Hüseyin Rahmi: "Edison", **Tercümân-ı Hakîkat**, No: 3376, 20 Muharrem 1307/4 Eylül 1305 (16 Eylül 1889), s. 2-3.

"Islah Olunmuş Fonograf", **Umrân**, Sene: 2, Cilt: I, No: 25, 1 Muharrem 1306/26 Ağustos 1304 (7 Eylül 1888), s. 3.

"Islahat-ı Esasiyemiz İçin Nokta-i İstinad Tahriri", **Osmanlı**, Sene: 1, No: 13, 7 Rebiülevvel 1327/16 Mart 1325 (29 Mart 1909), s. 1.

Israel, Paul: **Edison: A Life of Invention**, New York, John Wiley & Sons, Inc., 1998.

Israel, Paul: "Inventing industrial research: Thomas Edison and the Menlo Park Laboratory", **Endeavour**, C. XXVI, No: 2, 2002, s. 48-54.

İbrahim Aşki Bey: "Edison'un Söyleyen Kuklası", **Mirsad**, Sene: 1, No: 20, 25 Temmuz 1307 (6 Ağustos 1891), s. 155-157.

İbrahim Fevzi: "Fonograf Mağazası", **Yeni Asır**, No: 525, 20 Cemazeyilahir 1318/2 Teşrinievvel 1316 (15 Ekim 1900), s. 4.

İbrahim Fevzi: "Fonograf Mağazası", **Yeni Asır**, No: 527, 27 Cemazeyilahir 1318/9 Teşrinievvel 1316 (22 Ekim 1900), s. 4.

İbrahim Fevzi: "Fonograf Mağazası", **Yeni Asır**, No: 545, 27 Şaban 1318/7 Kanunuevvel 1316 (20 Aralık 1900), s. 4.

"İstanbul Postanesi", **Servet-i Fünûn**, Sene: 9, Cilt: XVIII, No: 446, 16 Eylül 1315 (28 Eylül 1899), s. 59.

Jevons, H. Stanley: "The Second Industrial Revolution", **The Economic Journal**, C. XLI, No: 161, Mart 1931, s. 1-18.

Kadri: "Edison'un İlk İhtirası", **Servet-i Fünûn**, Cilt: VII, No: 180, 11 Ağustos 1310 (23 Ağustos 1894), s. 369-370.

Kamuran Sırrı: "Thomas A. Edison", **Şehbâl**, No: 94, 1 Nisan 1329 (14 Nisan 1913), s. 436-437.

Kamuran Sırrı: **Mufassal, Amelî, Elektrik-i Sinai ve Tatbikatı**, Cilt: II, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1343 (Hicri: 1924-1925/Rumi: 1927)

Karlsson, Linnea: "Actors in Innovation: Testing the 'lone inventor' narrative", Bachelor's Thesis, Lund University Department Of Economic History, August 2016, s. 1-37.

Katzir, Shaul: "Technological entrepreneurship from patenting to commercializing: a survey of late nineteenth and early twentieth century physics lecturers", **History and Technology**, C. XXXIII, 2017, s. 109-125 (1-17)

Kemal Zaim: **Fizik (Lise İkinci Devrenin Üçüncü Sınıfına Mahsusdur)**, C: III, İstanbul, Matbaa-i Âmire**,** 1926

Kemal Zaim: **Fizik (Liselerin İkinci Devre Üçüncü Sınıfının Edebiyat Şubesine Mahsusdur)**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928

Killen, Andreas: "The Second Industrial Revolution", **The Fin-De-Siécle World**, Ed. by. Michael Saler, London and New York Routledge, 2015, s. 45-58.

"Kinetofon", **İctihad**, No: 82, 28 Teşrinisani 1329 (11 Aralık 1913), s. 1814.

"Kinetograf", **Sabah**, No: 643, 3 Zilkade 1308/29 Mayıs 1307 (10 Haziran 1891), s. 4.

Kline, Ronald R.: Review of Edison: A Life of Invention, **Technology and Culture**, Cilt: XLI, No: 3, July 2000, s. 605-606.

"Koca Mucit", **Vakit**, Sene: 12, No: 4004, 27 Şubat 1929, s. 5.

Koloğlu, Orhan: **Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, 2010, s. 164.

Koloğlu, Orhan: **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, t.y., s. 66-67, 86, 98.

"Küçük Fenni Bir Oyuncaktan Bugünkü Sinema Nasıl Meydana Gelmiştir?", **Resimli Perşembe**, Cilt: II, No: 103, 12 Mayıs 1927, s. 3.

"Küçük Ma'lûmât", **Çocuklara Mahsus Gazete**, Cilt: VIII, No: 11, 1 Rebiülevvel 1321/15 Mayıs 1319 (28 Mayıs 1903), s. 175.

"Lakırdı Söyleyen Bebekler", **Maarif**, Sene : 3, Cilt: V, No: 126, 12 Cemazeyilevvel 1311/9 Teşrinisani 1309 (21 Kasım 1893), s. 341-342.

Linel, H. Pierre: **Les débuts d'un grand inventeur**, Paris, Librairie Larousse, Les Livres Roses No: 254, 1919.

M. A.: “Mesafe-i Baideden Telefonla Konser İstimai”, **Musavver Cihan**, Sene: 2, No: 15, 22 Nisan 1307 (4 Mayıs 1891), s. 117.

M. Ali: “Fonograf”, **Fünûn**, İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1308 (Hicri 1890/1891/Rumi: 1892-1893), s. 1-56.

M. Faik Şemseddin: “Şöhret Yolunu Buluncaya Kadar Edison…”, **Talebe**, Cilt: I, No: 1, 1 Şubat 1327 (14 Şubat 1912), s. 5-9.

M. Rauf: “Elektrik Kralı Edison”, **Resimli Kitab**, No: 8, Mayıs 1325 (Mayıs 1909), s. 823-825.

M. Refik: “Kinetograf yahut…”, **Tercümân-ı Hakîkat**, No: 3870, 3 Zilkade 1308/29 Mayıs 1307 (10 Haziran 1891), s. 6-7.

M. Rıfat: “Fonograf Tarihi: 216. Nüshadan Mâbad”, **Ma’ûmât**, Sene: 5, Cilt: XII, No: 218, 9 Ramazan 1317/30 Kanunuevvel 1315 (11 Ocak 1900), s. 514, 515.

M. S.: “M.S. Bey”, **Hande**, Sene: 1, No: 29, 2 Şubat 1332 (15 Şubat 1917), s. 3.

M. Satı: **Mebâdî-i Ulûm-ı Tabiiye’den Hikmet ve Kimya**, İstanbul, 1327 (Hicri: 1909-1910/Rumi: 1911-1912)

M. Şevki: **Yeni Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1337 (Hicri: 1918-1919/Rumi: 1921-1922)

M. Şevki: **Yeni Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Şems Matbaası, 1328-1329 (Hicri: 1910-1911/Rumi: 1912-1914)

M. Ziyaeddin: “Meslek Dairesinde Bir Hasbihal”, **Mütalâa**, Sene: 1, No: 3, 21 Mart 1327 (3 Nisan 1911), s. 38-39.

Mahmud Cahid: "Servet Yolunda", **Resimli Mecmua**, Sene: 2, No: 35, 1 Eylül 1926, s. 15-16.

Mahmud Cahid: "Servet Yolunda", **Resimli Mecmua**, Sene: 2, No: 36, 1 Eylül 1926, s. 15-16.

Mahmud Cemal: "Ziya-yı Elektriki", **Ma'lûmât**, Sene: 2, Cilt: IV, No: 77, 6 Zilkade 1314/27 Mart 1313 (8 Nisan 1897), s. 582-584.

"Makinalı Horoz", **Sabah**, Sene: 5, No: 1578, 26 Cemazeyilahir 1311/23 Kanunuevvel 1309 (4 Ocak 1894), s. 3.

Mazhar: **Malûmât-ı Fenniye ve Hıfzı's-sıhha**, Cilt: II, İstanbul, Karabet Matbaası,1312 (Hicri: 1894-1895/Rumi: 1896-1897)

Mehmed Refik: **Fenn-i Elektrik ve Tatbikat-ı Sınaiyesi**, Cilt: I, İstanbul, Matbaa-i Askeriye, 1328 (Hicri: 1910-1911/Rumi: 1912-1913)

Mehmet İzzet: **Ulûm-i Hikemiyye ve Ulûm-u Tabiyye**, C: I, İstanbul, Karabet Matbaası, 1328 (Hicri: 1910-1911/Rumi: 1912-1913)

Mehmet İzzet, Ali Reşad, Ali Seydi, L. Feuillet: **Musavver Dairetü'l-Maarif**, İstanbul, Kanaat Matbaası, Cilt: I, 1322 (1913), s. 862.

Meikle, Jeffrey L.: Review of Edison: A Life of Invention, **The American Historical Review**, Cilt: CV, No: 4, October 2000, s. 1321-1322.

Melam: "Zenginliğin Yolu", **Bilgi**, Sene: 1, No: 3, 16 Haziran 1928, s. 4.

Memduh: "Mebhais-i Elektrikiyeden: Nar Beyaz Lambalar", **Servet-i Fünûn**, Sene: 18, Cilt: XXXV, No: 891, 8 Mayıs 1324 (21 Mayıs 1908), s. 102-103.

"Meşhur muhteri Edison çok ağır bir surette hastadır", **Yarın**, Sene: 2, No: 581, 3 Ağustos 1931, s. 5.

Milli Nevsâl, Sene: 2, İstanbul, Kanaat Matbaası, 1339 (1923).

Miner, John B., Norman R. Smith, Jeffrey S. Bracker: "Defining The Inventor-Entrepreneur in The Context of Established Typologies", **Journal of Business Venturing**, C. VII, 1992, s. 103-113.

Miralay Hasan Fethi **Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Mekteb-i Fünûn-u Harbiyye-i Şahane Matbaası, 1323 (Hicri: 1905-1906/Rumi: 1907-1908)

"Mister Edison'un Yeni Bir İhtirası", **Takvîm-i Vekâyi**, No: 29, 26 Şevval 1308/23 Mayıs 1307 (4 Haziran 1891), s. 6.

Mokyr, Joel, Robert H. Strotz: "The Second Industiral Revolution, 1870-1914", Northwestern University, 1998, s. 1-16.

"Mösyö Edison ile Bir Mülakat", **Saâdet**, Sene: 5, No: 1423, 4 Muharrem 1307/19 Ağustos 1305 (31 Ağustos 1889), s. 3.

"Mösyö Edison", **Saâdet**, Sene: 5, No: 1411, 20 Zilhicce 106/5 Ağustos 1305 (17 Ağustos 1889), s. 2.

Muallim Hulusi: "Coğrafya Müsabakası", **Talebe Defteri**, Sene: 2, No: 36, 15 Mart 1333 (15 Mart 1917), s. 580-583.

"Muallimlere Beşaret", **Ma'lûmât**, Sene: 1, No: 9, 13 Şevval 1311/7 Nisan 1310 (19 Nisan 1894), s. 68-59.

"Muhteri'-i Şehîr Edison 70 Yaşında", **Servet-i Fünûn**, Sene: 26, No: 1338, 7 Cemaziyelevvel 1327 (13 Mart 1907), s. 166.

"Muhteri Edison ağır hasta", **Milliyet**, Sene: 6, No: 1967, 3 Ağustos 1931, s. 2.

"Muhteri Meşhur Edison İle Yeni Mülakat", **Saâdet**, Sene: 5, No: 1446, 30 Muharrem 1307/14 Eylül 1305 (26 Eylül 1889), s. 2-3.

"Muhteri'-i Şehîr Edison'la Mülakat", **Servet-i Fünûn**, Sene: 15, No: 744, 14 Temmuz 1321 (27 Temmuz 1905), s. 247-249.

"Musâhabe-i Üsbû'iyye", **Hazîne-i Fünûn**, No: 17, 28 Rabiulahir 1313/6 Teşrinievvel 1311 (18 Ekim 1895), s. 1.

"Musahebe", **Çocuklara Rehber**, Sene: 4, No: 1, 19 Zilhicce 1317/7 Nisan 1316 (20 Nisan 1900), s. 6-7.

Mustafa Refik: "Edison'un İzdivacı", **Tercümân-ı Hakîkat**, No: 4411, 28 Şaban 1310/5 Mart 1309 (17 Mart 1893), s. 6-7.

Mustafa Refik: "Edison'un Sergüzeştlerinden", **Tercümân-ı Hakîkat: Garaib Cüzdanı Kütüphanesi**, İstanbul, Cilt: IV, 1325 (Hicri: 1907-1908/Rumi: 1909-1910), s. 54-58.

Müftüzade Ali İhsan: "Fonografın Faidesi", **Musavver Fen ve Edeb**, Sene: 1, No: 9, 24 Cemazeyilahir 1317/18 Teşrinievvel 1315 (30 Ekim 1899), s. 35-36.

Mühendis A. M.: "Büyük Muhteri Edison", **Fen Âlemi**, Sene: 2, No: 18, 15 Haziran 1926, s. 325-327.

Mürettib Ziya: "Edison: Mâbad-ı Nüsha: 36", **Çocuklara Rehber**, Sene: 3, No: 37, 25 Şaban 1317/16 Kanun-i Evvel 1315 (28 Aralık 1899), s. 5-6.

Mürettib Ziya: "Edison", **Çocuklara Rehber**, Sene: 3, No: 36, 16 Şaban 1317/7 Kanun-i Evvel 1315 (20 Aralık 1899), s. 7.

"Müsabakamız: Medeniyet ve insaniyete hizmet edenler: İhtiralar Babası Edison", **Cumhuriyet**, Sene: 6, No: 1901, 24 Ağustos 1929, s. 1-2.

"Mütekellim Sinematograf", **Servet-i Fünûn**, Sene: 21, Cilt: XLI, No: 1044, 26 Mayıs 1327 (8 Haziran 1911), s. 87-88.

Nafi Atuf: "Hareket-i İctimaiye", **Sa'y-ü Tetebbu'**, 13 Şaban 1330/15 Temmuz 1328 (28 Temmuz 1912), s. 3.

"Nasıl Zengin Olmalı?", **Hür Çocuk**, No: 3, 19 Şaban 1336/30 Mayıs 1334 (30 Mayıs 1918), s. 4.

Nazım: "Kadınların Meziyeti: Nisvan ve İzdivac Üzerine Hikemiyat", **Ma'lûmât**, Sene: 5, Cilt: XV, No: 235, 11 Muharrem 1318/28 Nisan 1316 (11 Mayıs 1900), s. 860.

Necib Asım: **Kıraat-ı Fenniye: Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: IV, İstanbul, Karabet Matbaası, 1318 (Hicri: 1900/-1901/Rumi: 1902)

O. Cevdet: **Fizik (Darülmuallim'in İbtidai Mahsusudur)**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1331 (Hicri: 1912-1913/ Rumi: 1915/1916)

Osman Nuri: **Ulûm-u Hikemiyye ve Tabiiyye'den Hikmet ve Kimya**, İstanbul, Karabet Matbaası, 1326-1328 (1910)

"Osmanlı Plak Fabrikası", **Musavver Terâkki**, Sene: 10, Cilt: III, No: 11, 20 Rabiulahir 1326/9 Mayıs 1324 (22 Mayıs 1908), s. 4.

"Paristen yazılıyor ki", **Servet-i Fünûn**, Sene: 1, No: 29, 19 Eylül 1307 (1 Ekim 1891), s. 30.

Pursell, Carrol: "The American Patent Agency: The Embedded 'Lone Inventor' in American History", **Icon**, C. CVII, , 2011, s. 31-39

R. S.: **Elektrikçilik**, İstanbul, Mesai Matbaası, 1331 (Hicri: 1912-1913/Rumi: 1915-1916), s. 62-63.

Reich, Leonard S.: "Edison, Coolidge, and Langmuir: Evolving Approaches to American Industrial Research", **The Journal of Economic History**, C. XLVII, No: 2, June 1987, s. 341-351.

Reich, Leonard S.: "Research, Patents, and the Struggle to Control Radio: A Study of Big Busines and the Uses of Industrial Research", **Business History Review**, C. LI, No: 2, Summer 1997, s. 208-235.

Resimli Gazete Salnâmesi, İstanbul, Nebat Matbaası, 1927, s. 3-9.

Rhees, David: Review of Thomas Alva Edison: An American Myth, **Technology And Culture**, Cilt: XXIII, No: 4, October 1982, s. 676-678.

Richard, Adolphe: **L'Amour Les Femmes Et Marriage (Muhabbet, İzdivac ve Kadınlar)**, çev. Doktor A. Münif, İstanbul, Cemal Efendi Matbaası, 1307 (Hicri: 1889-1890/ Rumi: 1891-1892), s. 63.

Salih Zeki: **Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, 1327 (Hicri: 1909-1910/Rumi: 1911-1912)

Salih Zeki: **Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Karabet Matbaası, 1311 (Hicri: 1893-1894/Rumi: 1895/1896)

Salih Zeki: **Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Karabet Matbaası, 1318 (Hicri: 1900-1901/Rumi: 1902-1903)

Salih Zeki: **Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: II, İstanbul, Karabet Matbaası, 1326-1328 (1910)

Salih Zeki: **Hikmet-i Tabiiye**, İstanbul, Necm-i İstikbal Matbaası, 1333 (Hicri: 1914-1915/Rumi: 1917)

Salih Zeki: **Muhtasar Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: 2, İstanbul, Karabet Matbaası, 1312 (Hicri: 1894-1895/Rumi: 1896-1897)

Salih Zeki: **Muhtasar Hikmet-i Tabiiye**, Cilt: I, İstanbul, Karabet Matbaası, 1312 (Hicri: 1894-1895/Rumi: 1896-1897)

Salih Zeki: **Mukaddemat-ı Ulûm-i Tabiiyeden Yeni Hikmet ve Kimya**, İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1333 (Hicri: 1914-1915/Rumi: 1917)

Selim Sırrı: "Ruhi Terbiye: Merak", **Osmanlı Genç Dernekleri**, Sene: 1, No: 9, 20 Recep 1336/1 Mayıs 1334 (1 Mayıs 1918), s. 14.

Servos, John W.: **The Business History Review**, Cilt: LXXV, No: 4, Winter 2001, s. 819-822.
Sinematografın İstilası", **Servet-i Fünûn**, Sene: 22, Cilt: XLIII, No: 1100, 21 Haziran 1328 (4 Temmuz 1912), s. 175-179.

Shigeo, Sugiyama: "Biographies of Scientists and Public Understanding of Science", **AI & Society**, Cilt: XIII, March 1999, s. 124-134.

Siraceddin: "İrade Kuvveti: Edison" **Çocuk Kitabı: Kolay Kıraat (İlk Mekteb: Dördüncü Sınıf)**, İstanbul, Ortaköy Matbaası, 1925, s. 129-131.

Smith, John Kely Jr.: "The Scientific Tradition in American Industrial Research", **Technology and Culture**, C. I, No: 1, January 1990, s. 121-131.

Staudenmaier, John M.: Review of Thomas Alva Edison: An American Myth, **Science**, Cilt: CCXVI, No: 4543, 16 April 1982, s. 289-290.

Şemseddin Reşad: "Nasıl Adam Olunur Bilir Misiniz?", **Muallimler Mecmuası**, Sene: 3, Sayı: 29, Mart 1925, s. 1301-1305.

"Şuun-ı Fenniye", **Teavün-i Aklâm**, Sene: 1, No: 34, 19 Rabiulahir 1305/22 Kanunuevvel 1303 (4 Ocak 1888), s. 268-269.

Takvîm-i Ebüzziyâ, Sene: 10, y.y., t.y., 1307 (1890), s. 72-73.

"Teklif ediyoruz!", **Vakit**, Sene: 14, No: 4949, 19 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 1.

"Telefona Bir Zamîme Daha", **Sabah**, No: 636, 25 Şevval 1308/22 Mayıs 1307 (3 Haziran 1891), s. 4.

"Terakkiyat-ı Beşeriyenin Ahval-i Atiyesi", **Ma'lûmât**, Sene: 1, No: 30, 19 Rebiülevvel 1312/8 Eylül 1310 (20 Eylül 1894), s. 228.

"Thomas Edison Tarafından İhtira Olunan Sinematofon", **Mektebli**, Sene: 1, No: 25, 12 Kanunuevvel 1329 (25 Aralık 1913), s. 464.

"Uyku Düşmanı Muhteri", **Haftalık Yeni Pembe Gazete**, No: 34-6, 6 Ocak 1927, s. 2.

Ülken, Hilmi Ziya: **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, 3. bsk., İstanbul, Ülken Yayınları, 1992, s. 36.

Vakit, Sene: 6, No: 1943, 16 Mart 1881, s. 4.

Wachhorst, Wyn: **Thomas Alva Edison: An American Myth**, 2. bsk, Cambridge, Massachusetts and London, The MIT Press, 1981.

Whalley, Peter: "The Social Practice of Independent Inventing", **Science, Technology, & Human Values**, C. XVI, No: 2, Spring 1991, s. 208-232.

Y. D.: "Amade Sevinç", **Haftalık Gazete**, Sene: 1, No: 24, 5 Kanunuevvel 1334 (5 Aralık 1918), s. 6.

Yalçınkaya, M. Alper: **Learned Patriots**, Chicago and London, The University of Chicago Press, 2015, s. 2-3, 4, 16.

"Yaratıcı Adam", **Vakit**, Sene: 14, No: 4951, 21 Teşrinievvel 1931 (19 Ekim 1931), s. 3.

"Yarınki Harikalar", **Tanin**, Sene: 3, No: 847, 11 Muharrem 1329/30 Kanunuevvel 1326 (12 Ocak 1911), s. 3.

"Yeni Bir Fonograf", **Servet-i Fünûn**, Sene: 16, Cilt: XXXI, No: 797, 20 Temmuz 1322 (2 Ağustos 1906), s. 272.

Zhang, Ce, Jianming Yang: **A History of Mechanical Engineering**, Singapore, Springer, 2020, s. 137-195.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=543:vote-recorder, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=538:quadruplex-telegraph, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=539:stock-ticker, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=527:automatic-telegraphy, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=541:telephone-transmitter, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=542:tinfoil-phonograph, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=544:wax-cylinder-phonograph, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=529:disc-phonograph, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/life-of-edison/inventions?view=article&id=531:electric-lamp, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/research/motion-picture-catalogs/catalogs-and-the-early-motion-picture-industry/the-peephole-kinetoscope, (10 Ağustos 2025).

https://edison.rutgers.edu/research/motion-picture-catalogs/catalogs-and-the-early-motion-picture-industry/early-projection, 10 Ağustos 2025.

https://www.nps.gov/edis/learn/historyculture/mary-stillwell-edison.htm, (10 Ağustos 2025).

https://www.nps.gov/edis/learn/historyculture/mina-miller-edison.htm, (10 Ağustos 2025).